SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

OSMANLI KRONİKLERİ IŞIĞINDA 1821 MORA AYAKLANMASI

Yüksek Lisans Tezi

Enes YILMAZ

SİVAS
Ekim 2022

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

OSMANLI KRONİKLERİ IŞIĞINDA 1821 MORA AYAKLANMASI

Yüksek Lisans Tezi

Enes YILMAZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL

SİVAS
Ekim 2022

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

19.10.2022

ENES YILMAZ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, esasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bir iç meselesi olan ayaklanmanın, dönemin kronikleri incelenerek Avrupalı devletlerin olaya müdahil olmalarını ve devlet içinde ayaklanmanın nasıl yankılandığını ortaya koymak üzere hazırlanmıştır. Bu kapsamda dönemin önemli devlet ve ilim adamlarından olan Mehmed Mansur, Keçecizade İzzet Molla, Ahmed Cevdet Paşa, Moralı Ahmed Paşa Mir Yusuf, Şanizade Mehmed Ataullah Efendi, Ahmed Lütfi Efendi ve Ahmet Muhtar gibi isimlerin hazırlamış oldukları kroniklerden istifade edilmiştir.

Yüksek lisansa başladığım günden bu yana bana inanarak desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve gerek tez konusu seçiminde gerekse tez hazırlama sürecinde sabırla yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Yüksel'e, lisans dönemimden beridir her daim yanımda bulunan dostlarım Emin Bilgin ile Mehmet Erdem'e ve bunca yıllık hayatımın yegane destekçisi, ailemizin direği, canım babam rahmetli Ali Yılmaz'a buradan teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **i**
KISALTMALAR ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
GİRİŞ 1
Kavramlar 4
BİRİNCİ BÖLÜM **7**
BALKAN COĞRAFYASI VE MORA **7**
A. Balkanların Jeolojik Konumu 7
B. Balkan Coğrafyasının Jeopolitik - Jeostratejik Önemi 8
C. Mora'nın Jeolojik – Jeopolitik Konumu 9
D. Mora'nın Osmanlı İmparatorluğu Egemenliğine Girmesi **11**
İKİNCİ BÖLÜM **19**
İSYAN VE SAVAŞ **19**
A. Mora Ayaklanması'nı Başlatan Süreç 19
B. Filik-i Eterya Cemiyeti'nin Örgütlenmesi ve Faaliyetleri 22
C. Mora Ayaklanması'nda Tepedelenli Ali Paşa'nın Etkisi 26
D. Eflak ve Boğdan Ayaklanmaları 34
E. Mora Ayaklanması 42
F. Avrupa Devletlerinin Mora Ayaklanması'na Müdahalesi 49
F.1. Navarin Baskını 53
F.2. 1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşı 55
F.3. Bağımsız Yunanistan Devleti'nin Kurulması 60
SONUÇ **62**
KAYNAKÇA **65**
EKLER **72**
DİZİN **78**

KISALTMALAR

DTCFD.	: Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Enst.	: Enstitü
Der.	: Derleyen
haz.	: Hazırlayan / Hazırlayanlar
HH.	: Hatt-ı Hümayun
Nr.	: Numara
OSAV	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınlayan / Yayınevi / Yayıncılık
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

ÖZET

Kadim tarihten bu yana kurulan devletler bulundukları coğrafyanın durumundan ve şartlarından etkilenmişlerdir. Balkanların mevcut coğrafi durumu da bölgenin jeo-stratejik önemini artırmış, asırlarca bu bölgeye sahip olmak isteyen devletlerin mücadele alanı haline gelmesine sebep olmuştur. Bundan hareketle Balkan coğrafyası büyük imparatorlukların çatışma sahası olmuş, bu çatışma durumu da bölgeye ekseriyetle Batı Roma İmparatorluğu, Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi önemli cihan devletlerinin hâkimiyet kurmasıyla neticelenmiştir. Söz konusu coğrafyada yaşayan uluslar ancak 1789'da Fransa'da meydana gelen ihtilal sonucunda ortaya çıkan ulusların kendi kaderini tayin hakkıyla imparatorlukların egemenliklerinden çıkarak kendi devletlerini kurmaya başlayabileceklerdi. Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu bu akımın etkisiyle 1821 yılında Mora'da başlayan ayaklanma, bölgede bağımsız bir Yunanistan Devleti'nin kurulmasına zemin hazırlayacaktı.

Anahtar Kelimeler: Mora, Kronik, Ayaklanma, Osmanlı İmparatorluğu, Yunan.

ABSTRACT

The states established since ancient history have been affected by the situation and conditions of the geography in which they are located. The current geographical situation of the Balkans has also increased the geo-strategic importance of the region, causing it to become a battleground for the states that wanted to have this region for centuries. Based on this, the Balkan geography became the conflict area of great empires, and this conflict situation resulted in the dominance of important world states such as the Western Roman Empire, the Eastern Roman Empire and the Ottoman Empire. The nations living in the aforementioned geography could only start to establish their own states by leaving the sovereignty of the empires with the right of self-determination of the nations that emerged as a result of the revolution that took place in France in 1789. The uprising that started in the Peloponnese in 1821 under the influence of this current brought about by the French Revolution would pave the way for the establishment of an independent Greek State in the region.

Keywords: Peloponnese, Chronic, Uprising, Ottoman Empire, Greek.

GİRİŞ

1789'da Fransa'da yaşanan ihtilalin etkisiyle ortaya çıkan milliyetçilik akımı, ulusların kendi kaderini tayin hakkı gibi fikirler, çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nu yakından ilgilendirmişti. Yine bu dönemde yaşanan siyasi başarısızlıklara bağlı toprak kayıpları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'dan yavaşça çekilmesine neden olmaktaydı. İlk kez 1815 tarihinde toplanan Viyana Kongresi'nde Rusya tarafından dile getirilen "Şark Meselesi" tabiri, dar anlamda Balkanlardaki siyasi yapıyı değiştirip Türk boğazlarını ele geçirme olarak tanımlandırılmaktaydı. Ancak geniş planda bakıldığında Şark Meselesi, Türklerin Avrupa'dan atılarak 1071 Malazgirt Savaşı öncesindeki sınırlarına çekmekti. Yani bu mesele Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi meselesi idi.[1] Gerek Balkanlar'daki Fransız ajanları aracılığıyla gerçekleşen propaganda sayesinde, gerek Avrupa'da öğrenim gören genç Yunanlı öğrenciler ve Napolyon Savaşları esnasında Fransız ve İngiliz ordularında savaşan Yunanlılar aracılığıyla bağımsızlık düşüncesi Yunanistan coğrafyasında önemli bir etki yaratmaya başlamıştı.[2] Bu gelişmeler etrafında düzenli ve planlı bir şekilde alt yapısı oluşturulan ayaklanma mücadelesi sonucunda Rumlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak devlet kuran ilk ulus olmuştu. Ancak kurulan bu bağımsız Yunanistan Devleti, sadece yerel çetelerin örgütlenmesi neticesinde gerçekleşmemiş, Şark Meselesi kapsamında başta Rusya olmak üzere birçok Avrupa devletlerinin somut desteği neticesinde gerçekleşmişti. Osmanlı toplum yapısına bakıldığında Rumlar, gayrimüslim tebaa arasında nüfus bakımından en kalabalık ve itibar olarak da Müslümanların ardından gelmekteydiler. Zira Osmanlı idaresinde özellikle XVIII. yy. başlarından itibaren birçok önemli makamda Rum kökenli yurttaşların bulunduğu görülmektedir. Özellikle Fenerli Rum beyleri, Divan-ı Hümayun tercümanlıklarına getirilmiştir. Rum havalisinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kırım'dan sonra kaybettiği ikinci büyük toprak olması ve Bab-ı Ali nezdinde önemli bir konumda bulunan Rumların ayaklanma çıkarması göz önüne alındığında konunun incelenmeye değer bir önemi olduğunu ortaya koymaktadır.

[1] Kemal Beydilli, "Şark Meselesi", *DİA.,* CXXXVIII, İstanbul 2010, s.352-353.
[2] Ahmet Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı,* İstanbul 2017, s. 237.

Yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar her dönemde kendini gösteren Şark Meselesinin elde ettiği ilk başarı olması açısından da Mora Ayaklanması, incelenmeye değer bir konu olduğunu bir kez daha göstermiştir.

1821 yılında başlayan ve neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız bir Yunanistan Devleti'nin kurulmasına yol açan Mora Ayaklanması üzerine şimdiye kadar birçok çalışma yapılmış, ancak Osmanlı kronikleri ışığında bu olayın incelenmediği görülmüştür. Siyasi Tarih araştırmalarında bu alan üzerinde görülen eksiklik, bu çalışma için incelenen kronikler aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Moralı Mir Yusuf, Mehmed Mansur, İzzet Molla gibi dönemin önemli tarihçi – devlet adamlarının yazdıkları eserler esas alınarak bu çalışmanın hazırlanması, literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışma, 1821-1830 tarihleri arasında cereyan eden siyasi olayların bizzat o dönemde yaşayıp gördüklerini kaleme aktaran devlet adamlarının eserleri incelenerek hazırlanacağından bu alanda bulunan önemli bir boşluğu kapatacak niteliktedir.

Hazırlanan bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mora Yarımadası başta olmak üzere Balkan coğrafyasının coğrafi ve jeo-stratejik/politik konumları ele alınmıştır. Zira Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü vazifesi gören Balkan coğrafyasına hâkim olmak için Tarih, asırlarca birbirleriyle mücadele eden imparatorlukların savaşlarını yazmıştır. Bu bağlamda konunun en başında coğrafyanın her açıdan bilinmesi gerekli görülmüştür. Aynı bölümün devamında ise Balkan coğrafyasında yaşanan Bizans – Osmanlı İmparatorluklarının mücadelesi sonucunda Yunanistan topraklarının Osmanlı egemenliğine girişi incelenmiştir.

İkinci bölümde ise 1821 Mora Ayaklanmasını hazırlayan süreç işlenmiştir. Bu bağlamda ayaklanmada büyük rolü olan Filik-i Eterya Cemiyeti'nin ortaya çıkışı ve gerek İstanbul'da gerekse Yunan havalisinde yaptıkları faaliyetlerle birlikte yine bu bölgelerde örgütlenmeleri incelenmiştir. Mora Ayaklanmasının çıkması önünde en büyük engel olarak görülen fakat yine de giriştiği faaliyetler neticesince ayaklanmanın başlamasına sebep olan Tepedelenli Ali Paşa, bu bölümde ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Yine bu bölüm içerisinde 1821 yılında başlayan ve devamında Avrupalı devletlerin olaya müdahil olmasıyla ortaya çıkan Osmanlı-Rus Harbi, Osmanlı kronikleri ışığında anlatılmıştır. 1828-30 yılları arasında süren bu

savaşın bir eseri olan Bağımsız Yunanistan Devleti'nin kurulması da son bölümde değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada temel olarak Millet Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan kroniklerden yararlanılmıştır. Ayrıca incelenen döneme ve konuya ait olan ikinci elden kaynaklardan ve araştırma- inceleme eserlerinden de istifade edilmiştir. İstifade edilen eserlerden *"Mora Vak'asına Dair Tarihçe"* adlı eser, Mora Ayaklanması esnasında Anabolu'da bir kalede yirmi iki ay mahsur kalarak olaylara bizzat tanıklık etmiş olan Moralı Ahmed Paşazade Mir Yusuf tarafından kaleme alınmıştır.[3] Manastır'da doğup yetişen ve Rumca ile Eski Yunan diline hâkim olması sayesinde Bab-ı Ali tercüme odasında memurluk vazifesinde bulunmuş olan Mehmed Mansur Efendi'nin yazmış olduğu "*Rum Fetretine Dair"* adlı çalışma, bu kapsamda istifade edilen önemli eserlerden biri olmuştur. XIX. asrın tanınmış alim ve şairlerinden ve önemli birçok ilmi ve mülki makamlarda bulunmuş olan Sahhaflar şeyhi-zade Es'ad Efendi'nin yazmış olduğu *"Tarih-i Esad"* adlı eseri, 1821-1826 tarihleri arasındaki olayları ihtiva ettiğinden bu çalışmada faydalanmak elzem görülmüştür. Es'ad Efendi'nin temize çekmeye muvaffak olamadığı 1826-1831 tarihleri arasındaki notlarını, halefi olan Ahmed Cevdet Paşa bularak bunları kendisinden sonra vakanüvislik makamına getirilen Ahmed Lütfi Efendi'ye teslim etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 41 sene (1866-1907) Vakanüvislik vazifesini icra eden Ahmed Lütfi Efendi, kendi ismini verdiği ve 15 ciltten oluşan "Vakanüvis Ahmed Lütfi Tarihi" adlı eserinin ilk iki cildinde 1825-1830 yılları arasındaki olaylar anlatıldığından, Mora Ayaklanması'na dair geniş bilgiler elde edilmektedir.[4] Sultan II. Mahmud'un başdanışmanı olan, tayin ve azillerde büyük rol oynayan Halet Efendi sayesinde huzura çıkmayı başaran Keçecizade İzzet Molla'nın 1828 – 1830 Osmanlı – Rus Harbi için Sultan'a yazmış olduğu layiha, çalışmada yararlanılan bir diğer önemli kaynak olmuştur.[5] 1828 – 1829 Osmanlı – Rus Harbi yaşandığı esnada yeni kurulan askeri birliklerle beraber Rami Kışlası'nda bulunan hekimbaşı, şair ve edip bir zat olan Abdülhak Molla, yazmış olduğu "Tarih-i Liva" adlı kroniğinde özellikle

[3] Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi,* İstanbul 2016, s.106.
[4] M. Münir Aktepe, "Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfi Efendi ve Tarihi Hakkında Bazı Bilgiler", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* sy.10-11, İstanbul 1981, s.132-134.
[5] Naci Okçu, "Keçecizade İzzet Molla", *DİA.,* C.XXIII, İstanbul 2010, s.565.

Edirne ve Varna'nın düştüğü haberinin Bab-ı Ali'de nasıl yankı bulduğu hakkında bizlere önemli bilgiler sunmaktadır.[6]

Kavramlar

Birinci bölüme başlamadan evvel genel manada bakıldığında birbirlerinin eşanlamlısı gibi görülen Yunan, Hellen, Grek ve Rum kavramlarının izah edilmesi elzem görülmüştür. Esasında bu kavramlar literatürde birbirlerinden farklı toplulukları ifade etmektedir. Zira üçüncü bölümde görüleceği üzere "Yunan bağımsızlık mücadelesi" için bu kavramlar siyasi materyal olarak sıkça kullanılacaktır. Ayrıca hazırlanan bu tezin esasını teşkil eden "kronik" sözcüğünün tanımlanması da faydalı olacaktır.

"Yunan" sözcüğü sırasıyla Perslerin, Arapların ve genel olarak İslâm dünyasının Antik Yunanlılara sonrasında ise çağdaş Yunanlılara verdikleri isimdir. Grekofonlar (Yunanca konuşanlar) İyonya sözcüğünden türetilmiş olan "Yunan" sözcüğünü tarih içinde kullanmamışlardı. Eski Yunanlılar kendilerine **"Hellen"** derlerdi ve ortak bir dil ve ortak Tanrılar paylaşan bir topluluk bilinci taşırlardı. Örneğin Olimpiyat oyunlarına ve İsa'dan sonra kurulan Panhellenik Birliği'ne Hellen kökenli olmayanları almama gibi eğilimler hep görülmüştü. Hristiyanlığın yayılması, Antik Hellen'in Olimpos tanrılarının dinine, felsefesine ve dünya görüşüne karşı olmuştu. İki uygarlığın mücadelesi sonucunda Bizans Devleti'nin ve resmi bir kuruma dönüşen Ortodoks Kilisesi'nin baskıcı politikaları sonucunda antik Hellen kültürünün yok edilmesine çalışıldı. Olimpiyat Oyunları yasak edildi ve Platon'un Akademisi kapatıldı. Hristiyanlar kendilerini Hellenler'in antitezi, tersi, karşıtı olarak algıladılar. Kilisenin ve Hıristiyanlık'ın Pederleri olarak bilinen saygın din adamları 3. ve 4. yüzyıldan başlayarak, tarih içinde hep Hellen olmadıklarını ama Hıristiyan olduklarını tekrarladılar. Kendilerine Hellen diyen insanların torunları, Yunanca konuşmakla birlikte, artık kendilerine "Hıristiyan" diyordu.[7]

Batılı tarihçiler, Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde Balkanlarda, Mora Yarımadası ile Ege adaları ve Anadolu'da yaşayan azınlıklar arasında nüfus bakımından en kalabalık topluluğu oluşturanları **"Grek"** olarak nitelendirmişlerdir.

---

[6] Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Konikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* Cilt 1, sy. 2, İstanbul 2003, s. 168-169.
[7] Herkül Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar,*İstanbul 1994, s.160-162.

Osmanlı belge ve kaynakları ise söz konusu halkı **"Rum"** olarak isimlendirmiştir. Yine batılı tarihçiler eserlerinde "Eski Yunan ve Yunanlıları" ifade etmek için "Grek" sözcüğünü kullanırlar. Yani Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde Mora Yarımadası ve etrafında yaşayan Rumların (bugünkü Yunanistan halkı) etnik bakımdan ve kültürel açıdan Antik Yunan'ın bir devamı olduğu düşüncesi hâkimdir. Türk tarihçiler ise, Osmanlı belge ve kaynaklarında geçtiği şekilde söz konusu topluluğu Rum olarak kabul ederler. Bunun nedeni hem tarihi gerçeklerdir hem de Yunan dış politikasının hedefi olan Megali İdea'yı yani eski Yunan ve Bizans'a ait olan tüm bölgenin egemenlik altına alınması düşüncesini dayanaksız kılmaktır. Esasında Doğu Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına aldığı bölgelerde sadece Yunan halkı yaşamıyordu. Anadolu'nun eski kavimleri olan Frigler, Hititler, Bitinyalılar, Paflagonyalılar ve Kapadokyalılar da bu coğrafyada yaşamlarını sürdürüyorlardı. Bu durumda Doğu Roma halkını Grek olarak nitelemek burada yaşayan diğer kavimleri yok saymak olacaktır. Bu nedenle Bizans yönetimi altında yaşayan, etnik kökenleri farklı olan ve kendilerini Romalı olarak tanımlayan halklar, Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde de Rum olarak adlandırılmıştır. Hatta bu sözcük Ortodoks olan bütün tebaayı ifade edecek şekilde kullanılmıştır.[8]

Batı dillerinde "hronicle" olarak adlandırılan **Kronik,** tarihi olayları kronolojik sırayla kaydeden ve genellikle yazarın öznel görüş ve gözlemlerini de içeren eserlere vakaname/kronik denilmektedir. Tarihi, siyasi, edebi, coğrafi, biyografi ve kültürel açılardan büyük önem taşıyan vakanameler, gerek tarih araştırmalarının gerekse tarihi olaylarla bağlantılı çalışma yapan tüm bilim dalları için vazgeçilmez kaynaklardır. İlk vakaname olarak Kayseri Piskoposu Eusebios (MS 266-339) tarafından kaleme alınan eser kabul edilmiştir. Eusebios, 325 yılına kadar gelen olayları anlatan ve "kronik" adıyla bilinen bir dünya tarihi yazmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise ilk vakanamelere XV.yy itibariyle rastlamaktayız. Günümüze ulaşmayan fakat başta Âşıkpaşazade olmak üzere birçok tarih yazarının yararlandığı Yahşi Fakih'e ait olan "Menâkıb-ı Âl-i Osman" Osmanlı tarihlerinin ilki sayılmaktadır. Sultan II. Murad döneminde, Ahmedî'nin İskendernâme adlı eserinin sonuna eklediği Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman adlı eseri günümüze kadar

[8] Meral Bayrak, "*1821Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı",Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* 1999, s.3-9.

ulaşan ilk yazılı Osmanlı tarihi olarak kabul edilmektedir.[9] Osmanlı İmparatorluğu'nda resmi tarih yazıcılığı 1716 tarihinde ilk vakanüvis olarak seçilen Naima ile başlamıştır. Ancak vakanüvislik Fatih zamanında ortaya çıkıp, Kanunî devrinden itibaren devamlı bir memuriyet haline dönüşerek XVII. yüzyılın başlarına kadar süren şehnâmeciliğin devamıdır. Her ne kadar bu iki müessesenin gâye ve ortaya koyduğu eserler arasında önemli farklar bulunsa da, şehnâmecilik ve vakanüvislik resmî tarih yazıcılığının iki farklı dönemidir. Divan-ı Hümayun kalemlerinin içerisinde kurulan bu makama kalem ehlinden şiir ve inşa sanatlarında kabiliyetli tanınmış kişiler getirildiği gibi ilmiye sınıfından da uygun görülenler olmuştur. Sadece bulundukları dönemi değil kendilerinden önce aynı makamda görev yapan vazifelilerden eksik bırakılmış tarihleri tamamlamak da vakanüvislerin sorumluluğundadır. Bunun için de selefinin notları yeni vakanüvise teslim edilirdi. Bazen yarım kalan tarihi tamamlamaya çalışan vakanüvisin kendi dönemini yazamadığı dahi görülmektedir. Nitekim Şanizade Ataullah Efendi'nin Hicri 1237-1241 yılları arasındaki olayları yazamayarak bu yıllara ait notlarını halefine bıraktığı bilinmektedir.[10]

[9] Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Konikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* Cilt 1, sy. 2, İstanbul 2003, s. 101-104.
[10] Necdet Öztürk, İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları – Osmanlı Tarihçileri, İstanbul 2013, s.152.

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKAN COĞRAFYASI VE MORA

A. Balkanların Jeolojik Konumu

Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan bir yarımadadır. Balkanlar, adını bölgede bulundan Balkan Dağlarından alır. Balkan adı, XIX.yy. başlarından beri kullanılagelmekte ve "sık ormanlarla kaplı sıradağ ya da çalılıklarla kaplı engebeli arazi" anlamlarına gelmektedir. Balkanlar aynı zamanda Güneydoğu Avrupa olarak da adlandırılmaktadır. Yarımadanın doğusunda Adalar (Ege) Denizi, Marmara Denizi ve Karadeniz, güneyinde Akdeniz ve batısında ise Adriyatik Denizi vardır. Kuzeyden ise sınırlarını çizmek biraz zordur. Bir sınırlamaya göre; Tuna Nehri ve onun kolu Sava Irmağı esas alınmıştır. Buna göre de 505.000 km2'lik bir sahayı kaplamaktadır. Başka bir görüşe göre de; Eski Yugoslavya ve Romanya ülkelerinin kuzey sınırları ölçü alınmıştır. Buna göre toplam 788.685 km2'lik bir yüz ölçüme sahiptir. Diğer bir sınırlandırma ise; Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki Hıristiyan dünyası ile çizdiği sınır olarak biliniyor. Bu sınırlamaya göre de Balkanlar'ın toplam yüzölçümü 1.000.000 km2'yi bulur.[11]

Balkan yarımadası; batıda Adriyatik, doğuda Karadeniz ile kuzeyde Tuna ve Sava nehirlerinin açtığı ovalarla çevrilidir. Güneyde ise birçok ada ve yarımada ile Akdeniz'in ortalarına kadar ilerler. Yarımadaya adını veren Balkan Dağları yarımadanın kuzeyinde yer alır. Balkan yarımadasının ilk dikkat çeken özelliği, dağlık oluşudur. Balkan yarımadasının hemen her yerinde dağlara rastlamak mümkündür. Söz konusu yarımadada bulunan dağlar dört ana grupta toplanır. Bunlar; Dinar Dağları, Karpatlar, Balkanlar ve Rodop dağlarıdır. Batıda Alp dağlarının devamı olan Dinar dağları, Adriyatik Denizi kıyısını takip ederek güneye inmektedir. Dinar kıvrımları, batıda ve güneyde Şar, Pindus ve Peleponnes dağlarını birleştirir. Bunlar çökmüş Adriyatik kıyılarında yer alan kalker ve billurumsu bloklardan oluşurlar. Yugoslavya ve yunan adaları da bu Dinar sistemine bağlı özellik gösterirler. Karpatlar, ters yazılmış S harfi gibi Romanya'nın kuzeyinden güneyine doğru uzanır. Tuna Nehri yakınlarına ulaştığında batıya dönmekte ve 600 kilometre gittikten sonra Demirkapı bölgesinde güneydoğuya yönelmektedir.

[11] Ramazan Özey, "Balkanların Coğrafi Yapısı", *Balkanlar El Kitabı, C*.I, Ankara 2017, s.25.

Balkanlara adını veren Balkan dağları (eski adı Hoemus), Bulgaristan'ı batıdan doğuya ikiye bölen dağlardır. Balkanların ortalama batı-doğu uzunluğu 600 kilometreyi bulur. Balkan dağlarının batısından güneye doğru indikten sonra doğuya doğru uzanan Rodop dağları (Despot dağı ya da Rodop Balkanı), Trakya'nın kuzeyinden geçerek Türkiye üzerinden Karadeniz'e kadar ulaşır.[12]

Balkan yarımadasında yer alan dağların uzanışı, akarsuların yönlerini tayin etmiştir. Dolayısıyla yarımadada üzerinde iki farklı akarsu akaçlama havzası belirginleşmiştir. Birincisi kuzeyde Tuna Nehri ve kollarını içine alan ve sularını Karadeniz'e boşaltan kuzey havzası, ikincisi dağların uzanışına bağlı olarak şekillenmiş ve güneyde Ege dizine boşalan güney havzasıdır. Balkanlarda 152 nehir ve çay vardır. Tuna Nehri, Aliakmon Nehri, Meriç Nehri, Arda Nehri, Tunca Nehri, Vardar Nehri ve Ergene Nehri Balkan yarımadasında bulunan önemli nehirlerin başında gelirler.

Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk ve Türkiye ile sınır komşusu olan Yunanistan'ın yüzölçümü 131.957 km2'dir. Bu alanın yaklaşık %20'si sayıları 2000'i bulan adalardan oluşmakta ve 200'e yakınında yerleşim bulunmaktadır. Sahil şeridi 15.000 km., toplam sınır uzunluğu 1.181 km.'dir. Yunanistan'ın yaklaşık %80'i dağlık arazidir. 2000 m. yüksekliği aşan 30 dolayında dağ bulunmaktadır. En yüksek noktası 2904m. ile Olympus dağıdır. En uzun nehirleri Aliakmon (297 km), Achelos (220 km), Pinios (205 km) ve Meriç'tir (204 km.) Toplam uzunluğu 490 km. olan Meriç nehri aynı zamanda Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınırı ayırmakta olup, 204 km'lik kısım Yunanistan topraklarındaki uzunluktur. Genelinde Akdeniz iklimi hâkimdir.[13]

B. Balkan Coğrafyasının Jeopolitik - Jeostratejik Önemi

Mekânsal ve siyasi açıdan tarih boyunca jeopolitik kavşak konumunda olan Balkanlar, tüm tarihî değişim ve dönüşüm dönemlerinin yarattığı sarsıntılardan en fazla etkilenen bölgeler arasında yer almıştır. Birçok milletin ve kültürün buluşma noktasını teşkil eden bu coğrafyanın istikrarı, başta Avrupa olmak üzere uluslararası barış ve güvenlik açısından hayati önem taşımaktadır. Nitekim Balkanlar'daki dağlar

[12] Özey, "Balkanların Coğrafi Yapısı", s.25-26.
[13] Ramazan Özey, *Dünya ve Ülkeler Coğrafyası,* İstanbul 2005, s.55-56.

eski çağlardan beri buraya gelip yerleşen kavimleri birbirinden ayırmış ve bunlar arasındaki etkileşimi engellemiştir. Balkan ulusları arasındaki bu etkileşimin az olması ortak anlayışın kurulmasını engellediği gibi dar milliyetçilik anlayışı da bölge devletleri arasında çatışmalara yol açmıştır. Bu dağlar yalnız Balkan uluslarını bölmekle kalmayıp bölgenin dış müdahalelere açık bir hale gelmesine olanak tanımıştır. Karpat ve Balkan Dağları Avrupa'dan Asya'ya ve Asya'dan Avrupa'ya kolay geçit verirler. Bu nedenle tarih boyunca Balkan yarımadası doğu ile batı arasında bir engel değil, bir bağ ve fiziksel köprü olmuştur. Bunun sonucu istilacı uluslar rahatlıkla Balkanlara hâkim olmuş ve Balkan ulusları da tarihleri boyunca çok çeşitli kültür ve yaşayışın etkisi altında kalarak birbirlerinden daha da uzaklaşmışlardır.

Genellikle Balkanların coğrafyasını ifade ederken sıklıkla bahsedilen *"Her yandan esen rüzgârlara açık yarımada"* ifadesi aslında Balkanların siyasi olarak da kaderini yansıtmaktadır. Nitekim Balkanlar Avrupa, Asya ve Afrika arasında geçiş yolları üzerinde yer aldığı için tarihte sayısız istilalara uğramıştır. Bu ilginin ve çıkan karışıklıkların, Avrupa büyük devletlerinin Asya'nın, Doğu Akdeniz'in, Afrika'nın, güneydeki sıcak denizlerin zenginliklerine ulaşabilmek ve kendi emniyetlerini güvence altına alabilmek rekabetinden doğduğu görülmektedir. Balkanlar hâkimiyeti; Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz, Hint Okyanusu güzergâhındaki ticaret yolları hâkimiyetinin tamamlayıcısıdır. Balkanlarda birliğin kurulamaması ile istila kolaylığına Avrupa diplomasisi bakımından stratejik önemi de eklenince Balkanlar özellikle XIX. yüzyılın ilk yarısından başlayarak büyük devletlerin aralarında geçen çatışmaların önemli bir sahnesi haline gelmiştir. Balkanlara hâkim olan devlet, batıda Avrupa'yı doğuda ise Rusya'yı tehdit etme gücüne sahiptir.[14]

C. Mora'nın Jeolojik – Jeopolitik Konumu

Korent Körfezi ile Orta Yunanistan'dan ayrılan Mora yarımadasının yüzölçümü 21.480 km2'dir ve Yunanistan'ın en güney kısmında yer alır. Mora Yarımadası tamamen dağlarla kaplıdır. Çok yerde 2000 metreyi aşan bu dağlar, Orta Yunanistan'daki Pindusların, güneye doğru bir uzantısı halindedir. Dağların oluşturduğu set nedeniyle batı etkisine bir ölçüde kapalı olan yarımada, Balkanların

[14] Halil Akman, *Paylaşılamayan Balkanlar*, İstanbul 2006, s.110-130.

doğusundan gelen soğuk hava kütlesinin etkisi altına girer. Ama aynı zamanda güneyden esen ılık rüzgarlar önemli bir kesimde poyrazın etkisini azaltır.[15] Patras (Balyabadra) en önemli liman kentidir. Bölgenin tam ortasında bulunan ve Mora'ya başkentlik yapmış olan Tripolis (Tripoliçe), tüm yolların kavşak noktasını oluşturmaktadır.[16] Antik dönemde Peloponnesos olarak adlandırılan yarımada, Korint, Sparta, Mantineia, Megalopolis ve Olympia gibi tarihi şehirleri barından kadim Yunan medeniyetinin merkezidir. Peloponnesos ya da Pelops ismi Yunan mitolojisine göre Tanrı Zeus'un torunu ve Tantalos'un oğlu Pelops'a dayanır. Buranın adını X.yy'ın ikinci yarısında eski Arap coğrafyacısı İbn-i Havkal "Belobunes" olarak anmıştır. Morea / Mora adı ise IX. yy itibariyle bilinmekte ve bunun Yunanca "dut ağacı" kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. Bu isim coğrafi şeklinden dolayı dut yaprağına benzediğinden verildiği söylenmektedir. Mora ismi XIX. yy.a kadar kullanılmış, Yunanistan'ın kurulmasıyla birlikte antik ismi olan Peloponnesos'a dönülmüştür.[17]

Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelen yarımada, Hıristiyanlığın ilk yayıldığı yerlerden biri olduğu bilinmektedir.. V ve VI. yy.larda kurulmuş ve günümüze kadar gelmiş olan büyük kiliseler bu bilgiyi destekler niteliktedir. Dini yönden önemli bir merkez olan yarımada, sahip olduğu limanları sayesinde de Ege Denizi'nde stratejik bir öneme arz etmektedir. 1204 yılında meydana gelen Haçlı Seferi neticesinde Konstantinopol (İstanbul) ele geçirilip Bizans İmparatorluğu parçalandığında Venedikliler, kıyılardaki limanların çoğunun kontrolünü ele geçirdi.[18]

1668 ve 1670 yıllarında Mora'yı dolaşan Evliya Çelebi, buradaki köy, kasaba, şehir ve binalar hakkında, oralarda yaşayan insanlarla bunların konuştuğu dillere ve giydikleri elbiselere dair ayrıntılı betimlemeler yapmaktadır. Ayrıca bir Grek dili olan Tsakonya (Tsakonian) dilinin varlığı ve bu dilde kullanılan kelimeler hakkında detaylı bilgiler veren ilk gözlemciler arasında Evliya Çelebi gösterilmektedir. Aynı

[15] Emin Atasoy, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası,* İstanbul 2010, s.143.
[16] Ersin Güngördü, *Devletler Coğrafyası (Siyasi – Fiziki – Beşeri ve Ekonomik Yönü ile),* İstanbul 2010
s.43.
[17] Haluk Dursun, *Osmanlı Coğrafyasında Yolculuk,* İstanbul 2007, s.89.
[18] Machiel Kiel - John Alexander, "Mora", *DİA,* C.XXX, İstanbul 2010, s.280-290.

şekilde buğday ve arpanın yetişmediği verimsiz ve dağlık Tsakonia'da darının yaygın oluşundan ve çok yendiğinden de bahsetmektedir.[19]

D. Mora'nın Osmanlı İmparatorluğu Egemenliğine Girmesi

Karacadağ, Söğüt, Domaniç havalisinde küçük bir uç beyliği olarak kurulan ve kuruluşundan itibaren ilerleyişini Balkanlar istikametinde sürdürerek uç beyliğinden büyük bir devlet haline gelen Osmanlı İmparatorluğu, Balkanların fethine I. Murad (1361-1389) döneminde başlamış ve bu fetih hareketi II. Mehmed'in (1451-1481) ölümüne dek sürmüştü.[20] Bu dönemde Balkan coğrafyasında adeta kargaşa yaşanmaktaydı. Rum, Sırp, Bulgar olan Balkan halklarının birbirleriyle olan mücadeleleri ve bu halkların, kendi yöneticilerine olan bağlılıklarını yitirmeleri, Macaristan'ın Ortodoks olan halklar üzerindeki, Katolikliği kabul ettirebilmek için uyguladığı baskı, Osmanlı fetihlerini kolaylaştıran önemli etkenler olmuştu. Nitekim Osmanlıların gittikleri her yerde din ve vicdan özgürlüğüne saygılı olmaları, yerli halkın karşı koymaksızın Türk egemenliğini kabul etmelerini sağlamıştı.[21]

I.Murad'ın başlatmış olduğu Balkan fetih hareketine Yıldırım Bayezid (1389-1402) döneminde yenileri eklenmiş ve Osmanlı kuvvetleri Mora'da pek çok yeri egemenlik altına almışlardı. Ancak Fetret Devri Mora'daki Türk fetihlerinin bir süre durmasına neden olmuştu.[22] II.Murad (1421-1451) döneminde, Balkanların fethine yine devam edilerek Mora'ya akınlar yapılmışsa da, hemen hemen tüm bölgenin fethi, II.Mehmed'in İstanbul'un fethiyle beraber Bizans İmparatorluğu ve ondan ayrılmış birçok prensliği de yavaş yavaş ortadan kaldırarak, bölgeyi tamamen Osmanlı yönetimi altında birleştirmesiyle tamamlanmıştı.[23]

İstanbul fethedildiği zaman Mora'da Bizans İmparatoru XI. Konstantin Dragazes'in kardeşleri vardı. Dimitrios ve Thomas adını taşıyan bu iki kardeşten birincisi daha büyük olduğu için Mora Rumları Konstantin'in ölümü üzerine kendisini imparator ilan etmesini istemişlerse de Thomas buna razı olmamıştı. Bunun üzerine Mora toprakları bu iki kardeş arasında bölünmüştü. Bölünme neticesinde

---

[19] Evliya Çelebi, *Seyahatname*, VIII.kitap c.I, haz.. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 2017, s.275-300.
[20] Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu,* İstanbul 2016, s.108.
[21] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* C.I, Ankara 1988, s.117-122.
[22] Georgeos Castellan, *Balkanlar'ın Tarihi,* çev. Ayşegül Yaraman, İstanbul 1995, s.71.
[23] Orhan Koloğlu, "Osmanlı Döneminde Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul 1993, s.43.

meydana gelen iki Rum devletinden birinin merkezi Mistra (Isparta), diğerininki de Patras idi. İstanbul fethedildikten sonra müstakil kalan yegâne Rum devleti olan Mora despotlarının kuvvetleri bir kıymet ifade edecek derecede değillerdi. Lakin son Bizans imparatorunun kardeşleri olmaları bakımından günün birinde pürüzlü bir meselenin çıkmasına sebep olabilirlerdi. Bu bakımdan Mora'nın da mutlaka Osmanlı arazisine katılması ve böylece despotluklara son verilmesi lazım gelirdi. Bütün bu etkenleri dikkate alan Fatih Sultan Mehmed, zamanı gelince Mora'nın da fethine teşebbüs etti.[24]

Osmanlı Hükümeti Mora'ya bu gözle bakmaktayken Mora da bir türlü iç huzura kavuşamıyordu. İstanbul fethedildiği zaman Mora despotları kendi kuvvetleriyle Fatih'e karşı koyamayacaklarını bildikleri için bir aralık İtalya'ya kaçmaya teşebbüs etmişlerdi. Fakat Fatih'in Osmanlı hâkimiyetini tanımaları şartıyla mevki ve imtiyazlarını muhafaza edebileceklerini bildirmesi üzerine teşebbüslerinden vazgeçmişlerdi. Böylece bir zaman daha kendileri için Osmanlı tehlikesi uzaklaşmış görünmekteydi. Despotlar, kendilerini toparlayarak, oturdukları toprakların halkına huzur sağlamaya çalışacaklarına kendi ihtiraslarını tatmine daha çok zaman harcıyorlardı. İki despottan bilhassa küçüğü, yani Patras kentini kendisine merkez olarak tutan Thomas, ihtirası kadar insafsızlığıyla da göze batmaktaydı. Mesela, Glarenzave Ahaya topraklarını zaptetmek isteyen Thomas, bu şehirlerin kendi akrabasından olan hâkimini bir bahane ile Patras'a davet etmiş ve adamı oğullarıyla birlikte hapsederek açlıktan öldürmüştü. Bununla da yetinmeyerek aynı adamın damadını da yakaladı, önce gözlerini oydurdu, sonra sırasıyla burnunu, ellerini, kollarını kestirdi.[25]

Fatih Sultan Mehmed, Mora'nın coğrafi mevkiinden dolayı stratejik önemini de gayet iyi biliyordu. Mora'ya hâkim olununca Ege Denizi kontrol altına alınır, aynı zamanda İtalya'ya karşı yapılacak seferlerde de burası bir üs vazifesi görebilirdi. Bunun yanı sıra Mora fethedildiği takdirde Bizans davasının son pürüzleri de kökünden kazınmış olacaktı. Bütün bunları hesaplayan Fatih, nihayet 1458 senesinde Mora'ya bizzat sefere karar verdi. Mora seferine çıkarken harbin görünürdeki sebebi

[24] Halil İnanlcık, *Devlet-i Aliyye Klasik Dönem (1302-1606),* C.I, İstanbul 2011, s.113.
[25] John Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş,* çev. Füsun – Tunç Tayanç, İstanbul 2004, s171.

olarak yıllık verginin ödenmemesini ele aldı.[26] Buna Müslümanlar tarafından yapılan bir şikâyeti de ekledi. Bu şikâyet Serezli bir tüccar tarafından yapılmaktaydı. Ticaret maksadıyla Patras'a giden tüccar burada birçok Müslüman esir gördüğünü, bilhassa bu Müslüman esirlerin kadınlarına çok fena muamele edildiğini Edirne'de bir divan gününde padişaha arz etmişti. Fatih, Mora seferine karar verdiği zaman bu kararını gizli tuttu. Sefer için hazırlıklar mevcut olmakla birlikte bunun Sırbistan'a yapılacağı zannedilmekteydi.[27] Planını gizleyebilmek için veziriazam Mahmut Paşa'yı bir kısım kuvvetlerle Sırbistan'a gönderdi. Mahmut Paşa sözde muhtemel bir Macar baskınını önleyecekti. Hâlbuki O, Sırbistan'a girdikten sonra birçok yerleri zapt etti. Ordunun mühim bir kısmı ile Serez'e gelip burada bir müddet bekleyen padişah, nihayet Teselya'ya indi ve oradan daha güneye doğru yürüdü. Böylece Fatih'in Mora seferi başlamıştı. Fosid ve Beotya'da hiçbir engele uğramayan Türk ordusu Aspos Nehri kıyısında ordugâh kurdu. Fatih buradan Siteron geçitlerine keşif kıtaları gönderdi. Bu esnada despotların elçileri gelerek taahhüt edilen haracın bir kısmı olarak 4500 altını padişaha teslim edip despotların sulh dileklerini bildirdiler. Fatih, "Sulhu Mora'ya girdikten sonra akdederiz" diyerek yoluna devam etti ve Siteron geçitlerini aşarak 15 Mayıs 1458'de Mora'ya ulaştı.[28] Fatih, Mora'ya girince Korent berzahına en yakın ve buraya hakim bir şehir olan Korent'i kuşattı. Korent, sarp bir bölgede ve etrafı üç kat surla çevrilmiş bir şehirdi bu yüzden zaptı kolay değildi. Fatih Korent'in düşmesini beklemeden Mora'nın içerlerine doğru ilerledi. Önüne gelen şehirlerin bir kısmını silah kuvvetiyle, bazılarını da kendi rızalarıyla teslim aldı. Mora'nın önemli yerlerinden Tarsos kasabasını da ele geçirdi. Sonra sarp bir yerde inşa edilmiş olan Phlious(Filyos) şehrini kuşatarak zapt etti. Bunun akabinde Akribe ve Roupeli kaleleri de alındı. Kalelerin alınmasını takiben Fatih, Manuel Kantakuzenos'u yanına alarak onu Pazeniki şehrinin müdafileriyle müzakereye memur etti. Pazeniki müdafileri Fatih'in sunduğu şartları kabul etmeyince şehir kuşatıldı fakat alınamadı. Onun arkasından Mohlion şehri kuşatılarak ele geçirildi. Birçok kalelerin arkasından Mohlion'un da düşmesi Mora'da bir panik havasının doğmasına neden oldu. Despotlardan Thomas Mantine'ya, Dimitrios da Monembasia'ya çekildi. Fatih ise bu sırada birkaç gün Mohlion'da kaldıktan sonra Patras üzerine hareket etti. Patras halkı

[26] Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul 1993, s.16.
[27] Vladimir Mirmiroğlu, *Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları,* İstanbul 1946, s.11.
[28] Yasemin Demircan, "Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti", *Türkler,* C.IX, Ankara 2002, s.368.

korkularından karşı sahilde Venediklerin elindeki yerlere sığınmış, şehirde yalnızca muhafız askerler kalmıştı. Fakat Türklerin kuvvetle Patras'ın iç kalesini de sıkıştırmaları üzerine müdafileri teslim oldu. Patras'ın önemli bir ticaret merkezi olduğunu göz önünde tutan Fatih, şehrin nüfussuz kalarak sönmesini önlemek için, eski sakinlerinin buraya dönebileceğini ilan ettiği gibi ayrıca civardan başka halk da yerleştirdi. Bunlara birtakım imtiyazlar vererek vergiden de muaf tuttu. Patras'tan sonra onun gibi önemli bir ticaret merkezi olan Vostitza zapt edildi.[29]

Mora'da bir hayli şehir ve kaleler ele geçirilmekle beraber buraya hâkim olunabilmesi için Korent'in mutlaka zapt edilmesi gerekiyordu. Korent alındığı takdirde kuzey yolları emniyete kavuşacak ve bu anahtar şehir sayesinde Mora'nın bütününün ele geçirilmesi mümkün olacaktı. Bu sebepten dolayı Fatih yeniden şehre hücum etti. Öncelikli olarak kale kumandanı Matieu Asan (Mateos Asanes) ile müzakere yolu aradı ise de, kale kumandanı padişahın tekliflerini reddetti. Türk askeri saldırıya geçerek Korent'in dış surlarını zapt etti fakat iç surlar önünde başarı sağlayamadı. Buna rağmen kararından dönmeyen Fatih, burayı uzun bir kuşatma ile ele geçirmek istedi. Uzun zamandan beri zaten sıkıştırılmakta olan şehir, daha fazla mücadele edemeyerek teslim oldu. Her iki despot namına hareket yetkisini elinde bulunduran bir elçilik heyeti ile Osmanlı hükümeti arasında bir anlaşma imzalandı. Yapılan bu anlaşma şartları sadece Korent'i değil bütün Mora meselelerini kapsıyordu. Buna göre:

1. Korent şehri, halkın canlarına, mallarına dokunulmamak şartıyla Türklere verilecek.
2. Türklerin zaptettikleri kaleler Türklerin elinde kalacak.
3. Mora'da zaptedilmemiş yerler despotların elinde kalacak ve despotlar senede üçer bin altın vergi ödeyecek.
4. Dışardan bir tecavüz halinde Türkler onları koruyacak.[30]

Fatih Sultan Mehmed Mora seferine çıktığı sırada Yunanistan'ın eski ve meşhur şehri Atina'da karışık ve manasız hadiseler cereyan etmekteydi. Atina'da o sırada İtalyan asıllı bir aile olan Floransalı Acciaioli ailesi hâkimdi. Bu aile on dördüncü asrın ikinci yarısında Atina'nın idaresini ele geçirmiş bulunuyordu. Zaten

[29] Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi, C*.II, Ankara 2010, s.478-481.
[30] Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi,* C.II. İstanbul 2003, s.230-231.

1204'te gerçekleşen dördüncü Haçlı Seferi'nden beri Atina'ya Rumlardan başkaları hâkimdi. Atina 1204'ten 1311'e kadar iki Fransız ailesinin elinde kalmış sonra da burası Bizans hizmetindeki Katalanların eline düşmüş, Katalanları da Floransalı bu aile takip etmişti. Fatih devrinde Atina'nın bu aileden gelen bundan önceki dukası Rainer öldüğü zaman küçük yaşta bir çocuk varis bırakmıştı. Atina dukası Osmanlı İmparatorluğu'na vergi vermekte idi. Rainer'in dul karısı Osmanlı yetkililerine müracaat ederek çocuğun vasisi olduğunu bildirmiş ve neticede idareyi eline almıştı. İşte bu kadının başından geçen bir aşk macerası Atina'da işlerin karışmasına sebep olmuştur. Atina düşesi, ticaret yapmak üzere Atina'ya gelmiş olan Venedikli bir asilzade olan Palmerio'ya âşık olmuş ve ona haber göndererek Venedikli karısı ile alakayı kestiği takdirde kendisiyle evlenebileceğini ve bütün servetini vereceğini bildirmiştir. Venedikli asilzade, düşesin dediklerini yaparak Atina'ya gelmiş ve onunla evlenmiştir. Fakat gerek kadından gerekse Venedikli Palmerio'dan nefret eden Atinalılar padişaha müracaatla Atina'nın bunlardan kurtarılmasını istemişlerdir. Halk padişaha böyle bir müracaat yaptığı sırada Venedikli asilzade, düşesin eski kocasından olan küçük çocuğu da yanına alarak Osmanlı'ya sığınmışsa da, padişah Atina hükümetini düşesin yeni kocası olan Venedikli Palmerio'ya değil Rainer'in yeğeni olan Franko'ya vermiştir. Franko Atina'ya döndüğünde ilk iş olarak eski yengesi olan düşes öldürtmüş, bu defa da düşesin ikinci kocası olan Palmerio, Fatih'e şikâyette bulunmuştur. Atina'da, halkın da bıkıp usandığı böyle hadiseler cereyan ederken en sonunda Fatih Atina'yı almaya karar verdi. Mora'dan dönmeden önce meselenin sağlam şekilde halledilmesini arzulayan padişah, Turahan Bey oğlu Ömer Bey'i Atina'ya yollayarak şehrin Franko'dan alınmasını emretmiştir. Ömer Bey Franko'yu vaatlerle ikna ederek Atina'yı kan dökmeden ele geçirmiştir.[31]

Atina Türkler eline geçince Fatih Sultan Mehmed eski bir medeniyet beşiği olan meşhur kenti görmek üzere Korent'ten Atina'ya hareket etti. Atina'da tarihi harabeleri gezen Fatih şehirde dört gün kaldı. Oradan ayrıldıktan sonra kuzey istikametinde yoluna devam ederek Üsküp'e ulaştı.[32] Fatih Üsküp'te, Sırbistan harekâtından dönen veziriazam Mahmut Paşa ile buluşarak kendisinden Sırbistan'daki vaziyet hakkında bilgi aldı. Böylece 1458 sonbaharında Fatih'in

[31] Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi,* C.II, s.479-483.
[32] Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461)", *Türkler,* C.IX, Ankara 2002, s. 193.

birinci Mora seferi tamamlanmış oldu. Fatih Mora seferinden dönerken beraberinde getirdiği Rum esirlerden bir sanat sahibi olanlarını İstanbul'un içerisine, diğerlerini de civardaki köylere yerleştirmek üzere İstanbul'a sevk etti. Bu olay Neşri'nin Cihannümasında şu şekilde aktarılmaktadır:

> *Hak ta'ala anı Sultan Mehemed'e müyesser itdi. Muhassal, ol seferde Mora vilayeti tamam feth olundı. Ve cem'i hisarlarınun malını ve esirini alup, tasarruf idüp, gazilerün cemi'isi ganioldı. Andan Sultan Mehemmed sa'adetile muzaffer ü mansur Üsküb'e geldi*.[33]

Fatih Sultan Mehmed'in ilk Mora seferinin tamamlanmasından üç ay sonra, despot Thomas'ın yeminle tasdik edilmiş anlaşmayı bozması üzerine, bu topraklarda yine huzursuzluk ve karışıklıklar baş gösterdi. Mora despotlarından Thomas batılıların kendisine yardım edeceğine inanarak onlara bel bağlamaktaydı. Dimitrios ise, Batılılardan pek fayda geleceğini ummadığından Osmanlılara dayanmayı daha uygun buluyordu. İşte bunun için, Batılılardan özellikle Latinlere güvenen Thomas, hem Osmanlılara hem de kardeşi Dimitrios'a karşı harekete geçti. Despot Thomas, batıda en büyük desteği papalık makamından ve bilhassa kardinal Jean Bessarion'dan buldu. Papa ikinci Pius doğu Hıristiyanlarını kurtarmak üzere bir haçlı seferi oluşturmak istiyordu.[34] Bu gaye ile 1 Haziran 1459'da Mantua'da bir konferans toplanmış, despot Thomas temsilcilerinin de katıldığı bu toplantıda birtakım kararlar alındı. O sırada, bir taraftan Papa ikinci Pius, Mora'da isyan halinde bulunan Rum Arkantları ile Arnavut kabile reislerine tebrik ve teşvik haberleri gönderirken, kardinal Bessarion da haçlı seferi hazırlanması için Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde dolaşmakta idi. Fakat Bessarion'un tahriklerinden olumlu bir netice alınamadı. Sadece papanın teçhiz ettiği iki yüz kişilik ve Milano düşesinin

[33] Mevlana Mehmed Neşri, *Cihannüma,* İstanbul 2008, s.324.
[34] 19 Ağustos 1458'de papa seçilen II. Pius'un Fatih Sultan Mehmed'i Hıristiyanlığa davet eden bir mektup kaleme aldığı bilinmektedir. Zira Fatih'in Balkanlarda birçok şehir ve kaleyi ele geçirmesi, devletin sınırları içerisinde yaşayan Hıristiyanlara geniş haklar vermesi, Rum Patrikhanesi'ni himayesi altına alması ve patrikhane başkanı olan II. Gennadios'tan Hıristiyanlığa dair bilgiler alması, Avrupa'da padişahın Hıristiyanlığa meylettiği şeklinde yorumlanmıştı. Halil İnalcık'a göre bu mektup Fatih'e ulaşmış fakat kendisi bu mektubu pek umursamamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Yıldız, *Papa II. Pius'un Fatih Sultan Mehmet'e Mektubu,* Ankara 2018, s.39.

silahlandırdığı yüz kişilik ufak bir birlik Mora'ya nakledildi. Thomas'ın idare ettiği isyancılar kendilerini kuvvetli hissetmeye başlayınca mühim bir merkez olan Patras'ı kuşattılarsa da zaptına muvaffak olamadılar. Lakin Türklerin elindeki Kalavryta'yı zaptettikten sonra Dimitrios'un arazisine hücum ettiler. Aralarında Kalamata, Zarnata, Vordonia da dâhil olduğu Dimitrios'a ait birçok kaleleri zaptettiler. Fatih, Mora'da cereyan eden hadiseleri duyunca, durumdan Mora sancak beyi Turahan bey oğlu Ömer Beyi mesul gördüğünden onu azledip yerine Hamza beyi tayin etti. Hamza Bey Mora'daki kuvvetleri emrinde toplayarak Arkadya'ya yürüdü ve sonrasında Thomas taraftarlarının sığındıkları Leontarion kalesini kuşattıysa da muvaffak olamadı. O sırada Dimitrios ile Thomas barışmaya karar vererek Kastritzi'de buluştular. Dimitrios'un Thomas'la barışması Fatih tarafından hiç de hoş karşılanmadı. Despotların barışmasını Hamza Beyin hatasında bulan padişah, O'nu azlederek, mühim bir safhaya girmiş olan Mora meselesini halletmek üzere Zağanos Paşa'yı Mora'ya göndermeye karar verdi. Fatih, despotların anlaşması karşısında hassasiyet göstererek Hamza beyi azletti ama iki despotun barışması da fazla uzun sürmedi; Dimitrios yeniden Thomas'a karşı hücum etti. Fakat bu hadiseler sırasında Dimitrios'un taraftarları azaldığından müşkül vaziyete düştü. Thomas'ın birliklerine yenilerek Monembasia kalesine sığındı. Thomas bu kaleyi de kuşatmak üzereyken Dimitrios, Mathiev Asan'ı padişaha göndererek yardım istedi. Asan Osmanlılarla görüştükten sonra Mora'ya dönerken Dimitrios'un imdadına yetişen Türk kuvvetleri Thomas'ı mağlup ederek Leontarion şehrine kapanmaya mecbur bıraktı.[35]

Mora'ya ilave kuvvetlerin gelmesiyle burada tutunamayacağını anlayan Thomas, Türklerle anlaşma yoluna gitti. Arasında yirmi gün zarfında kendisinin padişahın huzuruna getirilme şartı da olan anlaşma Thomas'a bildirildi. Thomas ileri sürülen şartları kabul etmek istediği halde Osmanlılara ödenecek para işinde tebaasından mukavemet görünce anlaşmak mümkün olmadı. Bunun üzerine batılı bir devletin buraya ayak basmasından çekinen Fatih, işleri kökünden halletmek için Mora despotluklarına son vermek adına piyade ve süvarilerden oluşan ordusuyla Edirne'den hareketle yirmi gün sonra Korent'e geldi. (Mayıs 1460) Korent'e gelince Thomas'ın üzerine gitmeden evvel birdenbire Isparta üzerine yürüdü; Dimitrios teslim teklifini kabul ederek Osmanlı ordusuna geldi ve şehri teslim etti. Kasteriçe,

[35] Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi,* c.I,s.483-484.

Avarin, Arkadya birer birer alındı. Osmanlı birliklerine direnen Thomas sahilde yer alan Matiha şehrine çekilince daha fazla tutunmanın artık mümkün olmadığını anlayarak ailesi ve çocuklarıyla birlikte 28 Temmuz 1460'da Porto Longo'dan bir gemiye bindi ve Korfu'ya geçti. Oradan da Roma'ya giderek Papa İkinci Pius'a sığındı. Teslim olup padişahın yanına gelen despot Dimitrios'a Enez şehri ikametgâh gösterilerek oradaki tuz madenlerinden senelik altmış bin akçe varidat tahsis edildi. Roma'ya giden Thomas ise Bizans imparatorluğu tacını Fransa kralı VIII. Şarl'a para karşılığında sattı.[36]

Fatih Sultan Mehmed'in 1460'ta Mora'yı ele geçirmesinden sonra 1502 senesinde İnebahtı, Mudon, Koron ve Navarin, 1522'de Rodos, 1566'da Sakız ve Naksos, 1571'de Kıbrıs, 1577'de Sisam ve 1699'da da Girit'in ele geçirilmesiyle birlikte Doğu Akdeniz'deki Ortodoks Rum Varlığı, bağımsız bir Yunan Devleti'nin kuruluşuna kadar Osmanlı egemenliği altında yaşamaya başladı.[37]

[36] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,*c.II, s.45.
[37] Erdinç Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi,* İstanbul 2006, s. 140-149.

İKİNCİ BÖLÜM

İSYAN VE SAVAŞ

A. Mora Ayaklanması'nı Başlatan Süreç

Osmanlı sistemi içerisinde "Millet" tabiri Arapçadaki anlamı ile dini bir topluluğu karşılayan bir terim olup, bu terim kimi zaman geniş bir cemaati olduğu gibi yansıtmakta, kimi zaman bir dille konuşan grubu, kimi zamansa bir ibadethanede ibadet eden aynı inançtaki insanları ifade etmektedir.[38] Buna göre Osmanlılarda farklı milletlerin sosyal, siyasal ve yasal konumları dinsel ve mezhepsel bağlılıklara göre şekillenmiştir. Bu anlamda Osmanlı sistemindeki "Millet" kelimesi klâsik İslâm literatüründeki anlamına uygun bir şekilde belirli bir sözü veya vahiy kitabını kabul eden topluluklar için kullanılmış ve bu sistemde her millet grubu kendi içinde hiyerarşik olarak ve mensup oldukları dinin hükümlerine bağlı kalarak düzenlenmiştir. Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında bulunan toplulukların din ya da mezhep esasına göre örgütlenip yönetilmesine "millet sistemi" denilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kuruluştan itibaren Müslüman Türkler ile gayrimüslimler iç içe yaşamışlardır. Ancak bu dönemde devlet ile gayrimüslim reaya arasındaki ilişkiler hukukî bir zemine oturtulmamıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminde ise diğer alanlarda olduğu gibi, gayrimüslim Osmanlı reayanın statüsü konusunda da hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmed önce Ortodoks Rum reayaya daha sonra da Galata zimmilerine bazı idarî, adlî ve hukukî muhtariyetler tanımıştır. Tanınan bu muhtariyetle Ortodoks Rumlar Patrik Gennadius'un ruhanî ve cismanî reisliği altında bir cemaat haline getirilmiştir. Tüm bu haklar elbette İslam hukuku esasına göre verilmiştir.[39]

Osmanlı İmparatorluğu yükselme döneminde bir taraftan mali olarak sağlam ve askeri olarak güçlü bir merkezi yönetim yapısını korurken, diğer taraftan da geniş bir cemaatsal özerkliğe izin veren bir düzen kurmuştur. Kendi içlerinde önemli bir özerklik alanına sahip olan cemaatler, devletin küçük bir modeli olarak

[38] Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi,* İstanbul 1996, s.16.
[39] İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Türkler Ansiklopedisi,* c.X, Ankara 2002, s.216-220.

yapılanmışlardır. Bu cemaatsal yapının temel direği ise, millet sistemidir. Buna göre "Millet" klâsik İslâm literatüründe şeriat, din, mezhep ve bunlara bağlı topluluğu ifade etmekte olup, ırk/soydan ziyade din/mezhep mensubiyetini vurgulamaktadır. Bu anlamıyla Millet kavramı, ırki ve etnik bir toplumu değil, dini bir aidiyeti ifade etmektedir. Millet kavramının modern anlamda "ulus" (nation) karşılığında kullanılması ve bir anlam değişikliğine uğraması ise XVIII. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştır.[40] Osmanlı millet sistemi altı asır gibi uzun bir dönemi aynı yapı içerisinde geçirmemiş, değişen şartlar ve zaman içerisinde bu sistemde de bir takım bozulma ve değişimler meydana gelmiştir. Bu bozulmaların temel nedeni ise değişen şartlara bağlı olarak ortaya çıkan Batı etkisi ve değişimlerdir. Batı etkisi bağlamında elbette ki en büyük etki Fransız İhtilali olmuştur.

1756- 1763 yılları arası Büyük Britanya ve Fransa arasında süren 7 yıl savaşları Fransa'nın yenilgisiyle sonuçlanmış ve Fransa Kuzey Amerika'daki tüm sömürgelerini kaybetmiştir. Bu savaşın sonucunda Fransa büyük bir ekonomik bozulma yaşamış ve savaşın tüm giderleri de fakir halka kesilmiştir. Bilindiği gibi Fransa'da mutlak monarşi hâkim iken hala feodal yapı korunmuş, sistem bunun üstüne kurulmuştu. Bu sistemde asiller büyük toprak zenginleri iken halk, asiller altında ezilen bir yapıda ağır vergiler doğrultusunda krala bağlıydı. Diğer yandan kilise büyük topraklara sahip iken devlete vergi vermiyordu. Halk, kendilerinden alınan bu ağır vergilerden bıkmış ve ellerinde olan her şeyin alınmasına tepki vermeye başlamıştı. Bunun yanı sıra asil olmadıkları için büyük vergilere maruz kalan burjuvazi sınıfı da bu durumdan mustaripti. Fakir halk artık köylerde bu ağır vergiler altında yaşamaya daha fazla dayanamayıp başta Paris olmak üzere şehirlere göç etmeye başlamıştı. Halktan vergi toplayamayan kral ise gittikçe ağırlaşan borçlanmaya daha fazla dayanamayıp 1614 yılından beridir toplanmamış olan Etat Generaux'u[41] toplantıya çağırmıştı. Fakat bu toplantıya sadece asiller katılmış olup bir tek köylü yahut işçi yer almamıştır. Paris'te başlayan

[40] Muharrem Gürkaynak, "Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi,* C.IX, sy.2, Isparta 2003, s.275-290.

[41] Fransa'da Ancien Régime (Eski Düzen) adı verilen Fransız monarşisi toplumu üç ana kesime ayırmıştı: Birinci kesim din adamları, ikinci kesim soylular, Üçüncü kesim ise halkın diğer bölümlerinden oluşuyordu. 1302 yılında ilk defa olarak kral toplumun üç kesiminin birlikte temsil edildiği bir parlamentoya izin verdi. Bu meclis toplumun bütün kesimlerini içerdiği için Genel Meclis anlamında États généraux olarak anılır. Detaylı bilgi için Bkz. Fahir Armaoğlu, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1789-1914), TTK, Ankara, 1999, s.38.

toplantı gergin bir hava da başlamıştı. Etats Genaraux kendisinin halkın yüzde 96'sını temsil ettiğini söyleyip alınacak tüm kararların kendi istekleri doğrultusunda olacağını ilan etti. Burjuvazi sınıfı da bu toplantıda Etats Genaraux'a destek verdi. Bunun üstüne Kral 16. Luis Ulusal meclisi kapattı. Etats Genarux milletvekileri farklı bir yerde toplanıp "Kurucu Meclis" adını alarak halkı desteğe çağırmış ve Paris sokakları halk yığınlarıyla dolmuştu. Kurucu meclis hemen bir anayasa yapma girişiminde bulundu. Kralın yetkilerinin sınırlandırılıp, asillerin ve kilisenin haklarına el konulması düşünülüyordu.[42] Bu esnada Fransa'da baş gösteren ekmek sıkıntısı üzerine halk daha fazla dayanamayarak isyan etti. Rejimin simge yerlerinden olan Bastille Hapishanesi basılarak tüm tutuklular serbest bırakıldı ve 14 Temmuz 1789 tarihinde hapishane yakılarak Fransızlarca bu gün bayram ilan edildi. Hemen akabinde ise kurucu meclis yeni bir anayasa yapmak için harekete geçti ve 28 Ağustos 1789 tarihinde "İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi" yayınlandı. Bu bildiri, maddeleri itibariyle bütün dünyanın kaderini değiştirecek açıklamalar barındırmaktaydı. Buna göre İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi, insanın doğuştan hür ve herkesin aynı haklara sahip olduğunu, bütün insanların yasalar önünde eşit olduğunu, kanunları halkın koyacağını ve tüm yetkilerin halkta toplandığını ilan eden bir bildiridir. Özellikle kanunların halk tarafından konulması krallık ve imparatorluk sistemiyle yönetilen devletler için tehlike arz etmekteydi. Tüm bireylerin eşit olmasını öngören bu sistem Avusturya İmparatorluğu, Rus Çarlığı, Osmanlı İmparatorluğu gibi devletlerin sistemine ters ve fikirlerin bu devletlere yansıması isyanları tetikleyen bir unsur olacaktı. Yine ihtilal bildirgesiyle kul ile tanrının arasına kimsenin giremeyeceği belirtilmiş ve kralların tanrısal bir kurum olmadığı ortaya konulmuştur.[43]

Fransız İhtilaliyle birlikte artık din temelli gruplar içerisinde yaşayan halklar, etnik esasa göre gruplanmaya başladılar. Bu durum aynı dine mensup ancak farklı etnik kimliğe sahip insanların bir çatı altında yaşadıkları imparatorluklara karşı isyan etmelerinin yolunu açmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, XVIII. asra kadar Osmanlı yönetimini bir Hıristiyan devlet yönetimine tercih eden gayrimüslimler, bu tarihlerden sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparak Hıristiyan Avrupa

[42] Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1789-1914),* TTK, Ankara, 1999, s.55.
[43] Murat Sarıca, *Siyasal Tarih,* İstanbul 1980, s. 40-45.

devletlerinin de destekleriyle kendi yönetimlerini kurmaya başlamışlardır.[44] Söz konusu kopuşlardan ilki de Mora'da Filik-i Eterya Cemiyeti'nin faaliyetleri neticesinde gerçekleşmiştir.

B. Filik-i Eterya Cemiyeti'nin Örgütlenmesi ve Faaliyetleri

Rumlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmaya karar verdiklerinde bu işi başaracak gücü elde etmeyi ve kendilerinde bunu yapabileceklerine dair bir güven duygusunun iyice doğup benimsenmesini bekliyorlardı. Deniz yönünden güçlü olan Rumlar, gemicilik sanatını Rusya ve Osmanlı imparatorluklarının hizmetinde bir çeşit staj görerek iyice öğrenmiş bulunuyorlardı. Deniz ticaretinde Akdeniz'de Osmanlı sancağını taşıyan gemilerin hepsi onlarındı. Karada da el altından hazırlıkları, gerektiğinde şöyle böyle bir birliğe karşı koyabilecek güce erişmişti. Mora'da Hıristiyan köylerin çoğu Rum isyan emrine hazır bulunan askerlerin yatağı olmuştu.[45] Tepedelendi Ali Paşa söz konusu Mora köylerinde başkaldırmaya hazır ve hiçbir devlete boyun eğmeye alışmamış dağlı halkı zorla yola getirerek oralarda yeniden dağ başı kaleleri yapıp bölgeye Müslüman askerler yerleştirmişti. Tepedelenli Ali Paşa'dan kaçanlardan bir grubu Rusya'ya gitmek istemişler fakat Rus çarı "bulundukları topraklarda kalıp Osmanlı'yı rahatsız etsinler diye" bu ilticaya izin vermemişti. Rum milliyetçiliği fikri, Osmanlı İmparatorluğu'nun kâh zayıflığı, kâh gafleti yüzünden iyice yayılmıştı.[46]

Osmanlı memleketlerinde veya Avrupa şehirlerinde yaşayan Rum aydınları, tarihçi, şair ve yazar Adamantius Korayis, Anfimos Gazis ve Rigas gibi kimseler Yunan milliyeti ve bağımsızlığı fikirlerini yaymaya ve bu davayı bir Avrupa meselesi haline getirmeye gayret sarf ediyorlardı. Nihayet 1814 yılında iki Rum ve bir Bulgar (Emanuil Ksantos, Nikolaos Skufos ve Anastasyas Çakalof) tarafından Filik-i Eterya adında bir cemiyet Odessa'da kuruldu. Başlangıçta imparatorluğun birçok yerine şubeler açıp para ve silah toplayan cemiyet pek başarılı olamamıştı. Zira 1814-1816 yılları arasına bakıldığında üye sayısı ancak otuza ulaşabilmişti.[47] 1818 yılına gelindiğinde cemiyet, kurucularından olan Ksantos'un Fener'deki evini

---

[44] Nuri Adıyeke, "Osmanlı Millet Sistemine Dair Tartışmalar ve Siyasal Bir Uzlaşma Modeli Olarak Osmanlı Millet Sistemi", *Yeni Türkiye Dergisi,* sy.60, Ankara 2014, s.345.
[45] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C. XII, s.33.
[46] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C. XII, s.34.
[47] Ahmet Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, s.328.

merkez haline getirerek İstanbul'da da çalışmalarına başladı. Cemiyet hızla gelişerek, İzmir, Sakız, Misolongi, Bükreş, Yaş, Yanya ve Triyeste gibi önemli merkezlerde şubeler açtı.[48] Bu cemiyetin resmi gayesi, Hıristiyan Osmanlı tebaasının eğitimiyle meşgul olmak ve kültürlerinin gelişmesine yardım etmekti.[49] Asıl gizli gayesi ise, Rum patriğinin idaresinde olarak eski Bizans İmparatorluğu'nu canlandırmak ve bu gayenin temini için de Rum bağımsızlığı uğruna mücadele etmekti.[50] Daha geniş planda Eterya'nın amacı; Orta Yunanistan, Batı Trakya, Selanik Ege adaları, On iki ada, Girit, Batı Anadolu ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmak, Kuzey Anadolu'da Pontus Rum Devleti'ni kurmak ve sonunda İstanbul'u ele geçirerek Bizans İmparatorluğu'nu yeniden diriltip Megali İdea (Büyük İdeal)'yı gerçekleştirmekti.[51]

Filik-i Eterya Cemiyeti her ne kadar Mora Ayaklanması'nda önemli bir rol sahibi olsa da bu cemiyetin öncesinde toplumu bilgilendiren ve örgütlenmesi yolunda çalışmalar yapan dernekler olmuştur. İlk olarak 1800lü yılların hemen başında, "Athena" adında bir örgüt kuruldu. Üye sayısı tam olarak bilinmeyen ve Fransa tarafından desteklenen bu örgütün amacı, Napolyon hanedanından bir kralın yönetiminde, başkenti İstanbul olan büyük bir Yunanistan Devleti'nin kurulması idi. 1809 yılına gelindiğinde ise Paris'te "Rumca Konuşanlar Oteli" isimli bir örgüt kuruldu. Tüccar, öğrenci ve Fenerli Rumların üye olduğu bu örgütün amacı bağımsız bir Rum devleti kurmaktı. Örgüt üyeleri, örgütün hedefleri doğrultusunda Fransız kamuoyunu ve yöneticilerini etkilemek, silah, mühimmat ve para yardımı toplamak ve Rumlardan ve yabancılardan oluşan bir gönüllü birlik teşkil etmek için çalışıyorlardı. Örgüt üyeleri yeminle göreve başlıyor ve parmaklarına örgütün simgesi olan bir yüzük takıyorlardı. 1813 yılına kadar örgüt özellikle Mora Yarımadası, Epir ve Makedonya'ya silah gönderilmesi konusunda önemli işlere imza attı.[52] Rumca Konuşanlar Oteli isimli örgüt güç kaybetmeye başladığında 1813 yılında Atina'da İngiltere'nin desteği ile Müzikseverler Cemiyeti kuruldu. Ancak İngiltere'nin Rumlar üzerindeki nüfuzunu azaltmak isteyen Rusya, Viyana'da aynı

[48] Yüksel Çelik, Şeyhü'l-Vüzera Koca Hüsrev Paşa – II. Mahmud Devrinin Perde Arkası, Ankara 2013, s.189.
[49] Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair,* Millet Genel Kütüphanesi kayıt no 303, s.7.
[50] Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi***,** C.V, Ankara 2011, s.2878.
[51] Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 yılı (1821-1922),*Ankara 1988, s.3.
[52] Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul 1997, s.66-69.

isimli bir dernek kurarak 1816 yılında derneğin merkezini Moskova'ya taşıdı. Derneğin resmi amacı kültürel konularda Rumlara yardım etmekti. Ancak asıl amaç, yeni okullar inşa etmek, mevcut olanları restore etmek, yurt dışında okuyan Rumlara para yardımı yapmak, dini ve ilmi desteklerle bağımsız bir Rum devletinin kurulmasına giden yolu açmaktı. Örgütün faaliyetleri, Mora Ayaklanması'nın sonlarına doğru Kapodistrias'ın Yunanistan'a gelişine dek sürdü. Her ne kadar görünüşte sadece kültürel faaliyetlerle ilgileniyor gibi görünse de söz konusu örgüt tarafından yürütülen faaliyetler, Rumlar arasında milli bir tarih ve kültür bilinci oluşmasına katkı sağlamış, bu da 1814 yılında kurulan Filiki Eterya'nın başarısı için zemin hazırlamıştır.[53]

Ortak fikir etrafında toplanan cemiyet mensupları, kudret ve liyakatlarına göre derecelere ayrılmıştır. Bab-ı Ali'de Şuray-ı Devlet muavinliği görevi esnasında şahit olduğu olayları "Rum Fetretine Dair" adlı eserinde anlatan aslen Rum olup sonradan İslamiyeti benimseyen Mehmed Mansur,[54] eserinde bu dereceleri; "birincisi, karındaş; ikincisi, müntehib; üçüncüsü, papas; dördüncüsü, çoban; beşincisi, baş çobanlar; altıncısı, fedailer; yedincisi, fedailer rüesasından ibaret olup" şeklinde açıklamıştır.[55] Bu derecelerden ilki olan *karındaşlar,* daha çok tarımla uğraşan okuma yazma bilmeyen vatandaşlardı. Karındaşlara örgüt sırlarının çok az bir kısmı söyleniyor, kendilerinden bir üst grupta yer alan üyeleri tanımıyorlardı. Evlerinde bir tüfek, 50 fişek, iki tabanca ve bir kılıç bulundurmak ve emir verildiğinde görev almak için hazır durumda beklemek zorundaydılar. Yeni üye kaydetme yetkisine sahip değildiler. *Müntehibler* de yeni üye kaydetme yetkisine sahip olmamakla birlikte örgütsel faaliyetlere pek fazla karışmayıp sadece para yardımı yapıyorlardı. *Papazlar* ise bu iki gruba nazaran daha aktif görevler üstlenen daha kültürlü insanlardı. Öyle ki örgütü ailelerinden bile üstün tutmak zorundaydılar. Esas görevleri örgüte üye kazandırmaktı. Kodlu olarak kendi aralarında ve örgüt yöneticileri ile yazışma yetkisine sahiptiler. Kaydettikleri üyeler en fazla kendi statülerinde olmak zorundaydı. Hemen hemen papazlarla aynı özelliklere sahip olan *çobanlar* ise örgüte para yardımı yapmakla mükelleftiler. Bununla birlikte geniş

[53] Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 yılı (1821-1922),*Ankara 1988, s.6.
[54] Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* İstanbul 2005, s.60.
[55] Mehmed Mansur*, Rum Fetretine Dair,* s.8.

yetkilere de sahiptiler. Kendisinden düşük statüdeki tüm üyeler hakkında bilgi alma hakkına sahip olan çobanların yükselme imkânları da vardı. *Fedailerin* ise Para yatırma zorunluluğu yoktu ve grubun üyeleri örgüt liderinin emirlerini harfiyen yerine getirmekle mükelleftiler.[56] Ahmed Cevdet Paşa'nın Tarih-i Cevdet adlı eserinde cemiyetin kurucularının herkesin dikkatini çekmek ve güvenini sağlayabilmek için birtakım yalanlara yöneldiği görülmektedir. "Bizler reisimizin emrinde canlı aletleriz. Adını, adresini size verirsek herhangi bir duyulma ihtimali hepimizi mahvetmese bile çalışmalarımızı durdurur ve o değerli kişinin belki hayatına mal olur" yalanı ile önlerine gelen Rum'u kandırmaya, cemiyete üye yapmaya ve tehlikeleri göz kırpmadan kabul etmesini sağlamaya giriştiler. Böylece cemiyete her dâhil olan malını ve canını gerektiğinde feda edeceğine ve cemiyetin sırrını saklayacağına yemin ediyordu.[57]

Filik-i Eterya kurucuları, Osmanlı İmparatorluğu'nun her tarafında olduğu gibi, Moskova, Viyana, Paris gibi büyük şehirlerin arasında da mekik dokuyarak hem üyelerinin sayılarını hem de varlıklarını arttırmışlardı. Devlet-i Aliyye'de mutasarrıflık görevinde bulunmuş olan Moralı Melek Ahmet Bey'e göre Anadolu'daki Rum tüccarı, İstanbul'daki en gözde Rum aileleri hep Filik-i Eterya'nın üyeleri idiler.[58] Cemiyetin saflarında yalnızca yeni yükselen Karadeniz tüccarları değil, en başarısız Fenerli tüccarlar da yer aldı. Derneğin üyelerinin %54'ü tüccarlar, %13'ü doktor, avukat gibi profesyoneller, %12'si eşraf, %10'u papazlar, %9'u kleft ve armatoloi (eşkıya veya kolcu), %2'si ise köylü ve zanaatkârdan oluşuyordu.[59] Cemiyetin üyelerine söylediği "hayali büyük reis" yalanı anlaşılırsa bütün emeklerinin boşa gidebileceği kanısına kapılan cemiyet kurucuları gerçek bir "büyük reis" bulmaya koyuldular. Bunun için ilk kurucu Emanuil Ksantos Rusya'ya giderek, Rusya'dan askeri ve mali yardımlarının yanında bir de kendilerine bir önder bulmalarını istedi. Bu görev için en uygun aday, o dönemde Rus Dışişleri Bakanlığı görevini Karl Nesselroce ile paylaşan Ioyanis Kapodistrias (Capodistrias) gösterilmişse de kendisi bu görevi geri çevirmekle birlikte Ksantos'ı, Eflak'ın eski

[56] Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul 1997, s.47.
[57] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C.XI, s.146.
[58] Melek Bey, *Mora İhtilali Tarihi*, TTK Kütüphanesi, Yazma, No 30, v.14a.
[59] Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993,* Ankara 2018, s.41.

voyvodalarından ve çarın yaverliğini yapan Aleksandr İpsilanti'ye yönlendirmişti.[60] İpsilanti teklifi kabul edince Emanuil, cemiyetin bütün sırlarını kendisine bir öğrenciye öğretir gibi anlatmaya başladı. Çarın yaverini başkanlığa getirtip "asıl başkan çar" şeklinde bir fısıltı yayarak cemiyet üyelerine daha fazla coşku ve heyecan verildi.[61]

C. Mora Ayaklanması'nda Tepedelenli Ali Paşa'nın Etkisi

Tepedelenli Ali Paşa, III. Selim (1761-1808), IV. Mustafa (1779-1808) ve II.Mahmud (1785-1839) zamanlarında otuz yıldan fazla bir müddet Yanya'da valilik etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yedi eyaletini üç oğlu ile birlikte kendi yönetimi altında toplamıştı. 1768-1774 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında Bab-ı Ali'ye yapmış olduğu üstün hizmet karşılığında Derbent paşalığına ve 1788 yılında da Yanya paşalığına getirilen Ali Paşa, 1802 yılında baş gösteren Arnavut İsyanı'nı da bastırmasıyla Rumeli Beylerbeyliğine kadar yükseltilmiş oldu.[62]

1812 yılında Yunanistan ve Arnavutluk'u içeren bölgenin fiili hakimi durumuna geldiğinde bölgede yaşayan Rumların siyasal bir varlık oluşturabilmeleri karşısında en büyük engel olarak Tepedelenli Ali Paşa görülüyordu.[63] Esasında okuma yazma bilmeyen lakin zeki ve idareci biri olan Ali Paşa, nüfuzunun hüküm sürdüğü yerlerde güven ve düzeni temin etmiş, eşkıyalığın kökünü kurutmuş, yollar ve köprüler yapmış, imar hareketlerine girişmişti. Yapmış olduğu bu imar faaliyetleriyle kendisi gibi muvazzaf asker sergerdeliğinden yetişen Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı taklit ettiği anlaşılsa da ikisi arasında çok farklar bulunduğu görülmektedir. Zira Tepedelenli Ali Paşa, hem hilekar hem de halkına zulüm eden yanının da olması nüfuzu altında yaşayan ahalinin kendisinden hem korkmasına hem de nefret etmesine sebep olan bir paşa idi.[64] Tepedelenli Ali Paşa'nın giderek güçlenmesi ve yarı bağımsız bir şekilde davranması, merkezi otoriteyi güçlendirmek isteyen II.Mahmud tarafından hoş karşılanmamakla birlikte, Ali Paşa'nın bölgede asayişi sağlaması ve denge unsuru oluşturması nedeniyle görmezlikten geliniyordu.

---

[60] Melek Bey, *Mora İhtilali Tarihi* v.16a-19a.
[61] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C.XI, s.147.
[62] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi,* C.V, s.110-111.
[63] Gabriyel Römeran, *Şarkın Büyük Simaları Tepedelenli Ali Paşa*, Ankara 1939, s.217.
[64] Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi, C.V,* s.2882.

Ancak bu sırada padişah üzerinde büyük etkisi olan Nişancı Halet Efendi, birtakım entrikalarla Ali Paşa'yı sultanın gözünden düşürmeyi başardı.[65]

Ali Paşa, Mora'da gittikçe güçlenen Eterya'nın faaliyetlerini fark etmiş, Rum olan doktoru Luka aracılığıyla Eterya'nın çalışmalarına dair pek çok bilgi edindiği gibi, komitecilerin bazı mektuplarını da ele geçirmişti. Rum ihtilalcilerin Viyana'da toplanarak ihtilal hazırlıkları yapacağını haber almış ve Rum doktorunu, sözde yakalandığı nikris hastalığının tedavisini öğrenme bahanesiyle Viyana'ya göndermişti. Bunun üzerine Luka'dan öğrendiği gelişmeleri Bab'ı Ali'ye bildirmişti.[66] Ancak Fenerli Rumlarla çıkar ilişkisi olan Halet Efendi sayesinde vermiş olduğu bu bilgi dikkate alınmamıştı.[67] Devrin Vakanüvisi Esad Efendi'ye göre ve onlardan naklen yapılan diğer çalışmalarda Tepedelenli Ali Paşa ile Halet Efendi arasındaki temel mesele, Halet Efendi'nin Tepedelenli tarafından kendisine verilen parayı az bulması olarak gösterilmektedir.[68] Ahmed Cevdet Paşa'ya göre ise Halet Efendi'nin, Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırma düşüncesinde olan II.Mahmud'un başına bir Yanya sorunu çıkarıp, ilga işini geri bıraktırmak istemesidir. Zira yeniçeri desteği sayesinde imparatorluk içerisinde nüfuz elde eden Halet Efendi'nin, teşkilatı korumaya çalışması gayet yerinde bir hareket olurdu.[69] Halet Efendi, Ali Paşa'yı ortadan kaldıracak askeri bir harekat tertip etmeden önce Bab-ı Ali'de gerekli ortamı hazırlamaya çalıştı. Ancak güçlü muhalifleri bulunuyordu ki bunların başında en büyük rakibi olan ve aynı zamanda kendisi gibi gizli danışmanlık görevinde bulunan Reisülküttap Canib Efendi geliyordu. Tepedelenli'nin hareketlerini değerlendirmek için yapılan bir meşverette Canib Efendi Tepedelenli'nin azli halinde Rumeli'de daha büyük sorunlar çıkacağını ileri sürerek şimdilik azlinin uygun olmadığını savunuyor, mecliste hazır bulunan vükelanın çoğu da onu destekliyordu. Bu birlik karşısında Halet Efendi yalnız kalmış ve Tepedelenli'nin azledilmesine dair olan fikrini kabul ettirememişti.[70]

---

[65] Ahmet Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, s.54.
[66] Melek Bey, *Mora İhtilali Tarihi*, v.33a-34a.
[67] Zeki Arıkan, " 1821 Ayvalık İsyanı ", *Belleten,* C. LII, S. 203, Ankara 1988, s. 575.
[68] Esad Efendi, *Vak'ânüvis Es'ad Efendi Tarihi*,(haz. Ziya Yılmazer), İstanbul 2000, s.708.
[69] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C.XI, s.92.
[70] Süheyla Yenidünya, "Halet Efendi'nin Tepedelenli Ali Paşa İsyanındaki Rolü", *Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu Bildirileri,*Arnavutluk – Tiran 8-10 Nisan 2010, s.268.

Canib Efendi ve ekibi karşısında tek başına kalan Halet Efendi hemen Tepedelenli Ali Paşa'nın hasımlarını İstanbul'a getirterek bir cephe oluşturdu. Tepedelenli'nin zulmünden kaçarak Halet Efendi'ye sığınan Paşo İsmail Bey, Sultan II.Mahmud'a Tepedelenli'nin bağımsızlık ilan etme niyetinde olduğunu söyledi. Ali Paşa'nın, saltanatın merkezi olan İstanbul'da Halet Efendi'nin kanatları altına sığınan Paşo İsmail Bey'i öldürtmeye çalışması ise son ölümcül hatası oldu.[71] Tepedelenli böylelikle hem Halet Efendi'ye hem de diğer düşmanlarına istediği fırsatı vermiş artık Halet Efendi, Ali Paşa'nın tenkilinin gerekliliğini daha yüksek perdeden söyler olmuştu. Bu mesele hakkında Halet Efendi'nin karşısında duran Canib Efendi ve taraftarları ise suikast olayından dolayı geri adım atmak zorunda kaldılar. Tepedelenli'nin el altından çıkardığı bir ayaklanma ile önceden beri kendi idaresine almak istediği Avlonya Sancağı'nı ele geçirmeye çalışması ve buranın mutasarrıfı olan İbrahim Paşa'yı hapsetmesi, sultanın nezdinde bardağı taşıran son damla oldu.[72] II.Mahmud'u oldukça fazla hiddetlendiren bu gelişme, Ali Paşa'nın tedibi için asker toplanması emrini beraberinde getirdi. Sultan, bundan sonra Tepedelenli'den gelecek hiçbir bahaneyi kabul etmemeye ve bölgede merkezin gücünü arttırmaya karar verdi. Bölgedeki vali ve mutasarrıfların asker toplayarak Tepedelenli'nin askerlerini, kendi sancağı dışındaki mahallerden çıkartmaları için emrini verdi. Böylece Halet Efendi amacına ulaşmış, Ali Paşa'nın üzerine askeri güç sevk edilmesini sağlamıştı.[73]

Bab-ı Ali'nin kendisini gözden çıkardığını anlayan Tepedelenli, bir taraftan Bab-ı Ali'ye müracaat ederek affını istiyor, diğer taraftan savunma tedbirlerini yürütüyordu. Oğullarını yönetimi altındaki bölgenin önemli yerlerine gönderiyordu. Bunun yanı sıra Mora, Adalar, Sırbistan, Eflak ve Boğdan'da genel bir isyan çıkarmak hazırlığına girişmişti.[74] Filik-i Eterya Cemiyeti, Bab-ı Ali ile Tepedelenli arasında başlayacak bir mücadelenin Rum bağımsızlık hareketini kolaylaştıracağını bildiğinden, ona destek vaat etmiş ve Ali Paşa tarafından sindirilmiş olan Arnatol çeteleri tekrar kurulup, kleftler faaliyete geçirilmişti.[75] Tepedelenli, Rumlarla tam

[71] Esad Efendi, *Vak'ânüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s.708.
[72] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi,* C.V, Ankara 2017, s.111.
[73] Yenidünya, "Halet Efendi'nin Tepedelenli Ali Paşa İsyanındaki Rolü", s.270.
[74] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C.XI, s.99-100.
[75] Römeran, *Şarkın Büyük Simaları Tepedelenli Ali Paşa* s.232.

işbirliği yapmak için 23 Mayıs 1820'de Yanya'da genel bir toplantı yaptı. Bu toplantıda Toskalık ve Teselya kıtaları beyliğinin kendi ailesine teminini Mora ile birleştirilecek olan Karlıeli'nde, yine kendi himayesinde, bir mümtaz Rum eyaleti oluşturulmasını ileri sürdü. Kendisi ile hareket edecek olan Rumlara para ve mühimmat vermeyi de vaat ediyordu.[76] Bu olaydan iki ay sonra Bab-ı Ali, Paşa'nın vezirliğini kaldırarak, Yanya'dan azledilmesine karar verdi. Rütbeleri elinden alınmış oğul ve torunları ile birlikte, Tepedelen'de yaşamını sürdürmesine izin verildi. Ancak Ali Paşa buna itaat etmeyince asi olarak ilan edilip hakkında idam fermanı çıkarıldı.[77]

1821 yılı Mart ayı başlarında Rumeli Valisi Hurşid Ahmed Paşa'dan Sadarete gelen bir tahriratta, Tepedelenli Ali Paşa'nın, Mora'ya ve Manya'ya, bu bölge halklarını isyana teşvik etmek için adamlar gönderdiği belirtilmekteydi.[78] Buna karşın kendisinin karadan asker gönderdiği, ancak denizden de birkaç gemi gönderilmesi gerektiği üzerinde durulmaktaydı. Ali Paşa'nın en tehlikeli girişimlerinden biri Rumları isyana teşvik etmesiydi. Tepedelenli'nin, Rumları isyana teşvik etmekteki amacı, Rumların isyana kalkışması halinde Bab-ı Ali'nin yeniden kendisine dostane yaklaşacağını düşünmesi idi. Ancak durum beklediği gibi olmadı.[79]

Osmanlı kuvvetleri, başlangıçta bir dizi başarı elde ettiği için, Ali Paşa sorunun çabuk biteceği zannedilmekteydi. Tepedelenli Ali Paşa'nın kalesi üzerine çeşitli taaruzlar yapılmış olsa da kayda değer bir ilerleme yaşanmamıştı.[80] Özellikle çarpışmalar, Tepedelenli Ali Paşa'nın Yanya Kalesi'nden yaptığı huruç hareketleri ve buna karşı bölgedeki görevli olan paşaların karşılık vermesiyle kısır bir döngü içine girmişti.[81] Hurşid Ahmed Paşa, Yanya kuşatmasındaki bu çıkmaz durumu fark etmekte gecikmedi. Özellikle kuvvetli bir tahkimatı olan kale, karadan iyi bir şekilde

---

[76] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C.XI, s.153.
[77] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* c.IV, İstanbul 2011, s.104.
[78] Karal, *Osmanlı Tarihi,* C.V, s.112.
[79] Yılmaz Öztuna, *II. Sultan Mahmud,* İstanbul 2011, s.62.
[80] BOA, HAT, 402/21079. Yanya Kalesi'nde muhasarada bulunan Tepedelenli'nin askeri tabyalara hücumla dört saat süren muharebeden sonrs münhezim oldukları ve bir kısmı istiman eylediği, yerlerine buyruldu verilerek vilayetlerine gönderildiği, indifanın karip olduğu hk. BOA, HAT, 398/20993-A.
[81] Yanya Kalesi'nde muhasarada bulunan Tepedelenli'nin askeri tabyalara hücumla dört saat süren muharebeden sonrs münhezim oldukları ve bir kısmı istiman eylediği, yerlerine buyruldu verilerek vilayetlerine gönderildiği, indifanın karip olduğu hk. BOA, HAT, 398/20993-A.

sarılmıştı. Ancak kalenin yanındaki Pambotis Gölü ve içinde bulunan ada Tepedelenli Ali Paşa kuvvetlerinin hâkimiyetindeydi. Bu sebeple Yanya Kalesi, Pambotis Gölü tarafından özellikle iaşe noktasında takviye ediliyordu. Bu durum da ister istemez kuşatmanın etkisini azaltmaktaydı. Hurşid Ahmed Paşa, göl ve içindeki adanın stratejik önemini farkederek plan yapmaya başladı. Bundan hareketle Yanya Kalesi karşısındaki adaya bir harekât yapılmasını zaruri gördü. Böylece Tepedelenli Ali Paşa'nın kale dışındaki son irtibat noktasını da ortadan kaldırmak için hazırlıklara başladı.[82] Hurşid Ahmed Paşa, göl içindeki adaya ulaşabilmek için civardan elde edebildiği tüm kayık ve salları topladı. Bu sırada maiyetine tayin olan askerler de kafileler halinde Hurşid Ahmed Paşa'nın komutasına gelmekteydi. Hurşid Ahmed Paşa, Nisan ayının sonlarına doğru ada harekâtı için gerekli hazırlıkları bitirdi. Bab-ı Ali'yi de yapacağı harekâtın an meselesi olduğuna dair bilgilendirdi.[83] Aynı zamanda Yanya Kalesi'nde bulunan askerlerin üzerinde de psikolojik harekât yapmayı ihmal etmiyordu. Bu minvalde kaledeki askerlerin Tepedelenli Ali Paşa'yı terk etmeleri için girişimlerde bulunuyordu. Ancak Tepedelenli Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu hareketlerinin farkında olarak, kalede bulunan askerlerin sebebi ne olursa olsun dışarı ile bağlantı kurmasını yasakladı. Hurşid Ahmed Paşa ise Tepedelenli Ali Paşa'ya son defa teslim olması hususunda teklif yaptı. Ancak Ali Paşa'nın teslim olmayı reddetmesi ile harekât kaçınılmaz oldu.[84] Hazırlıkların tamamlanmasıyla Hurşid Ahmed Paşa, birliklerini üç kola ayırarak adaya doğru hareket etti. Birinci kolun başına Tırhala Mutasarrıfı Mahmud Paşa, ikinci kolun başına Yanya Mutasarrıfı İsmail Paşa ve üçüncü kola ise silahdarını komutan olarak tayin etti. Üç kol halinde hareket eden birlikler, kayık ve sallarla 6 Mayıs 1821 gecesi adaya geçerek Tepedelenli Ali Paşa'nın konağına karşı hücum gerçekleştirdi. Egemenliği altındaki yerlerin hızla elinden çıktığını gören Ali Paşa, Yanya'daki kaleye kapanarak içerisinde bulunan birkaç bin Müslüman ve Hıristiyan asker, pek çok cephane, erzak ve topla savunmaya çekildi. Yanya ordusu seraskeri Hurşid Ahmed Paşa, kaleyi tamamen kuşatmakla birlikte, savunmanın

[82] BOA, HAT, 857/38270.
[83] Hurşid Ahmed Paşa'nın Yanya kenarındaki gölde bulunan adaya yapacağı harekât haberini "Cenâbı Rabbilâlemin şu habisin vücûdunu rûy-i arzdan karîben ref eyleyüp bu beliyye dahi ümmet-i Muhammed'in üzerinden zâil eyleye" cümleleriyle karşılamaktaydı. BOA, HAT, 862/38456.
[84] Kemal Beydilli, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı,* İstanbul 2017, s.104.

şiddetinden dolayı bir türlü başarılı olamıyordu. Tepedelenli Ali Paşa ise, kuşatma ordusundaki Arnavutları Türkler aleyhine çevirip, firar ettirmeye çalışıyor, yaptığı yarma hareketleri ile de Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetlerini oldukça yıpratıyordu. Tepedelenli Ali Paşa'nın kuvvetleri oldukça sert bir direniş göstermelerine rağmen altı saatlik çatışmanın sonunda teslimoldu ve ada Hurşid Ahmed Paşa'nın birliklerinin eline geçti.[85] Böylece Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın dış dünya ile olan son bağlantı noktasını da koparmış oldu. Ali Paşa ise tam anlamıyla Yanya Kalesi'nde kıskaca girmiş oluyordu. Hurşid Ahmed Paşa Yanya Kalesi'ni, ele geçirdikleri adadan top ateşiyle baskı altında tutmaya devam ederken komuta kademesinde değişikliğe gitti. Zira Yanya mutasarrıfı İsmail Paşa ile arasında da ihtilâf meydana gelmekteydi. Hurşid Ahmed Paşa bu doğrultuda İsmail Paşa'nın Yanya'dan uzaklaştırılmasının kuşatma ve harekât için daha sağlıklı olacağı kanaatini taşıyordu. Bu sebeple öncelikle Bab-ı Ali'ye Yanya Sancağı'nın Rumeli Eyaleti'ne dâhil edilerek kendi uhdesine bırakılmasını talep etti. Bab-ı Ali de Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talebini kabul etti.[86] İsmail Paşa'nın Yanya'dan uzaklaştırılmasından sonra Tepedelenli Ali Paşa'nın güvendiği son kale olan sancak genelinde yaşayan Arnavutları da onun manevi kişiliğinden koparmak istiyordu. Bu doğrultuda Yanya'da yaşayan Arnavutları memnun edecek bir atamanın işleri daha kolaylaştıracağına inanıyordu. Bu minvalde Hurşid Ahmed Paşa, Yanya mutasarrıflığı görevine getirilmesi gereken kişiyi de tespit etmişti. Bab-ı Ali'ye gönderdiği yazıda Yanya Mutasarrıflığı görevini mevcut Avlonya Mutasarrıfı Ömer Paşa'nın uhdesine kaydırılmasının bölgedeki Arnavutlar nezdinde büyük etki yaratacağını izah ederek, Ömer Paşa'nın Yanya mutasarrıfı olarak tayin edilmesini istedi. Bab-ı Ali, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu stratejisini onayladı ve Ömer Paşa'yı Yanya mutasarrıfı olarak tayin etti.[87] Böylece Hurşid Ahmed Paşa, Yanya'da yaşayan Arnavutların Tepedelenli Ali Paşa'dan manevi olarak kopuşunu hızlandırdı. Hurşid Ahmed Paşa, Yanya'daki Arnavutları kazanmaya çalışırken öte taraftan da Yanya Kalesi'nde bulunan komutanlar üzerinde de strateji geliştiriyordu. Zira Yanya Kalesi'ni düşürmek için uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duyulacağı ortadaydı. Bu sebeple özellikle Tepedelenli Ali Paşa'nın yakınında bulunan Zokaoğlu Mahmud ve

[85] BOA, BEOAYN.d, No: 610, s. 66.
[86] BOA, HAT, 704/33830.
[87] BOA, HAT, 934/40428.

Debreli Hasan Beyler ile temas kurarak kaleyi içeriden ele geçirmenin yollarını aradı. Hurşid Ahmed Paşa, zikredilen beylere Tepedelenli Ali Paşa'ya içerden suikast yapmaları karşılığında rüşvet teklif etti. Ancak Zokaoğlu Mahmud ve Debreli Hasan Beyler, Arnavutlar arasında hain olarak anılmaktan korktukları için yapılan teklifi kabul etmediler. Hurşid Ahmed Paşa, Mahmud ve Hasan Beyler'i suikast için ikna edemeyeceğini anlamasından sonra bu defa da kalede bulunan Arnavut askerlerini ikna etmeye çalıştı. Bu minvalde Gega Arnavutlarından olan Prizren mutasarrıfı Mahmud Paşa'yı, Yanya Kalesi'nde asker olarak bulunan Gega ve Toska Arnavutları ile temasa geçirdi. Hurşid Ahmed Paşa ve Mahmud Paşa'nın Yanya Kalesi'ndeki Arnavutlar ile teması neticesinde Mahmud ve Hasan Beyler maiyetinde olan üç yüz Gega ve yirmi beş Toska Arnavutu Yanya Kalesi'ni terk etti. Hurşid Ahmed Paşa bu surette kaleyi terk eden Arnavutlara beş yüz kese akçe ve Mahmud Bey'e de mirimiranlık verdi. Böylece Tepedelenli Ali Paşa'nın yanında iç kalede yirmi kadar Arnavut askeri kaldı.[88] Kaledeki askerlerin bu şekilde mükafatla kaleyi terk etmeleri, içeride bulunan diğer Arnavut askerleri üzerinde psikolojik olarak büyük bir baskı yarattı. Hurşid Ahmed Paşa, Mahmud ve Hasan Beyler'i tekrardan kullanarak kalede kalan diğer Gega ve Toska Arnavutları üzerinde yoğun bir propaganda faaliyeti uyguladı.[89] Paşa, Toska Arnavutlarına ikişer yüz kuruş teklif ederek kaleyi terk etmelerini sağladı. Aynı zamanda 15 Kasım 1821'de Yanya Kalesi içindeki demir kule ve iç kale arasına çıkan yolları kazdırarak iki mevki arasındaki bağlantıyı da kopardı. Böylece Yanya Kalesi'nin ele geçirilmesi ve Tepedelenli Ali Paşa'nın ortadan kaldırılması an meselesi haline geldi. Yanya Kalesi'ndeki Arnavut askerlerinin kafileler halinde Ali Paşa'yı terk etmeleriyle birlikte kalenin savunması tamamen çöktü. Böylece Hurşid Ahmed Paşa'nın birlikleri aylardır kuşatma altında bulunan kaleyi 21 Ocak 1822 tarihinde ele geçirdi. Ancak Tepedelenli Ali Paşa henüz ele geçirilemedi. Zira kendisi elli kadar adamıyla birlikte iç kaleye kapandı ve cephaneliğe geçerek savunma pozisyonu aldı. Hurşid Ahmed Paşa, Tepdelenli Ali Paşa'nın cephaneliği havaya uçurabileceği tehlikesine karşı kendisiyle müzakere yolunu tercih ederek teslim olmasını istedi. Yoğun kuşatma karşısında fazla direnemeyen Tepedelenli Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın "teslim olursan hayatına

[88] BOA, HAT, 398/20977.
[89] Kemal Beydilli, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı,* İstanbul 2017, s.114.

dokunulmayacağı" teminatına şartlar sunarak uzlaşma yoluna gitti. Buna göre Tepedelen bölgesindeki halka, yönetimi esnasında yaptığı ağır cezalandırmalar yüzünden halkın kendisine düşmanlık beslediğini bu yüzden Fas tarafında bir bölgeye gemiyle götürülmeyi ve evlatlarının da Tepedelen'de veya başka bir yerde yaşamasına izin verilmesini talep etti. Müzakereler devam ederken Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'dan affına dair İstanbul'dan talepte bulunacağı sözünü aldı. Bu minvalde strateji değiştirerek Yanya Gölü içinde bulunan adaya Hurşid Ahmed Paşa'nın silahdarı ve birtakım adamını rehin vermesi karşılığında geçmeyi kabul etti. Hurşid Ahmed Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa'nın bu şekilde anlaşmasıyla Ali Paşa 31 Ocak 1822 tarihinde yirmi askeri ve Hurşid Ahmed Paşa'dan aldığı rehinelerle göl içindeki adaya geçti. Cephanelikte bıraktığı otuz kadar adamı ise Ali Paşa'dan emir gelmedikçe iç kaleyi teslim etmemekte kararlıydı. Ancak İstanbul'da Halet Efendi'nin etkisiyle Tepedelenli Ali Paşa'nın hayatının bağışlanması şartıyla teslim olması hoş karşılanmamış ve Hurşid Ahmed Paşa'nın verdiği teminat kabul edilmemişti. Bunun üzerine Hurşid Ahmed Paşa, Ali Paşa'nın affedildiğine dair sahte bir ferman kaleme aldı. Bu ferman bir noktada Ali Paşa'nın yanında rehin olarak bulunan Hurşid Ahmed Paşa'nın adamlarının da hayatlarını garanti altına alacaktı. Zira Ali Paşa'ya doğrudan bir saldırı Hurşid Ahmed Paşa'nın adamlarının da yaşam şanslarını ortadan kaldırmaktaydı. Nihayetinde Hurşid Ahmed Paşa, bu fermanla birlikte Mora Valisi Mehmed Paşa'yı 5 Şubat 1822 tarihinde Ali Paşa'nın yanına gönderdi.[90] Mehmed Paşa, Yanya Gölü'ndeki adaya ulaştığında Ali Paşa'ya İstanbul'dan af fermanının geldiğini ifade etmesiyle birlikte Ali Paşa, aldatıldığını anlayarak silahına davrandı ve Mehmed Paşa ile yanındakilere ateş etmeye başladı. Zira İstanbul'dan bu denli kısa süre içinde bir ferman gelme ihtimalini gerçekçi bulmamış ve bir kumpasın içine düştüğünü anlamıştı. Tepedelenli Ali Paşa silahla kendisini savunmaya kalkınca, çatışmada aldığı yaralar nedeniyle hayatını kaybetti.[91] Mora Valisi Mehmed Paşa ise koynundaki sahte fermanın sayesinde hayatta kaldı. Zira Ali Paşa'nın piştovundan çıkan kurşun fermana saplanıp kalmıştı.[92] 24 Şubat 1822 tarihinde Tepedelenli Ali Paşa'nın kesik başı İstanbul'a getirilerek burada

[90] Kemal Beydilli, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı,* İstanbul 2017, s.134.
[91] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C.XII, s.330-331.
[92] Esad Efendi, *Vak'ânüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s.711.

başının yanına suçlarını ifade eden bir yafta iliştirilmiş halde sergilendikten sonra oğulları Veli, Muhtar, Salih ve torunu Mehmed paşaların kesik başlarıyla birlikte Silivrikapı dışındaki bir mezarlığa gömüldü. Ali Paşa'nın başsız cesedi ise Yanya'da Fethiye Camii haziresinde eşi Emine Hanım'ın yanına defnedildi.[93] Hurşid Ahmed Paşa, Ali Paşa'nın ortadan kaldırılmasından sonra Bab-ı Ali'ye sahte ferman hikâyesini ve meseleyi izah eden bir tahriri iletti. Ancak şaşırtıcı şekilde II. Mahmud'dan bir tepki görmedi. Dahası bir daha ortaya çıkmaması için saklı tutulmasını emretti.[94] Nitekim iktidarının hiçbir şekilde gölgelenmesine tahammül etmeyen II. Mahmud bu durumun zaruretten meydana çıktığına anlayış gösterdi ve mesele kapandı.[95] Tepedelenli Ali Paşa'nın tepelenmesiyle birlikte rahat bir nefes alan Rumlar, bağımsız Yunanistan Devleti kurma yolunda yürüttükleri faaliyetleri yeniden başlatmış oldular.

D. Eflak ve Boğdan Ayaklanmaları

Filik-i Eterya Cemiyeti, isyan hazırlıklarını tamamlamış ve cemiyetin faaliyetlerinden haberdar olan Rum halkı da sabırsızlık içerisinde ayaklanma gününü beklemeye başlamıştı. İngiltere elçisinin Mora halkının ayaklanma başlatacağını Bab-ı Ali'ye haber vermesi üzerine durumun araştırılması için Divanhane tercümanı Nikola Maruzi Mora'ya gönderildi. Aynı zamanda Eterya üyesi olan Nikola, İstanbul'a döndüğünde Mora'da yaşanılan hareketliliğin aksine Mora Hıristiyanlarının devlete sadık oldukları yönünde Bab-ı Ali'ye rapor verdi.[96] Aleksandr İpsilanti, Rumları tek çatı altında toplayıp aynı anda ayaklanmalarını sağlayabilmek adına bir bildiri hazırlamış ve bu bildiriyi Akdeniz coğrafyasında yaymak üzere Dimitri Temli adında bir Rum'u görevlendirmişti. Bu beyannameye göre, Osmanlı İmparatorluğu'nu kastederek artık zalimin zulmü altında durmanın çirkin ve namussuzluk olduğu vurgulanmış ve Rumlar isyana teşvik edilmiştir.[97]

---

[93] Kemal Beydilli, "Tepedelenli Ali Paşa", *DİA*, c.40 s.478.
[94] BOA, HAT, 1236/48085.
[95] Esad Efendi, *Vak'ânüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s.711.
[96] *Mora ahalisinin tasavvurat-ı isyanisine da'ir İngiltere Devleti tarafından mukaddema icra olunan tebligat ve ihtarat-ı mükrrereye vükela-yı saltanat-ı seniyye tarafından havalen sem'-i i'tibar kılınmamış olduğundan salif'üz-zikr Yaş ve Kalas vukü'atına gelinceye değin me'murin-i Devlet-i aliye Eterya denilen Yunan cem'iyyet-i hafiye-yi müfsidesinin tasavvurat ve teşebbüsat vakıasından asla haber-dar olamamış.* Muhammed Mansur, *Rum Fetretine Dair*, s32-41.
[97] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C.XI, s.106.

Ayaklanmanın geniş bir coğrafyaya yayılması düşüncesinde olan İpsilanti, Sırp Gaspadoru Miloş Obrenoviç'e Sırbistan'da bir ayaklanma çıkarması için anlaşma mektubu göndermiştir. Ancak bu anlaşmanın Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmesiyle birlikte gerekli önlemler alındığından Miloş, Rum ayaklanmasına karışmamıştır.[98] Tüm çabalarına rağmen Miloş'u yanına çekmeyi başaramayan İpsilanti, isyanı Miloş olmadan başlatma kararı almıştır. Başlangıçta isyanın merkezi olarak Mora yarımadası kararlaştırılmışsa da, Mora'daki hazırlıklar beklenildiği gibi olmadığından isyanın Eflak ve Boğdan'da çıkarılmasına karar verilmiştir. İsyanın başlangıç yeri olarak Memleketeyn'in seçilmesi elbette ki sıradan bir karar değildi. Eflak ve Boğdan'da voyvodaların mali uygulamalarından ve 1812 Bükreş Antlaşması'ndan sonra bölgeye intikal edip 1819 yılına kadar kayıt altına alınamayan kalabalık nüfusun oluşturduğu düzensizlikten dolayı memnuniyetsiz bir alt tabaka oluşmuştu. Voyvodaların adil olmayan uygulamalarına karşı muhalefet etmeye cesaret eden boyarlar, ya sürgüne gönderilmiş ya da tutuklanıp hapsedilerek sesleri kesilmişti. Manastırlara gumenos tayinlerinde, metropolid ve piskoposların ortak görüşlerinin neticesinde ortaya çıkan irade doğrultusunda atama yapılmaktayken, manastırlar ticaret malı gibi addedip alıp satılmaya başlanmıştı. Hak etmeyen kimseleri gumenos olarak tayin ettikleri için manastırlar harap hale gelmiş ve borç batağına saplandıklarından emlak ve eşyaları el değiştirmekteydi. Voyvodalar yönetimde tecrübeli boyarlar yerine rüşvet aldıkları ve tanınmayan, tecrübesi olmayan kimseleri mansıplara getirmekteydiler. Ayrıca rasyonel ölçütlere dayanmayan vergiler belirlenerek hane başına düşen vergi oranları kontrolsüz bir şekilde artırılmıştı. Bölgeye yabancılar iskân edilmekte ve zengin kimselerle birlikte bu yabancılara vergi muafiyeti tanındığı için fakir Eflak halkından tahsil edilen miktarlar adaletsiz bir şekilde yükselmişti. Ticarete konu olan emtiadan, normal zamanlarda Eflak hududunda bir kez vergi alınmaktaydı. Ancak bu uygulama yerine kazalara hatta köylere varana kadar iç gümrükler kurulmuştu. Voyvodalar, "zamime" (ilave, ek) adı altında ihdas ettikleri vergileri, birden fazla olacak şekilde yalnız tacirlerden değil yerleşik ahaliden de Eflak içerisinde bir yerden başka bir yere nakledilen şarap, kesimlik hayvan, odun vb. mamüllerden gümrük vergileri tahsil etmekteydiler. Bunun dışında ihdas edilen vergilerle Eflak dâhilindeki ürünlerin

[98] Mehmet Çetin Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi,* İstanbul 2001, s.155.

fiyatları aşırı zamlanmış ve alışveriş durma noktasına gelmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun ve civardaki Osmanlı kalelerinin ihtiyaçları doğrultusunda talep edilen mamüllerin alım, satım ve nakliyelerinde usulsüzlükler yapılarak Eflak voyvodası buradan haksız kazanç elde etmekteydi. Bölgede güvenliği sağlamak üzere yerli reaya arasından asker temin edilirken bu usül terkedilerek Arnavutlardan ve diğer yabancı kimselerden asker toplanmış ve bu uygulama pek çok kargaşaya sebebiyet vermişti. Voyvodaların haksız kazanç elde etmek için uyguladıkları suistimaller ve Eflak'ta genel bir hoşnutsuzluğu ortaya çıkaran sebepler uzayıp gitmektedir.[99] Boğdan'daki düzensizlikler ve Boğdanlıların hoşnutsuzluğuna sebebiyet veren yanlış uygulamalar, prensipte Eflak'takilerle aynı temele dayanmaktaydı.[100] Tüm bunlar olurken Mehmet Mansur'un ifadesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgenin "nezâket ve ehemmiyetini" göz ardı ederek voyvodaların uygulamalarından halkın hoşnut olup olmadığını denetlememesi ve voyvoda seçimlerinde gereken dikkat ve özeni göstermemesi nedeniyle Eflak ve Boğdan karışmaya son derece müsait hale gelmişti.[101] Memleketeyn'de halkın yönetime karşı husuzsuz ve güvensizliğinin yanı sıra Romen, Sırp, Bulgar ve Karadağlılar gibi Balkan toplulukları da harekete geçirilerek ayaklanmanın Balkanlar'da hızla yayılması sağlanmakla birlikte, Rusya'nın yardımı da alınabilecekti.[102] Mehmed Mansur, İpsilanti'nin harekat planına dair düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir: *"Ol-esnada Tepedelenli Ali Paşa isyan itmiş bulunduğundan Devlet-i aliyyenin kuvve-yi harbiyye-yi mevcudesinin heman kaffesi Yanya tarafına sevk idilmiş olduğundan İbrail Kal'ası'nda yalnız üç yüz ve Adakal'ası'nda iki yüz nefer müstahfız-ı askeri bulunan İsakça ile Maçin ve Silistre müstahfız-ı askeri dahi mühimmat-ı arbiyye ile me'külat ve levazımat-ı sa'ire gibi cüz'iyyat kabilinden olduğu ahkik olağla bu madde nazır-ı merkümun memleketeyn'de cem' ve tedarik idebileceği eşkıya ile Rumili tarafına tecavüz itdiği halde Mora'ya kadar sühuletle gidebileceğine da'ir olan tasavvurunun bir kat daha te'yidine medar olmuştur."*[103]

Bu düşüncelerden hareketle 22 Şubat tarihinde harekete geçen Aleksandr İpsilanti Besarabya'dan sınırı geçerek herhangi bir direniş ile karşılaşmadan kendisi

[99] BOA, HAT, 1159/45950.
[100] BOA, HAT, 1148/45586.
[101] Mehmed Mansur, Rum Fetretine Dair, s.2.
[102] Bayrak, "*1821Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı",*s.63.
[103] Mehmed Mansur, Rum Fetretine Dair, s.5.

de Filik-i Eterya'nın üyesi ve Rumların bağımsızlığının destekçisi olan Boğdan Voyvodası Mihail Sutu tarafından Yaş'ta oldukça sıcak bir şekilde karşılandı.[104] Yaş şehrinde yayınladığı demeçle *"Elenler, saat çalmıştır. Dinimizin ve vatanımızın intikam zamanı gelmiştir…!İleri ! Çok güçlü bir devletin haklarımızı koruyacağını göreceksiniz."* sözleriyle Boğdan halkına hitap etmiştir. İpsilanti'nin bizzat kendisinin Yaş'a girmesiyle Bütün Boğdan'da ayaklanma hareketleri başlamıştı. Boğdan'da isyan bayrağı açıldıktan sonra asiler ilk iş olarak voyvodanın yardımıyla bölgedeki beşlü ağası ve nefelerine silahlarını bırakmalarını teklif ettiler. Asilerin silah bırakma talebine adeta "kurşun yağdırarak" cevap verip yerine getirmeyince, beşlü ağasıyla birlikte sayıları on civarında olan beşlü neferlerini ve Müslüman tacirleri acımasızca katlettiler.[105] Bu başkaldırının gelişip yayılmasından en büyük zararı, Kalas ve civarındaki Müslümanlar görmüştü. İsyancılar Kalas kasabasını stratejik bir istihkâm merkezi olarak görmüşlerdir. Bir anlamda Boğdan'ın kilidi olarak değerlendirdikleri Kalas'ın ele geçirilmesiyle birlikte, Boğdan reayasının isyancıların yanında yer almaya mecbur kalacağı düşünülmüştü. Aynı zamanda, Osmanlı askerleri İbrail'den çıkarma yaptıkları takdirde Kalas'ı bırakarak içeriye ilerleyemeyeceklerdi. Politik anlamda da Eflak'taki hareketin kontrolünü sağlamak için Boğdan'a sahip olmak ve dolayısıyla Kalas'ı elde tutmak gerekiyordu.[106] 4 Mart 1821 Pazar günü Kalas kasabasını yakıp yıkarak, Kalas iskelesinde bulunan 15 kıta Osmanlı tüccar gemilerine hücum edip, gemilerde bulunan Müslümanları katlettikten sonra gemilerin en büyüklerini topa tuttular. Gemilerde ve Kalas içerisinde tesadüf ettikleri Müslümanları çeşitli işkenceler uygulayarak katlettiler ve bıraktıkları mallarını da ganimet olarak görüp sahiplendiler. Ayaklanmacıların katliamlarından sadece birkaç Müslüman'ın kurtulabildiğini Cevdet Paşa kaydetmektedir.

"Bu sırada yani 4 Mart tarihinde Kalas'ta bulunan Yunan eşkıyası Prut Nehri'nde bulunan on beş kıta' Osmanlu tüccar gemilerine bağteten hücum idüp derunlarında bulunan Ehl-i İslamı kamilen katl itdikten sonra en büyüklerini top ve sa'ire levaımat-ı harbiyye vaz'i ile süfün-ı harbiyyeye tahvil itmişlerdir."[107]

[104] BOA, HAT, 1150/45680.
[105] Feyzullah Uyanık, "II. Mahmud Dönemi Osmanlı İdaresinde Eflak – Boğdan", *Trakya Ünv. Sos.Bil.Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi,* Edirne 2018, s.202.
[106]Melek Bey, *Mora İhtilali Tarihi*, TTK Kütüphanesi, Yazma, No 30, v.12a.
[107] Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair,* s.13.

Mihail Sutu, kendisinin ayaklanmacılarla işbirliği içerisinde olduğunun çok geçmeden Osmanlı İmparatorluğu tarafından anlaşılacağını bilmekteydi. Bu nedenle çok gizli bir surette İstanbul'daki kapı kethüdasına ve ailesine bir an evvel İstanbul'u terk ederek başka bir yere kaçmalarını bildirmiştir. Mihail Bey'in ikazı doğrultusunda İstanbul'da kapı kethüdası başta olmak üzere maiyyeti ve voyvodanın ailesinden oluşan 50 kişilik grup, 16 Mart 1821'de Prusya ticaret gemisine binerek Rusya tarafına firar etmiştir.[108] İsyanı önceden haber alıp İstanbul'dan uzaklaşan Fenerliler arasında eski Boğdan voyvodası Hançerlioğlu Aleko da vardı.[109] Ayaklanma başladığında Yaş'taki Rus konsolosu Pizani, İpsilanti'nin gerçek dışı vaatlerini onaylarmışçasına sessizliğini bozmadığından, Filik-i Eterya bölgedeki Rumlardan ve Romenlerden büyük miktarlarda silah ve mühimmat desteği sağladı. İpsilanti'nin hilekar ve aldatıcı bir tutum belirleyerek ilerlettiği isyan hareketine Rusya'nın hemen cevap vermemesi onu daha güçlü ve etkili kılmıştı. Ancak Mart ayının sonunda Bükreş Rus konsolosluğuna ulaşan çarın yazısıyla, İpsilanti'nin başlattığı isyanın Rusya tarafından desteklenmediği ve uygun görülmediği ortaya çıkmıştı. Bu sıralarda İstanbul patrikliğinin aforoz kararı da Bükreş'e ulaştığından isyan hareketi ciddi bir yara almıştı.[110] Kiliselerde okunan aforoz bildirgelerinin duyurulması için Osmanlı taraftarı olan kimseler gayret ederken, isyancıların tarafında olanlar ise engellemeye çalışmışlardı.[111]

Eflak ve Boğdan taraflarında ayaklanma hareketleri gelişip derinleşirken Rus Çarı Aleksandr, Avrupa'da meşru iktidarlara karşı başlatılmış olan ihtilallerin sonlandırılması için düzenlenen Laibach Konferansı'ndaydı. Dolayısıyla böyle bir konjonktürde meşru Osmanlı yönetimine karşı isyanı çarın desteklemesi, onu kendi politikasıyla çelişir hale getirecekti. Ayrıca asiler yayıldıkları bölgelerde Romen asillerinin evlerini yakıp mallarını yağmalıyorlardı. Rusya'nın Eflak ve Boğdan'daki isyanı desteklemesi için görünürde geçerli bir sebep yoktu. Rus Çarı, Aleksandr İpsilanti'ye 13 Mart 1821'de ulaştırdığı mektupta, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki dostane münasebetleri tesis eden ve devamlılığını sağlayan antlaşmaların

[108] BOA, C.ML., 771/31447.
[109]Şani-zade Mehmed Ataullah Efendi, *Şani-Zade Tarihi (1223-1237/1808-1821),* C.1, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2008, s.21-23.
[110] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar,*İstanbul 2013, C.I, s. 235-236.
[111] BOA, HAT, 1146/45548.

varlığına rağmen böyle bir isyan hareketine girişilmesini "delilik" olarak nitelemekteydi. Aleksandr İpsilanti'yi desteklemeyeceğini açıkça belirttikten sonra, Boğdan'daki pozisyonunu yeniden gözden geçirmesini tavsiye etmişti.[112] Ayrıca Rusya'nın isyanı desteklemediğini, İstanbul'daki elçi vasıtasıyla Bab-ı Ali'ye bildirileceği kaydedilmişti. Laibach'ta üzerinde uzlaşıldığı şekilde, Boğdan'da gelişen isyan hareketini uygun bulmadıklarını ve lojistik anlamda desteklenmemeleri gerektiğini belirten bir beyanname de 11 Şubat 1821'de Avusturya Dış İşleri Bakanı Metternich tarafından kaleme alınmıştı.[113]

Çarın İpsilanti'ye bildirdiği gibi Rusya'nın İstanbul Elçisi Straganov da defeatle isyan hareketinin Rus çarı tarafından desteklenmediğini Bab-ı Ali'ye deklare etmişti. Rus elçisinin mükâleme olarak nitelediği şekliyle, Aleksandr İpsilanti "bir deli fişek" olduğundan giriştiği isyan hareketine Çar Aleksandr'ın canı çok sıkılmıştı. Fevkalede yapıcı bir üslup takınan Straganov, mükâlemenin devamında Osmanlı İmparatorluğu'nun Eflak ve Boğdan'daki refah düzeyini artırmak için dilediği çalışmayı yapabileceğini ve eğer bu anlamda Rusya'nın yardımına ihtiyaç duyulursa Çar'ın elinden gelen desteği vermeye hazır olduğunu söylemişti.[114] Ancak II. Mahmud, Straganov ile Reisülküttab'ın yaptığı mükâleme metni üzerine derç ettiği hatt-ı hümayununda, Rusya'nın isyana dahli olmadığı yönündeki elçi beyanlarını gerçekçi bulmamıştı. Padişaha göre, eğer Rusya İpsilanti'ye destek vermediyse isyancıların yanındaki mühendisler, 20 adet top ve eşkıyaya "Rus askeri kıyafeti" giydirmek için o kadar elbise ve para nerden bulunmuştu? İpsilanti'nin Boğdan'a girdiğinin duyulmasının hemen akabinde Rusya ile devam eden dostane münasebetlere ve diğer Avrupa devletlerine kesinlikle güvenilmemesi gerektiği belirtilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok devlet ile aynı anda farklı cephelerde büyük bir savaşa girebileceği tehlikesi dillendirilmekteydi[115]. Bu endişeler doğrultusunda Boğdan'da ortaya çıkan olağanüstü durumu sonlandırmak üzere İstanbul'da meşveret toplantıları yapılmakta ve diğer yandan bölgedeki gelişmelerin casuslar gönderilerek an be an İstanbul'a aktarılması istenmekteydi.[116]

---

[112] BOA, HAT, 1143/45465.
[113] BOA, HAT, 1143/45465.
[114] BOA, HAT, 657/45731.
[115] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar,*İstanbul 2013, C.I, s. 235.
[116] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C.XI, s.129-130.

Osmanlı İmparatorluğu, aynı zamanda Müslüman reayanın Hristiyanlara karşı harekete geçmesini engellemeye çalışırken, isyan bölgelerine yabancı kimselerin giriş-çıkış yapmasını önlemek için emirler çıkarmış ve ticaret gemileriyle asilerin Boğazları geçip Akdeniz, Karadeniz sahilleri, Anadolu ve Rumeli'nin diğer taraflarına yayılmalarını yasaklamıştı.[117] İsyan patlak verdiği esnada, Osmanlı ordusu herhangi bir devlete karşı sefer dolayısıyla cephede değildi. Nisan 1821'de Rusya'nın isyan hareketini desteklemediği ve Boğdan'daki yerli boyarların Mihail Sutu'nun Aleksandr İpsilanti ile Rumların bağımsızlığı davasına ortak olmayı istemedikleri gün yüzüne çıkmaya başladığından Bab-ı Ali, Filik-i Eterya'nın Yaş ve Kalas'ta Müslüman siviller üzerine başlattıkları kıyımı durdurmak ve gereken cevabı vermek için harekete geçti. Osmanlı hakimiyetine karşı girişilmiş bu isyanı bastırmak üzere devletin meşru müdafaa hakkını kullanacağı, yabancı devletlerin elçilerine de açıkça bildirildi.

İpsilanti'nin geleceğini vaat ettiği Rus desteğinin bir türlü gelmediğini gören Boğdan Voyvodası Mihail Sutugeri çekilmiş böylece bütün kuvvet İpsilanti'nin elinde kalmıştır. İpsilanti, Tuna'nın sol sahiline tamamen sahip olmak emelindeydi. Fakat bu hedefi başarıya ulaşamayınca Kalas kasabası ile yetinmek zorunda kaldı. Kalas'ta yaşanılanların Bab-ı Ali'de duyulması üzerine bölgeye asker sevkiyatı yapılmaya başlanınca bölge halkı türlü sorunlarla karşı karşıya kalacaklarını bildiklerinden İpsilanti'ye destek vermeyip kendi telaşlarının derdinde düşmüşlerdi. Boğdan'da istediğini elde edemeyen İpsilanti, 12 Mart'ta Eflak'a hareket ederek 9 Nisan'da Bükreş'e ulaştı. Bu esnada Eflak'ta voyvodanın ölümünden sonra Tudor Vladimirescu öncülüğünde soylulara karşı bir köylü isyanı başlatılmıştı. Toplumsal bir ayaklanma olarak başlayan bu olay, Tudor Bükreş'e ulaştığında siyasi bir duruma ulaşmıştı. Bu hareketi kendi lehine kullanmak isteyen İpsilanti, Tudor ile yaptığı ittifak görüşmesinden de olumsuz yanıt alınca artık umutları iyice tükenmeye başlamıştı.[118]

İsyanı bastırmak üzere askeri önlemlere yenileri eklenmekteydi. Bu kapsamda İbrail Nazırı ve Muhafızı Berkofçalı Yusuf Paşa Boğdan muhafazısına ve Silistre

[117] Filiz Yaşar, "Yunan İsyanında Osmanlının Rumeli'de ve Anadolu'da Aldığı Güvenlik Önlemleri: Tedâbîr-i Osmâniyye", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* XXXII/2, Ankara 2015 s. 277-297.
[118] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C.XI, s.137.

Valisi Mehmed Selim Paşa da Eflak muhafazasına tayin edilerek 1821 Şubat'ının sonlarında maiyetindeki birliklerin güçlendirilmesi için emirler çıkarıldı.[119] Vidin Muhafızı Derviş Mustafa Paşa'ya da Oltenia yani Küçük Eflak tarafına disiplinli ve teçhizatlı birlikler sevketmesi emrolundu. Derviş Paşa'nın gönderdiği birlikler Mayıs ayının sonlarına doğru Kroyava taraflarını kuşatmıştı. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, bölgeye sevkedilen aylıklı birliklerin sayısı, Eflak'a 5000 ve Boğdan'a da 5000 olacak şekilde toplam 10.000 kişiden ibaretti.[120]

Konjonktür Osmanlı İmparatorluğu'nun müdahalesi için uygun hale geldiğinde yapılacak olan çıkarmanın üç ayrı koldan yürütülmesi planlanmıştır. Serasker Berkofçalı Yusuf Paşa İbrail'den ileriye hareketi sırasında Silistre ve Vidin valileri taraflarından Tuna'nın karşı yakasına birer fırka geçirilerek ileriye doğru sevk edilmesi kararlaştırıldı. Yusuf Paşa tarafından gönderilen bir miktar top ile asker Kalas'a vardığında, ayaklanmacılar siperlerin arkasına saklanarak karşılık vermeye çalışmışlarsa da Osmanlı askerleri ayaklanmacıları bu siperlerden çıkarmayı çok fazla zorlanmadan başarmıştır. Kaçmaya başlayan asiler Kalas içlerine girerek evleri ve dükkânları yağmalamayı sürdürmüş ve düzenli Osmanlı birliklerini yıpratmak amacıyla girdikleri evlerden tüfeklerle karşılık vermeye çalışmışlardı. Bu gerilla tarzı gayri nizami harp taktiği karşısında Osmanlı askerleri kayıplar verse de isyancıların gizlendikleri evleri yakarak büyük çoğunluğunu yanarak ölmeye mahkûm etmişlerdi.[121]

İbrail Kal'asu muhafızı Berkofçalı Yusuf Bey, Kalas vuku'atını istihbar itdiği anda lüzumu miktar asker tedarikiyle Kalas'a hücum ve nazır-ı merkum tarafından ol havalinin muhafazasına ta'yin olunan Yunan eşkıyasından üç yüz kadarı katl itdikten sonra kayık ve sandallara rakiben firara çalışan eşkıyanın çoğu dahi orada bulunan Osmanlu tüccar gemileri taifeleri tarafından itlaf olunarak eşkıya-yı merkumeden gereği gibi ahz-i sar ve intikam idilmiştir.[122]

Osmanlı kuvvetlerinin Eflak ve Boğdan'a girip isyancıların öncü kuvvetlerini yok etmesinden sonra Arnavut, Bulgar, Rumen ve diğer milletlerden oluşan

[119] BOA, HAT, 1143/45455.
[120] BOA, HAT, 1143/45456.
[121] Feyzullah Uyanık, "II. Mahmud Dönemi Osmanlı İdaresinde Eflak-Boğdan", *Trakya Ünv. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi,* Edirne 2018, s.210.
[122] Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair,* s.14.

ayaklanmacılar, meydan savaşına girme cesareti gösterememiş ve isyanın elebaşları Rusya ve Avusturya sınırına kaçarak canlarını zor kurtarabilmişlerdi. Rofal Kasabasına ve oradan da Avusturya'ya kaçan İpsilanti, uğradığı yenilginin öfkesini Eflak'tan ayrılırken halka hitaben yayınladığı bildiride şu şekilde ifade etmiştir:[123] *"Sizin gibi gevşek ve edepsiz bir kavimden meydana gelen askerle birlikte bulunmak bundan sonra benim namusuma elvermediğinden sizin gibi sözünde durmaz takımını terk edip gitmeye mecbûr oldum. Çünkü size baş olmak bana utanç verir. Siz Hıristos"a ve vatanınıza ihanet ettiniz. Ben ise sizinle beraber ya galibiyet ya da ölümü düşünürken bana da ihanet ettiniz. Bundan sonra sizden ebediyen ayrılacağım. Siz yarın yine Osmanlı"ya karışın ki, sizin halinize layık dostlarınızdır. Artık gizlendiğiniz ormanlardan çıkıp, onlarla birleşin ve onların sebepsiz yere katlettikleri kilise reislerinizin ve özellikle patrik ve metropolitlerinizin kanlarına bulanan ellerini öpün. Koşarak kan, aile ve çocuklarınızın karşılığında onların köleliğini satın alın. Sizin hakkınızdan Tanrı gelsin"* Aleksandr İpsilanti, Avusturya Hükümeti tarafından 1821 Haziran ayında tutuklandı. Beş buçuk yıl Mohaç Kalesi ve Temeşvar Kalesi zindanlarında tutulduktan sonra mahpusluk şartlarından dolayı hastalığa yakalanmış ve 1827 senesinde Viyana'da ölmüştür.

Kendüsü Mohac kal'ası zindanında ve bayağı hapishanesinde ikişer mah ve Demeşvarda kal'asaında olarak takrien beş buçuk sene tevkif olunduktan sonra Viyana ile Vidin'in ve yahud deru-ı şehirleriden her kangısını ihtiyar ider ise anda ikamet itmek şartıyla sebil-i tahliye kılınmış ise de hapishane ve ale'l-husus zindanın hevası gayet vahim olduğundan orada müddet-i ikametinde kazanmış olduğu illetten ifakat bulamayubçok geçmeden Viyana'da vefat itmişdir.[124]

E. Mora Ayaklanması

Aleksandr İpsilanti, Eflak ve Boğdan'da bağımsız bir Helen Devleti için mücadele ettiği vakit aynı zamanda Mora yarımadası ve diğer adalardaki halkı ayaklandırmak için bölgeye yoldaşlarını göndermişti. Bu yoldaşlardan başlıcaları şunlardır: Aleksandr İpsilanti'nin kardeşi Dimitri İpsilanti, Aleksandr Mavrokordato, Marko Botsaris ve Patras Patriği Germanos'tur. Mora Ayaklanması esnasında Anabolu'da bir kalede yirmi iki ay mahsur kalan ve bu esnada bizzat yaşanan

[123] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C.XI, s.139.
[124] Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair*, s.17.

olaylara tanıklık eden Moralı Mir Yusuf, bu dönemde Mora yarımadasındaki 150.000'den fazla Hıristiyan nüfusunun en az 40.000 kadarının savaşabilecek durumda olduğunu söylemektedir. Buna karşın savaşabilecek olan Müslüman nüfusun ise 12.000 kadar olduğunu yine aynı eserinde belirtmektedir.[125] Lakin onların çoğu da Tepedelenli Ali Paşa'nın üzerine gönderildiği için Mora'da ortaya çıkan kıpırtılar nedeniyle Hurşid Ahmed Paşa'dan 5-6 bin kadarı istenmişti. Hurşid Ahmed Paşa ise ancak 300 kadar asker gönderebilmişti. Serasker Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa üzerine harekete geçmeden önce Eterya'nın Mora'da görevlendirdiği birkaç kişi yakalanmıştı. Bu nedenle Mora'da isyan belirtileri üzerine, Mora kaymakamı Salih Ağa, bütün kazaların kocabaşıları, metropolit ve piskoposlarını Mora'nın merkezi olan Tripoliçe'ye çağırdı. Mir Yusuf'un da katıldığı bu toplantıda isyan dedikodularının kendilerinden sorulduğu kocabaşılar, *"Bu söylentiler ancak ve ancak Tepedelenli'nin kuşatmadan kurtulmak için Mora'daisyan havası yaratarak Osmanlı kuvvetlerinin bir miktarını bu bölgeye çekmeye çalışmasından ibarettir"* şeklinde kaçamak cevaplar vermişlerdi.[126] Davete icabet etmeyenler ise Kalavrita'ya yakın bir manastırda konaklamışlardı. Davete katılanlarla "itimadname" imzalandıysa da ayaklanmayı önlemek adına bunun pek yararı olmadı. Aksine Kalavrita kazasındaki halkı ayaklandırmaya sebep oldu. Burada bulunan iki yüzden fazla Müslüman'ın evini basıp, bütün erkekleri öldürüp, kadınları esir aldılar.[127] Bu olay civar kasaba ve köylerde bulunan Müslüman halkın kalelere kapanmasına neden oldu. Mora yarımadasında Rumların ayaklandığı haberinin Bab-ı Ali'ye ulaşması panik havası yaratmış, olayı öğrenen Sultan II. Mahmud hiddete kapılarak bütün Rumların katledilmesi emrini vermişse de devlet erkânının araya girmesiyle bu kararından vazgeçmiştir. Yalnızca olaya karışanların araştırılarak cezalandırılması ve suçsuz olan reayaya ilişilmemesi konusunda irade çıkarılmıştır.[128]

---

[125] Moralı Mir Yusuf, *Mora Vakasına Dair Bazı Ma'lumat,* Millet Kütüphanesi 565, v.1b.
[126] Yusuf, *Mora Vakasına Dair Bazı Ma'lumat,*v.4a-10a.
[127] Yusuf, *Mora Vakasına Dair*, v.4a-10a.
[128] BOA, HH. Nr. 17530. Tarih 1235 (1820) Telhis Üzerine Hatt-ı Hümâyûn *" Benim vezirim salb ü siyâset olunan papaslardan maada millet-i Rum"dan bu fesadda medhali olan sâirleri dahi güzelce tecessüs olunarak siyâset olunub medde-yi fesâda vâkıf olmayan esnâf ve aceze makulelerine dahi alış verişlerine meşgûl olmaları içün yine meclîs-i şûrâ"da müzâkere olunarak bir sûret verilmek iktizâ ider mi ? yoksa tabiatıyla medde-yi tathîr oluncaya dek hali üzere terk olunmak mı lâzım gelür ifâde eyleyesin.*

İsyanın kısa sürede büyümesi üzerine Bab-ı Ali'nin de isteğiyle Patrik, afarozname yayınlayarak Filik-i Eterya Cemiyeti mensuplarının yapmış oldukları yeminin batıl olduğunu ve cemiyetten ayrılmayıp Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa devam edeceklerin lanet altında kalacağını ilan etmiştir. Patrik bu bildiriyle kuruluşundan beri Eterya'ya yaptıkları hizmetleri unutturup, kendini temize çıkarmak amacını da taşıyordu.[129] Ancak yapılan inceleme neticesinde Patrik Gregoryus'un da isyanda etkisinin görülmesi üzerine, Patrikhanenin orta kapısı önünde resmi kıyafeti üzerindeyken asıldı.[130] Patriğin ölüsü 3 gün ipte sallandırıldıktan sonra Yahudiler eliyle cesedin denize atılması emredildi. Patriğin asıldığı günün Yahudilerin İsa'yı çarmıha gerdikleri güne rastladığını duyan Rumlar, büsbütün hiddetlenip daha korkusuzca saldırılarını artırdılar. Ortodoks halkın Patriklik makamına olan sevgi ve saygısından dolayı imparatorluk dışında da büyük tepkiler meydana gelmiş ve Rum ayaklanmasının İslam – Hıristiyan savaşı gibi algılanmasına sebebiyet vermiştir. Ayaklanma boyunca Rumlara destek vermeyen Rusya, kendi mezhebinin dini lideri konumunda bulunan Patriğe yapılan muamele neticesinde artık sessizliğini bozmak durumunda kaldı. Önce Rus elçisi Straganov bu idama tepki göstermiş ardından Rusya yönetimi Osmanlı ile olan diplomatik ilişkileri kesmiştir.[131] Diplomatik ilişkileri kesip ülkesine dönen elçi üzerinden Rusya'ya yine de Bab-ı Ali yönetimi cevap vermiştir. Buna göre alınan tedbirlerin devletlerarası anlaşmalara uygunluğunun gerek Rus elçisine gerekse diğer devlet elçilerine bildirildiği belirtildi. Ayrıca, Rumların hiçbir işine karışılmadığı, ibadetlerinin engellenmediği gibi gerektiğinde, harap kiliselerinin tamiri için yardım yapıldığı açıklandı ve resmi takrirde şu açıklamalara da yer verildi: "İsyan etmelerine rağmen başlangıçta nasihat yolu seçilmiş, patrikhaneye ve Rum halka nasihatlarda bulunması söylenmiş olduğu halde, gelişen olaylar patrikhanenin de isyanın teşvikçisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Hatta söz konusu patriğin memleketi olan Mora'nın Kalavrita Kazası Rumları, her yerden önce ayaklanıp, nice Müslümanları öldürmüşler ve neticede Patrik azledilerek cezalandırılmıştır. Vaktiyle Rus Çarı I. Petro çok daha hafif bir sebeple kendi ülkesindeki Rus Ortodoks Patriğini cezalandırmışken, elçinin

[129] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C.XI, s.140.
[130] Şani-zade Mehmed Ataullah Efendi, *Şani-Zade Tarihi (1223-1237/1808-1821),* C.1, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2008, s.29-30.
[131] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C.XI, s.141-142.

bu duruma Osmanlı İmparatorluğu'nu suçlaması yersizdir. Kaynarca Anlaşması'na göre Hıristiyanların korunması söz konusu ise de bu kez bir din ve mezhep davası değil bir suç işlenmesi söz konusudur. Olayda elçinin dediği şekilde din ve mezhep düşmanlığı yoktur. Olaylara karışmayan reaya emniyet ve güven içinde yaşamaktadır. Eflak ve Boğdan'a asker gönderilmesi tamamen asayişin sağlanması içindir. Şu anda kaymakamlıkla yönetilmekte olan Eflak ve Boğdan'da asayiş sağlandığında ve Rusya ile Nemçe (Avusturya), kendilerine sığınan, başta eski Boğdan Voyvodası Mihail olmak üzere diğer Rum isyancıları iade ettiğinde veya kendileri cezalandırdıklarında bu bölgelere yeni voyvodalar tayin edilecektir. İmtiyazları da iade edilecektir.[132] Çar I. Aleksandr da Rum isyanıyla ilgili alınan önlemleri tasvip etmediğini Avusturya İmparatoru'na ileterek, bu durumu İstanbul'daki elçisi aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'na bildirmesini ve iki devlet arasında aracılık yapmasını istedi. Avusturya elçisi Kont Lurzow, bu durumu Bab-ı Ali'ye iletti. Reisülküttap Hamid Bey de, Rusya'ya daha önce bu konuda bilgi verildiğini, ancak Rusya'nın bunları dikkate almadığını, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir hukuk devleti olduğunu, herkesin eşit durumda bulunduğunu, dolayısıyla Rumlara da farklı muamele yapılmadığını belirtti. Ayrıca isyanın başlangıcında nasihat yolu seçildiğini ve patrikhane aracılığıyla isyancılar itaate davet edildiğini de belirten Reisülküttap Hamid Bey, aman dileyenlere dokunulmadığı gibi hatta Livadye'de aman dileyen Rumların affedildiğini de bildirdi. Yapılan tüm bu iyi niyet göstergelerine rağmen Rum isyancıların daha da azıtıp, İslam'ın kutsal değerlerine saldırarak Kur'an'ın yapraklarını yırtmaları, Müslümanların galeyana gelmelerine sebep oldu. Kadın, çocuk, ihtiyar demeden bütün Müslümanları utanç verici bir şekilde öldürdüklerinden, bunlara artık yumuşak bir şekilde davranmanın mümkün olmadığını ve ayrıca iddia edildiği gibi kiliselerin yıkılması meselesinin de doğru olmadığını yine Hamid Bey, Avusturya elçisi Kont Lurzow'a bildirmiştir.[133] Yapılan bu açıklamalara rağmen tatmin olmayan Avusturya elçisi ve onunla birlikte diğer devlet elçileri, Rusya'nın taleplerinin bir an önce dostane şekilde yerine getirilmesini dilediklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Bab-ı Ali, herkesin mevcut durumdan haberdar olması için Avusturya Elçisi'ne yapmış olduğu izahatı bu kez bir

[132] BOA, HAT, 1199/47083.
[133]BOA, HAT, 1195/46932.

beyanname yayınlayarak tüm ülke elçiliklerine bildirmiştir. Buna göre; *"Rum milletinin meydana çıkan fesad ve şekavetleri ve berren ve bahren taraf taraf şikak ve isyana cesaretleri elyevm ne derecede ve ne suretde olduğu cümle ümmet-i muhammedin malumudur. Kafirlerin bu veçhile umumen harekete cesaretleri beher hal kendi kendilerne olmayarak Moskoflu tarafından tahrik olundukları…"*[134]belirtilerek Rum isyanının sorumlusu olarak Rusya görülmüştür. İki devlet arasındaki diplomatik ilişkinin kesilmiş olması gerilimi giderek artırmıştır.

Mora'da yaşanan bu gelişmelerden hareketle İngiltere ve Avusturya olası bir Rus-Osmanlı Savaşı'nın çıkmasından endişe etmekteydiler. Rusya da İngiltere'den çekindiği için Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmayı göze alamıyordu. İngiltere ise olası bir savaşı önlemek adına gerginliği hafifletmeye çalışıyor ve Mora'daki isyancılara doğrudan destek vermekten kaçınıyordu. Ancak buna karşın sivil halk, isyancıları desteklemekten geri kalmıyordu. Başta İngiltere olmak üzere neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde Rum isyancılara karşı büyük bir sempati duyuluyordu. Elbette ki bu sempatizanlığın arka planında yatan o günün olayı değil tarihi geçmişti. Avrupa halkları Mora'da yaşanan bu Rum ayaklanmasını Hellen hayranlığı olarak görüyorlar ve yeniden Büyük Hellen İmparatorluğu'nun kurulacağı hayaline kapılıyorlardı. Öyle ki ayaklananları cezalandırmak için alınan önlemleri, isyan etmiş bir azınlığa gibi değil, Heredotos ve Plutarkhos zamanlarındaki gibi, özgürlüğü için savaşan Hellen halkına karşı yapılmakta olan zulümler olarak görüyorlardı. Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu aleyhine yapılan propagandalar da, halklarında heyecanlar uyandırıyor, fiilen Rumlara yardım etmek için akın akın Mora'ya gelmelerine neden oluyordu. Başta İngiltere olmak üzere hemen her Avrupa ülkesinin büyük kentlerinde Hellen Dostluk Komiteleri kuruluyor ve bu dernekler Rumlara maddi ve manevi destek sağlamak için çalışıyorlardı.[135]

Patras Piskoposu Arsevek Germanos'un 4 Nisan'da Kalavrita Kalesi'ne bağımsızlık bayrağını dikmesiyle birlikte ayaklanma hareketi kısa süre içerisinde Mora yarımadası ile diğer adalara yayıldı. Din adamları çanları çalarak bütün reayayı Türkler'e karşı savaşmaya çağırıyor, hayatını kaybetmeleri durumunda şehitlik

[134]Şani-zade Mehmed Ataullah Efendi, *Şani-Zade Tarihi (1223-1237/1808-1821),* C.4, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2008, s.272.
[135] Meral Bayrak, "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu", *Osmanlı Ansiklopedisi,* Yeni Türkiye yay. Ankara 1999, C.2, s.74.

makamı vaat ediyorlardı. Mora'da başlayan bu yeni hareketin başına Aleksandr İpsilanti'nin kardeşlerinden olan ve "Mesih" diye karşılanılan Dimitri İpsilanti geçti.[136]

Mora'da başlayan ayaklanma kısa sürede Selanik'e kadar olan bütün bölgede etkisini göstermeye başlamıştı. Karlıeli, İnebahtı, Yanya, Avlonya gibi önemli merkezler de başkaldıran ayaklanmacılarla doluydu. Kara ve deniz yolları kapandığı için Mora'ya yardım götürülemiyordu. Bu nedenle Benefşe ve Navarin kaleleri ayaklananlara karşı uzun süre direndiyse de sonunda teslim olmak zorunda kalmışlardı. 1821 sonunda Dimitri İpsilanti önderliğindeki ayaklanmacılar Mora'nın merkezi olan Tripoliçe'yi ele geçirerek Bab-ı Ali'ye karşı önemli bir üstünlük elde ettiler. Burada yaptıkları katliamla çok sayıda Türk'ü öldürüp şehri yağmalayarak harabe haline getirmişlerdir. Ayaklanmanın başlangıcından beri kuşatma altında olan Atina ve Anabolu kentlerinde yaşayan Türkler yoğun kuşatmaya daha fazla karşı koyamayarak teslim olmak zorunda kaldılar. Şartlı teslim olmalarına rağmen ayaklanmacılar tarafından neredeyse tamamı katledildi.[137]

Karada yaşanan bu katliam ve yağma faaliyetleri denizlerde de aynı şiddetle sürmekteydi. Rumların çoğunlukla yaşadığı Suluca (Sütlüce), Çamlıca (Hydra), İpsara (Psara) adaları ayaklanmacıların kontrolüne geçmiş ve Çamlıca'lı kaptan Yakoumakis Tombasiz komutasında oluşturulan 160 gemilik ayaklanma filosu, kısa sürede 500 gemilik filoya dönüşmüştür. Rumların kısa sürede ticaretle uğraşmalarının da etkisiyle bu kadar büyük bir filonun kurulması Adalar denizinde Osmanlı – Rum egemenlik mücadelesini de başlatmıştır. Ayaklanmayla birlikte korsan gemilerine dönüşen Rum ticaret gemileri zaten korsan faaliyetlerine karşı silahlandırılmıştı. İsyan ile birlikte hem Eterya cemiyetinin yardımları hem de Rusya'dan yapılan yardımlar da eklenince ticaret gemileri, savaş gemileri olarak Adalar denizinde egemen güç haline gelmişti.[138] Rum korsanları, gemilerine Rus ve İngiliz bayrakları çekerek normal ticaret gemilerinden ayırt edilemeyerek kendilerini gizliyorlardı. Böylece istedikleri her yere rahat bir şekilde giriş – çıkış

[136]Nicola Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* C.V, İstanbul 2005, s.272.
[137] Nicola Jorga *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C.*V. s.293.
[138] Meral Bayrak, "*1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı",* s.77.

yapabiliyorlardı. Ayrıca rastladıkları tüccar gemileri ve Müslümanlara ait kayıklara saldırarak soygunculuk ve esir almadan da geri durmuyorlardı.[139]

Ayaklanmacılara ait korsan gemileri Sakız Adası'nda da karışıklık çıkartmak üzere 24 adet gemiyle Paşa Limanı'na demirlemişler ancak bu gemilerden kuşkulanan Müslüman reaya, Sakız metropoliti ile kocabaşı ve kırk kadar itibarlı Rum tüccarı rehin alarak kaleye hapsetmişlerdir. Beklemedikleri bu tertiple karşı karşıya kalan ayaklanmacılar geri çekilmek zorunda kaldılar. Sonrasında İpsara ve Sisam adalarında daha etkili şekilde örgütlenerek tekrar Sakız'a yönelen ayaklanmacılar halkın ayaklanmaya katılmasını sağlamışlardı. Osmanlı donanmasına Çeşme'den gelen takviye kuvvetle yaklaşık 28 gün süren çarpışma sonucunda 1822 yılının Haziran ayında asiler büyük yenilgiye uğratıldı. Başpiskopos vatan haini ilan edilerek idam edildi. Pek çok asi öldürüldü, kadın ve çocukları ise esir alındı, ayaklanmacılara ait yirmi kadar tekne ateşe verildi. Sakız'daki bu ayaklanmanın sert bir biçimde bastırılması Avrupalıların Rum ayaklanmasının sempatisini kazanmasını sağladı. Bu sempatizanlık, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı şiddetli bir tepkiyi de beraberinde getirdi.[140]

Çamlıca, Suluca ve diğer adalardan takviye kuvvet toplayarak Girit'e saldıran ayaklanmacılar, Hanya ve Resmo'yu kuşatıp, Acısu'yu ele geçirdiler. Sultan II. Mahmud, gittikçe alevlenen Mora ve Yunan ayaklanmacılarının ezilmesini Avrupai tarzda ordu ve donanması bulunan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya havale etmişti. Mehmet Ali Paşa, dört bin piyade ve beş yüz süvari askerden oluşan Mısır ordusuyla birlikte, asker ve mühimmatı korumak için Osmanlı donanmasından istediği iki fırkateyni de kontrolüne alarak Girit'te asileri bertaraf etmeyi başardı. Bu başarısının ödülü olarak Mehmet Ali Paşa'ya Girit ve Mora'nın valilikleri verildi. Sonrasında Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, 54 savaş gemisi ve 150 toptan oluşan bir kuvvetin başına geçerek 19 Temmuz 1824'te İskenderiye'den harekete geçti ve Şubat 1825'te Mora'a girdi.[141] Bölgede elde ettiği başarılarla ilerleyen İbrahim Paşa 18 Mart 1825'te Navarin'i asilerden teslim aldı. Kalamata, Arkadya ve Mora'nın

[139] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C.XI, s.159.
[140] Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet,* C.XII, s.42.
[141] Karal, *Osmanlı Tarihi,* C.V, s.115.

merkezi olan Tripoliçe'yi 23 Haziran'da ele geçirdi.[142] Patras'ı da asilerden temizledikten sonra ayaklanmacıların son savunma noktası olan Misolingi (Musolink)'nin de asilerden kurtarılmasıyla Mora ayaklanması neredeyse sona ermek üzereydi. Ancak Avrupalı devletlerin Rumlar lehine bazı kararlar alması ve bu ayaklanmaya doğrudan müdahalede bulunması olayın farklı boyutlara taşınmasına neden oldu.[143]

F. Avrupa Devletlerinin Mora Ayaklanması'na Müdahalesi

Avrupa'nın büyük devletleri, ayaklanmanın başından beri tarafsızlık politikası izlemişlerdi. Ancak Rusya'da meydana gelen hükümdar değişikliğinden sonra doğrudan soruna karışması, diğer Avrupa devletlerini de harekete geçirerek meseleyi devletlerarası rekabet haline getirdiler. Her devlet, meseleye kendi çıkarı doğrultusunda eğilim göstermeye başladı.[144]

Mora'da Mısır ve Osmanlı kuvvetlerinin Eterya ayaklanmacılarını ezmekte olduğu sırada Rusya'da Rus Çarı I. Aleksandr (1777-1825) ölmüş yerine I.Nikola (1796-1855) geçmişti. I. Aleksandr'a nazaran askeri meselelerle daha fazla ilgili olan I. Nikola, Akdeniz'de ordu ve donanmasını modernize etmiş Girit ve Mora'nın valiliğini ele geçirmiş güçlü bir Mehmet Ali Paşa'nın varlığından rahatsızlık duyuyordu. Nitekim I. Nikola, Yunan meselesine müdahil olarak Prut boylarındaki sınıra asker sevkiyatına başladı. Hemen ardından 17 Mart 1826 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne ultimatom göndererek, 1812 Bükreş Antlaşması'nın bazı maddelerin uygulanmasına karşı çıkarak altı hafta içerisinde ikili görüşmelerin başlatılmasını istedi. Bu hamleyle Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na diplomatik savaş açarak Mora Ayaklanması'na müdahil oldu. Osmanlı Hükümeti ise yatışmakta olan bu ayaklanmanın yeni sorunlar açmaması amacıyla görüşmeyi kabul etti.[145] Görüşme neticesinde imzalanan Akkerman Sözleşmesi'nde yer alan"Sırbistan'ın özerkliği onaylanacak, Eflak ve Boğdan'da bulunan beşlü askeri olarak isimlendirilmiş Türk askerleri tamamen çekilecek, Rumeli ve Kafkas sınırlarında Rusya lehine bazı düzenlemeler yapılacak," gibi maddelerden hareketle bu görüşmenin esasında söz

[142] Moralı Mir Yusuf, *Mora Vakasına Dair,* s.14.
[143] Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi, C.V,* s.2885.
[144] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2012),* İstanbul 2013, s.167.
[145] *Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi,* C.I, haz. Ahmet Hezarfen, İstanbul 1999, s.55.

konusu ayaklanmayla bir ilgisi olmadığı söylenebilir. Ancak Rusya bu sayede Osmanlı İmparatorluğu'na karşı diplomatik bir zafer elde ederek, Osmanlı'nın güçsüzlüğünü ve savaşa gerek kalmadan ona kendi isteklerini kabul ettirebileceğini gösterdi.[146]

Rusya'nın Bab-ı Ali'ye karşı elde ettiği diplomatik başarı, Mora merkezli yaşanan olaylar karşısında tarafsız kalma politikasında olan İngiltere'yi telaşa düşürdü. Bu bağlamda İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nu söz konusu isyan hususunda arabulucu olmak için ikna etmeye çalışmakta olup 12 Mart 1826 tarihli talimatname ile Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere'nin arabuluculuğunu kabul etmemesi durumunda açıktan tehdit etmiştir.[147] Osmanlı İmparatorluğu ise taviz vermez tutumunu sürdürerek, meşru devlete karşı ayaklanmış teb'ası arasna hiçbir şekilde girilmesinin söz konusu olmadığını belirtmektedir. İngiltere tekrardan arabuculuk teklifinde bulunduysa da yine red cevabı aldı. Bunun üzerine asilerle Bab-ı Ali arasında arabulucu olamayan İngiltere, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki gerilim için aracılık teklifinde bulundu. Fakat Çar I. Nikola da Osmanlı ile aralarındaki meselelerin başkasını ilgilendirmediğini, aracılık edilmesine izin verilmeyeceğini bildirdi. Buna rağmen yine de Rum meselesinde İngiltere'ye danışmadan hiçbir şey yapmayacağını da ayrıca belirtmiş oldu. Mehmet Ali Paşa'nın Mora ve Girit'e yerleşmesi, Rusya'nın Akdeniz'de kurulması muhtemel bir Yunanistan Devleti vasıtasıyla nüfuz kazanması ihtimali İngiltere'yi harekete geçirdi. Rusya da Yunanlılar lehine İngiltere ile görüşmek istemesi üzerine iki devlet arasında 4 Nisan 1826'da St. Petersburg Protokolü imzalandı. Buna göre: *"Yunanlılar,* Osmanlı İmparatorluğu'na *vergi ile bağlı özerk tek bir devlet haline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan'dan çıkartılacak; İngiltere ile Rusya her türlü çıkar hesaplarından uzak olarak, bu öneriyi Osmanlı Hükümeti'ne kabul ettireceklerdi."*[148]

İngiltere ile Rusya tarafından imzalanan protokol diğer Avrupa devletlerine teklif edildiğinde, bu protokolü kendi iç ve dış siyasetine aykırı bulan Metternich(1773-1859) yönetimindeki Avusturya ve bu devletin etkisi altında

[146] Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi, C.V,* s.2901-2902.
[147] Meral Bayrak, "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu, Osmanlı Ansiklopedisi", Yeni Türkiye yay. Ankara 1999, C.2, s.75.
[148] Uçarol, *Siyasi Tarih,* s.169.

bulunan Prusya reddetmiş; 1815 yılında kendisine karşı kurulan "Kutsal İttifak"ı parçalamak adına Fransa bu protokole destek vermeyi kabul etmişti.[149] Ayrıca bu kararla, Yunanistan Devleti kurulması yolunda diplomasi alanında atılan ilk adım olmuştur. Bu protokol bağlamında şartları kabul etmesi için Osmanlı İmparatorluğu'na nota verildi. Osmanlı yönetimi ise Mora'da başarılı şekilde sürdürülen hareketin sonucunu bekleyerek notaya Haziran 1827'de cevap verdi. Bu cevapta da İngiltere ve Rusya'nın asileri himaye etmesinin doğru olmadığı belirtilerek, aynı zamanda bu tavırlarıyla Osmanlı iç işlerine karışıldığı vurgusu yapılarak yaptırımlara red cevabı verdi.[150] Bu red cevabı karşısında Avrupa Devletleri İngiltere önderliğinde birleşme kararı aldılar ve 6 Temmuz 1827'de İngiltere, Fransa ve Rusya'nın katılımıyla Londra Anlaşması imzalandı. Buna göre İngiltere ve Rusya arasında imzalanan St. Petersburg Protokolü'nün öngördüğü üzere Yunanistan bağımsız bir devlet olacak ve Yunanlılar, sınırları içerisinde bulunan Türk mallarının sahibi olacaktı. Bunları kabul etmesi için Osmanlı İmparatorluğu'na 1 ay süre tanınacak, kabul etmediği takdirde üç devlet Yunan asilerine yardım edecekler ve Osmanlı'ya anlaşma hükümlerini silah zoruyla kabul ettireceklerdi.[151] Osmanlı İmparatorluğu, Londra Anlaşması'nda alınan kararların Akkerman Anlaşması kararlarına aykırı olduğunu ve bu anlaşmanın ihlal edildiğini savunmaktaydı. Bab-ı Ali yönetimi, Rusya'nın Akkerman Anlaşması'nı ihlal eden kararlara imza atmış olmasını bahane göstererek aynı şekilde yapılan bu anlaşmaya kendilerinin de bağlılığın söz konu olmayacağını ifade ediyordu. Nitekim Londra Anlaşması'nda alınan kararların Osmanlı İmparatorluğu'na bildirildiği günün ertesi günü Rus tercümanı Frankini, Bab-ı Ali'ye gelerek, Rus elçisi her ne kadar sözleşmeyi imzalamış olsa da bu durumun Rusya'nın politikasına uygun olmadığını bildirmekle görevlendirildiğini, Rusya için Osmanlı İmparatorluğu'yla yapılan Akkerman Antlaşması'nın geçerli olduğunu belirtmişti. Bunun üzerine Rus tercümanına, Rus elçisinin protokolü imzalamakla birlikte, gizlice haber göndererek, aslında bu ittifaka katılmadığını bildirmesinin nedeninin ne olduğu sorulmuş, Frankini de kendisinin bunu bilmediğini belirtmiştir. Bu durum karşısında Bab-ı Ali'de çeşitli yorumlar yapılmaya başlanmış Rusya'nın, İngiltere'nin bu işe

[149] Karal, *Osmanlı Tarihi,* C.V, s.117.
[150] *Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi,* C.I, s.83.
[151] Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi, C.*V, s.2900-2905.

karışmasından duyduğu rahatsızlıktan dolayı böyle davrandığı, sırası gelince yalnız başına harekete geçeceği düşünülür olmuştu. Ayrıca Rusya'nın Akkerman Antlaşması'ndan sağlayacağı menfaatleri kaybetmemek için böyle davrandığı da ihtimaller arasındaydı. Eğer Rusya, Londra Protokolü'nü imzalamazsa İngiltere'yi karşısına alacaktı. Osmanlı İmparatorluğu'na tek başına müdahalede bulunsa, İngiltere de yalnız başına aynı şekilde harekete geçecekti. İşte bunları göze alamadığı için şimdilik İngiltere ve Fransa ile ittifak halinde hareket etmek mecburiyetinde kalmıştı. Bunu yaparken de Osmanlı İmparatorluğu'nu tamamen karşısına almamak ve Akkerman kazanımlarından vazgeçmek zorunda kalmamak için iki taraflı bir politika sürdürmeyi amaçlarına uygun bulmuştu.[152]

Londra Antlaşması'nın kabul edilmesi hususunda yapılan arabuculukları ve teklifleri kat'i surette geri çeviren Osmanlı İmparatorluğu bizzat Sultan II. Mahmud'un yazdığı Hatt-ı Hümayun ile olayla bağlantılı tüm devletlere bildirilmiştir. *"Fransa ve İngiltere ve Rusya elçileri tarafından virilen müşterek takririn tercümesi manzur-u a'lum-u hümayunu olmuşdur. Bu Rum maddesi içün Frenkler taraından vaki' olacak tekalifin ber-vechle kabul olunmayacağına kavi söz virilmiş ve cümlenin ittiakıyla bunun üzerine karar virilmiş iken artık bunun üzerine sebat ve metanet göstermekden başka tarik yokdur. Hayır ve şer cenab-ı hakkın yed-i kudretindedir. Murad-ı ileyhiyesi nasıl ise öyle olur. Reis doğrusu her birine güzel ve yoluyla cevaplar virmiş…"*[153]

Osmanlı İmparatorluğu, taviz vermez tavrını sürdürürken bir taraftan da herhangi bir savaş durumuna karşı hazırlıklı olabilmek için önlemler almaya başladı. Bu nedenle Sadaret Makamı'ndan Kaptan Paşa'ya yazılan bir tahriratta savaş için hazırlıklı bulunulması istenmiştir. "Rum meselesine ecnebi devletlerin karışmasının imkansız olduğu bir beyanname ile duyurulmuştur ve bu da elçiler aracılığıyla devletlere iletilmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya, Rum meselesinde Devlet-i Aliyye'yi mütarekeye zorlamak için Londra'da bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmaya göre Akdeniz'de donanma çıkaracaklarmış. Bu anlaşmayı Prusya ve Avusturya kabul etmemiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya da savaş istemediklerini belirterek, bir mütareke için Devlet-i Aliyye'ye bir takrir vereceklermiş. Eğer Devlet-

[152] BOA, HAT, 892/39379.
[153] BOA, HAT, 892/39379.

i Aliyye onların istediği gibi davranmazsa her türlü yola başvuracaklarmış. Bu nedenle Mora ve Akdeniz adalarında olası bir saldırıya karşı bütün tedbirlerin alınması gerekmektedir. Böyle bir durumda, Devlet-i Aliyye bütün alem-i İslam ile birlikte karşılarına çıkma kararlılığındadır.[154] Bu gelişmelerden hareketle Osmanlı İmparatorluğu'nun beklediği ikinci takrir de 31 Ağustos 1827 tarihinde verildi. İstanbul'da bulunan üç devlet elçilerinin, riyaset makamna verdikleri bu ortak bildiride, Osmanlı İmparatorluğu'nun tekliflerini reddetmesi halinde Londra Anlaşması ile alınan kararları uygulamak durumunda kalacaklarını açıklamışlardı. Ancak, Osman İmparatorluğu ile aralarındaki dostane ilişkilerin, bu nedenle bozulmasını istemedikleri için tekliflerini yineleyerek, kabul edilmesini umduklarını bildirmişlerdi. Ancak Osmanlı İmparatorluğu en başından beridir duruşundan taviz vermeden son teklifi de yine reddetmiş oldu.

F.1. Navarin Baskını

Hem St. Petersburg hem de Londra Anlaşması'nda alınan kararlar Osmanlı İmparatorluğu tarafından iç işlerine karışıldığı gerekçesiyle reddedilince ittifaktaki üç devlet aldıkları kararları silah zoruyla kabul ettirmek üzere harekete geçtiler.[155] İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Akdeniz'de bulunan filoları Mora'yı kuşatma altına alarak Mora ile Osmanlı'nın bağlantısını kesmeyi amaçladılar. Önce İngilizlerin Amiral Codrington, sonra da Fransızların Amiral de Rigny kumandasındaki filoları Navarin önüne geldiler. Burada limanın ağzını tutarak İbrahim Paşa'ya anlaşma önerdiler.[156] Liman ağzında hiçbir mukavemetle karşılaşmayan müttefik filolarına Amiral Heyden komutasındaki Rus filosu da eklenince limandan içeriye rahatça girmeye başladılar. Liman içerisinde savaş etiğine aykırı şekilde aniden bombardımana başlayan Fransız gemisi ve akabinde diğer müttefik filolar, üç saat süren baskının ardından Osmanlı donanmasını yakıp yıktılar. *Mora Vak'asına Dair* isimli anonim olan ve eserden hareketle müellifinin Moralı bir Rum olduğu anlaşılan bu yazmada Navarin Baskını şu şekilde anlatılmaktadır:[157]

---

[154] BOA, HAT, 887/39202.
[155] Karal, *Osmanlı Tarihi,* C.V, s.118.
[156] *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi,* C.I, s.64-65.
[157] *Mora Vak'asına Dair,* Millet Kütüphanesi A.E. Tarih, No:565, s.16.

Navarin'de donanmaları yakan ateş, Osmanlı İmparatorluğu'nun düşeceğini haber vermektedir. Moskov bölükleri yeniden Müslüman ordularını basıp Ayasofya'nın kubbesine Konstantin istavrozunu dikeceketir. Fransız Devleti, Rumlara mürüvvet etmeye başladıkça, padişahın tacı için yeni çiçekler koparıp çoktan beri bir yana atılmış Rum milletini selamete çıkaracaktır.

Navarin'de Osmanlı donanmasının adeta yok olması, Yunanistan, Fransa ve Rusya'da sevinç, İngiltere'de ise hoşnutsuzluk yarattı. Londra Hükümeti, olayın teessüf edilecek bir kaza olduğunu ilan ederek harekâta katılan Amiral Codrington'u görevinden azletti. Metternich yönetimindeki Avusturya da bu olaydan memnuniyetsizliğini bildirerek "Navarin ile tarihte yeni bir dönem başladığı" vurgulanmıştı.

Üç kıtada yaklaşık 16.000 mil kıyısı bulunan Osmanlı İmparatorluğu, Navarin baskını sonucu adeta "donanmasız bir deniz imparatorluğu" haline gelince sert önlemlere başvurma gereği duydu. Sultan II. Mahmud'un tutumu ve öfkesi Navarin Baskını ile daha da hiddetlendi. Mora Ayaklanması'nın başından beri Osmanlı İmparatorluğu'ndan yana hareket eden Avusturya, elçisi vasıtasıyla Bab-ı Ali ile temasa geçerek Osmanlı İmparatorluğu'nun acele karar vermemesi gerektiğini belirtti. Bu tavsiye üzerine şeyhülislam konağında bir meclis toplanarak devletlere verilecek cevaplar ve alınacak tedbirler üzerine görüşülerek her ihtimale karşı sefer hazırlıklarına başlanmasına ve söz konusu devletlere protesto çekilmesine karar verildi.[158] Bundan hareketle 9 Kasım 1827'de Avusturya elçisi aracılığıyla İngiltere, Fransa ve Rusya'ya nota vererek, bu üç devletten ortada savaş durumu yokken donanmasını batırdıkları gerekçesiyle tazminat ve Yunan meselesiyle ilgilerini kesmelerini istedi. Bunların yerine getirilmesine kadar da bu devletlerin elçileriyle diplomatik ilişkiler kesildi. Bab-ı Ali'nin şartlarını kabul etmeyen elçiler İstanbul'dan ayrılınca bu üç devlet ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişki resmen kesilmiş oldu.[159]

Navarin baskını neticesinde Rusya, Akdeniz'e inme emellerine giden yolda planını başarıyla uyguladığı için memnundu. Ancak, Rusya'nın aşırı istekli

[158] Ali Fuat Örenç, "1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması", Tarih Dergisi, İstanbul 2009, s.77.
[159] Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C.*V. s.277-278.

davranışları, İngiltere ve Fransa'yı çıkarları gereği rahatsız ediyordu. Bu nedenle kuzeyden inecek Rus tehlikesini önlemek ve Mora'daki ayaklanmayı sonuçlandırmak için çıkabilecek bir Osmanlı – Rus savaşını engellemek ya da geciktirmek istiyorlardı. Bu bağlamda İngiltere ve Fransa, Mehmet Ali Paşa'nın askerlerini Mora'dan çıkarmak için 6 Ağustos 1828'de aralarında bir protokol yaptılar. Mehmet Ali Paşa Mora'dan çekilince Fransızlar buraya asker çıkararak geçici olarak işgal ettiklerini duyurdular. İngilizler de, İbrahim Paşa komutasındaki askerleri Mora'dan Mısır'a taşıdılar. Bu boşlukta Rusya da Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı.[160]

F.2. 1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşı

Navarin Baskını'ndan sonra ittifak devletleri elçilerinin İstanbul'u terk etmesi üzerine, Osmanlı İmparatorluğu bir savaşla karşı karşıya kalabileceğini düşünerek 20 Aralık 1827'de bir beyanname yayınlayarak Rusya aleyhinde sözler sarfetmesi ve Akkerman Antlaşması'nın zaman kazanmak için yapılan bir sözleşme olduğunu ima eden sözcüklerin kullanılması Rusya'nın tepkisine sebep oldu.[161] Esas amacı Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak olan Çar I. Nikola, yayınlanan bu beyannameyi tepkisi çok sert oldu. 26 Nisan 1828 tarihinde yayınladığı bildiride, Osmanlı İmparatorluğu'nun Bükreş ve Akkerman Antlaşmalarına bağlı kalmadığı, Anadolu'da Rusya için gerekli olan kaleleri vermediği, Rum ayaklanmasının çıkmasında Rusya'yı sorumlu tuttuğu ve Rusya'yı Müslümanla devletlerin doğal düşmanı olarak ilan ettiği, bu nedenle de Müslümanlarla aralarında düşmanlık yarattığı gerekçeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş ilan etti. Ayrıca Londra Protokolü'nü Osmanlı İmparatorluğu'na kabul ettirebilmek için savaş kararı aldığını, amacının toprak işgali olmadığını bildiren açıklamalarını da Avusturya, İngiltere ve Fransa'ya bildirerek bu devletlerin tarafsız kalmalarını sağladı. Tüm bu gerekçelerle 7 Mayıs 1828'de harekete geçen Rus ordusu, Prut Nehri'ni aşarak Rumeli yönünde ilerleyip Anadolu sınırında önemli bir üs olan Anapa Kalesi'ni kuşattı.[162]

---

[160] Uçarol, *Siyasi Tarih, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* s.171-172.
[161] Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasiyi Devlet-i Aliyye-i Osmaniye,* C. III, Ahmed İhsan Matbaası İstanbul 1909, s.117.
[162] Ahmed Muhtar, *1244-1245 (1828-1829) Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muahedesi*, Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, 1928, C.I, s.20.

Osmanlı İmparatorluğu, esasında böyle bir savaşa hazır değildi. Zira Navarin'de donanması neredeyse tamamen imha edilmiş ve henüz 2 yıl önce Yeniçeri Ocağı ilga edilip yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu, olası savaş için yeterli hale gelmemiş, gerekli derecede olgunlaşmamıştı. Rusya'nın talep ettiği şartları kabul edip böyle bir savaştan kurtulabilirdi. Ancak bu şartların en hafifi Mora'ya bağımsızlık verilmesiydi. Lakin bunu kabul etmek, imparatorluğun parçalanmasını kabul etmekle eşdeğer olurdu. Bu esnada Sultan II. Mahmud'un güvendiği devlet adamlarından Pertev Paşa ve onunla aynı görüşte olan diğer devlet adamları, bu savaşın kendileri tarafından kazanılacağını hatta Kırım'ın dahi geri alınacağını ileri sürerek sultanı Rusya'ya karşı savaş ilan etmesi hususunda ikna etmeyi başardılar. 20 Mayıs 1828'de ulema, ileri gelen devlet adamları ve askerlerden oluşan bir kurulda Rusya'ya savaş ilan edildi. Rusya'ya karşı toplanan kuvvetler, Serdar-ı Ekrem olarak atanan Sadrazam Selim Mehmed Paşa komutasında, Rumeli cephesine sevk edildi. Bu sırada Ruslar, Tuna'yı geçerek, Tuna boyunun en kuvvetli kalesi olan İbrail'i almışlar, Dobruca, Köstence ve Hirşova gibi önemli kentleri ele geçirmişlerdi.[163] Osmanlı İmparatorluğu savaşın ilk yılında son derece kötü bir durumda savaşa girdiği halde, iyi bir direniş gösterdiler. Kozluca ve Yassıtepe'de bir Rus birliğini yenen Osmanlı kuvvetleri, üç aylık kuşatmadan sonra üç bin kadar asker kaybetmelerine rağmen 20 Eylül 1828'de Varna önlerinden Rus birliklerini atmayı başardılar. Fakat daha sonra kale muhafızı olan Sirozi Yusuf Paşa'nın ihaneti nedeniyle önemli bir liman şehri olan Varna 11 Ekim 1828 tarihinde Rusya'nın eline geçti.[164] Hekimbaşı, şair ve edip bir zât olan Abdulhak Molla, Tarih-i Livâ isimli kroniğinde II. Mahmud'un 1827-1828 Osmanlı-Rus Harbi devam ederken 13 Eylül 1828 - 10 Mart 1830 tarihleri arasında yeni kurulan askerî birliklerle beraber Rami Kışlası'nda kaldığı esnada meydana gelen hadiseleri gün gün anlatmaktadır.[165] Abdulhak Molla, Varna'nın düştüğü haberinin Bab-ı Ali'de nasıl karşılandığını Tarih-i Liva eserinde şu şekilde kaleme almıştır:

"Mah-ı merkumun beşinci ve teşrif-i hümayun-ı meymenet makrun-ı mülükanelerinin otuz birinci Çaharşenbih günü veliyy-i ni'met-i bi-minnet efendimiz, sekiz on kadar

[163] Ahmed Muhtar, *1244-1245 (1828-1829) Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muahedesi, C.*I, s.20.
[164] Hasan Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı,* İstanbul 2016, s.312-313.
[165] Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Konikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* Cilt 1, sy. 2, İstanbul 2003, s. 168-169.

ağavat maşiyen ve zat-ı keramet-sıfatları rakiben Eğrikapu'ya doğru azimet ve o havalide asha-ı güzin hazeratına mensub olan merakid-i telhise rast gelinmekle alup kıra'at buyurduklarında, Sirozizade Yusuf Paşa, Varna eyadi-i a'daya giriftar olduğu haber-i muvahhişi mastur olmağla, ziyade mükedder oldular. Varna'dan çıkup Aydos'a azimet eden Kapudan-ı Derya Mehemmed İzzet Paşa hazretlerinden tatar gelüp müşarun-ileyhin Kapu Kethudası Selim Sabit Efendi kışlada bulunmağla, getürdüği mektub-ı keder-üslubu takdim ve Varna'nın yed-i küffara giriftar olduğun tahkik-u tefhim eyledi. İşbu keder ile kışlayı teşrif buyurup cümlemiz ye's-ü matem eyledik. Ne çare, Cenab-ı Kadir-i Mutlak yek-saf ve ittifak olmayanları kariben kahreyle."[166]

Doğu cephesindeki hazırlıklarını tamamlayarak harekete geçen Rus ordusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzey Kafkasya'da Kuban Nehri boyunda sınır kalesi olan Anapa'yı ve Gürcistan'da bulunan liman kenti Poti'yi ele geçirdi. Kars muhafızından Bab-ı Ali'ye gönderilen 13.Z.1243 (26.06.1828) tarihli tahrirata göre Ruslar Kars sınırındaki Arpaçayı'nı geçtiler ve 23 Temmuz'da Karslı reayanın ihaneti sayesinde şehri ele geçirdiler. Bu esnada Rus askerleri arasında yayılan veba ve dizanteri salgını, Rusya'nın asker kaybı yaşamasına neden olmaktaydı.[167] Osmanlı devlet adamları ve bazı komutanlar savaşın bitirilmesi taraftarıydı. Haremeyn müfettişi Keçecizade İzzet Molla, Sultan II. Mahmud'a yazmış olduğu layihada Rusya ile savaşmanın mevsimsiz olduğunu ve vakti zamanında Kırım'ın kaybedilmesini örnek gösterek, mevcut savaşın Kırım'dan daha ağır sonuçlar doğuracağını vurgulamış ve bir an önce Ruslarla anlaşma yapılması gerektiğini söylemiştir.[168] Ancak Sultan II. Mahmud, bu tavsiyeleri kabul etmemiş ve İzzet Molla'yı Sivas'a sürgün etmiştir.[169] Sultan, Sadrazam İzzet Mehmed Paşa ile serasker Kaymakamı Halil Rıfat Paşa'nın giriştikleri sulh teşebbüsünü de kabul etmemiş ve "her kim muselaha sohbetini ağzına alırsa ordudan def edile" emrini vermiştir.[170] Rus ordusunun Ahıska'yı aldıktan sonra Erzurum'a yönelmesiyle

[166] Abdülhak Molla, *Tarih-i Liva,* İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma Eserler, s.10b-11b.
[167] Ahmed Muhtar, *1244-1245 (1828-1829) Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muahedesi, C.*I, s.219.
[168] Keçecizade İzzet Molla, *İzzet Molla'nın Sultan Mahmud'a Takdim Ettiği Layiha*, Millet Kütüphanesi, A.E Layihalar No:13, s.8a-9b.
[169] Ahmed Muhtar, *1244-1245 (1828-1829) Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muahedesi, C.*II, s.154.
[170] *Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi, C.*II, s.65.

birlikte durumun ciddiyetinden endişe eden Erzurum Valisi ve Doğu Orduları Komutanı Galip Paşa, Rus ordusuna karşı koymanın olanaksız olduğunu söyleyerek barış yapılması gerektiğini Bab-ı Ali'ye bildirse de onun bu tutumu korkaklık ve gevşekliğe yorularak görevinden alınıp Gelibolu'ya sürülmesine neden olmuştur. Galip Paşa'nın yerine atanan Eğinli Salih Paşa da Rus tehlikesine karşı koyamamış ve 27 Haziran 1829 tarihinde Erzurum'u Ruslara teslim etmek zorunda kalmıştı. Erzurum'u ele geçiren Ruslar, Bayburt'a girerek Trabzon'a doğru yönelmişlerdi.[171]

Başarısız geçen barış denemeleri ardından savaş yeniden kızışmış ve Rus taarruzu daha da şiddetlenmişti. Rus ordusu, uzun süre kuşatma altında tuttuğu Silistre Kalesi'ni ve içinde otuz bin Müslüman'ın bulunduğu Şumnu Kalesi'ni Temmuz 1829'da ele geçirerek Edirne üzerine yürüdü. Şumnu'da mahsur kalan Sadrazam Reşid Mehmed Paşa, Edirne Seraskeri tayin edilen Vecihi Paşa'ya, hızlı bir şekilde asker toplayıp Ruslar üzerine hücum etmek ya da sulh çarelerini araştırmak gerektiğini bildiriyordu.[172] Rus ordusu Balkanlarda durdurulmaya çalışılmışsa da başarılı olunamamış ve 22 Ağustos 1829'da Edirne, üç gün süren kuşatmanın ardından fazla bir direniş gösterilemeden Rus kuvvetlerinin eline geçmiş oldu. Böylece Rus kuvvetleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentini vurabilme mesafesine kadar yaklaşmış oldular.[173] Rumeli'deki Osmanlı kumandanlığı, Edirne'nin işgali ardından İstanbul'un da tehlikede olduğunu bildirerek barış yapılmasının gerekliliği hususunda Bab-ı Ali'yi uyarıyorlardı. Doğuda Erzurum'dan Trabzon'a uzanan Rus işgali ve batıda Edirne'nin işgaliyle İstanbul'a kadar uzanmaları halk arasında telaşa neden olmaktaydı.[174] Ayrıca bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nu abluka altına alan bir Rusya'nın olmasından rahatsız olan İngiltere'yi harekete geçirmiş ve Rusya'yı barış için zorlamıştır. Kazandıkları başarılara rağmen Rusya, askerleri arasında yayılan ve pek çok kayba neden olan salgın hastalıkların yanı sıra ana karargâhlarından ciddi sayıda askeri kuvvetiyle birlikte oldukça uzakta bulunmalarının vermiş olduğu endişe doğrultusunda barış görüşmelerine sıcak bakma durumunda kaldı. Rus General Diebitsch'in sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya gönderdiği mektupla daha fazla kan dökülmesini önlemek

[171] Bayrak, "*1821Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı",* s.204-205.
[172] *Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi, C.*II, s.83.
[173] *Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi, C.*II, s.348.
[174] BOA, HAT, 1021/42632.

için belirlenecek delegelerle barış görüşmelerine başlanmasını talep etmekteydi.[175] Böylece iki ülke İngiltere ve Avusturya'nın da araya girmesiyle Edirne'de barış görüşmelerine başladı.

Eylül 1829'da başlayan barış görüşmelerinde Osmanlı İmparatorluğu'nu Sadık Efendi, Rusya'yı ise Kont Aleksi Orloff ve Kont F. De Pahlen temsil etmekteydi. Ruslar tarafından daha önce hazırlanan 16 madde ve iki senetten oluşan antlaşma metnini, 14 Eylül 1829'da Osmanlı İmparatorluğu'nun kabul etmesiyle barış görüşmeleri müzakere sürecine girmeden sulha bağlanmış oldu.[176]

Bu antlaşmanın başlıca maddeleri özetle şu şekildedir:

1) Rusya, Tuna Nehri'nin ağzındaki adalar dışında, Rumeli'de işgal ettiği yerlerden çekilecek ve Prut Nehri savaştan önce olduğu gibi iki devlet arasında sınır olacak. (Madde 3)
2) Sırbistan ve Eflak-Boğdan'a daha önce verilen haklar yenilenip ve genişletilecek, Eflak-Boğdan voyvodaları bu makama hayatları boyunca atanacaklar ve bu topraklar Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalmakla birlikte Türkler burayı terk edecek. (Madde 5-6)
3) Rus ticaret gemileri, boğazlardan serbest olarak geçebilecekler ve Rusya uyruklu kişiler Osmanlı topraklarında ve denizlerinde rahatça ticaret yapabilecekler. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde olmayan diğer devletlerin ticaret gemileri Çanakkale ve İstanbul boğazlarından serbestçe geçebilecekler. (Madde 7)
4) Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'ya 10 milyon Macar altını savaş tazminatı ödeyecek ve savaş masraflarını da karşılayacak. (madde 9)
5) Osmanlı İmparatorluğu; İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Londra'da aralarında yaptıkları, Yunanistan Devleti'nin kurulmasını ve bağımsız olmasını öngören anlaşma ve protokolü kabul edecek. (Madde 10)
6) Hangi milletten olursa olsun iki tarafın esirleri bedelsiz ve şartsız olarak barış antlaşmasının akabinde mübadele edilecek. Ancak kendi rızasıyla

[175] Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 2011, s.57-58.
[176] *Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi, C.*II, s.105.

Osmanlı ülkesinde Müslümanlığı ve Rusya ülkesinde Hıristiyanlığı kabul edenler bu mübadeleden muaf tutulacaktır. (Madde 14)[177]

24 Eylül 1829 tarihinde Sultan II. Mahmud tarafından tasdik edilen bu antlaşma maddelerinden hareketle Osmanlı İmparatorluğu, Rusya karşısında ağır bir yenilgiye uğratılmış olup kendisini maddi ve manevi büyük kayıplara uğratan Edirne Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır.[178] Avusturya'nın Bab-ı Ali'de bulunan elçisinin bu antlaşma için yapmış olduğu yorum Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmüş olduğu vahim durumu özetler nitelikteydi:[179]

> *Muzaffer bir devletin zayıf bir düşmana şimdiye kadar kabul ettirmiş olduğu antlaşmalardan en ağırı ve Bab-ı Ali'nin artık bağımsız devletler arasında sayılmadığına bir alamettir!*

F.3. Bağımsız Yunanistan Devleti'nin Kurulması

Edirne Antlaşması'nın imzalanıp onaylanmasından sonra, antlaşmanın 10.maddesinden hareketle Yunanistan Devleti'nin kurulması ve sınırlarının çizilmesi için Avrupa devletleri Londra'da görüşmelere başlandı. Bu görüşmelerin neticesinde 3 Şubat 1830 tarihinde dokuz maddeden oluşan üç ayrı protokol imzalandı. Buna göre Yunanistan'ın her türlü siyasi, idari ve ticari serbestiye sahip bağımsız bir devlet olması kabul edildi. Aspro Potamos (Misolingi batısında) ağzından Zeytin (Lamia) Körfezi'ne dökülen Sperchius Nehri ağzına doğru çekilen hattın güneyiyle, Eğriboz, Skyro, Kiklad ve Şeytan adalarını kapsayan coğrafya Yunan Devleti'ne ait olacaktı.[180] Yunanistan, soydan gelen en yetişkin kişiye geçecek şekilde monarşik bir yönetime sahip olacak ve başa getirilecek olan prens, 1827'de Londra Antlaşması'nı imzalamış devletler hanedanına mensup olmayacaktı. Bu protokolü imzalamış devletler, Osmanlı ve Yunan delegeleri arasında herhangi bir anlaşmazlığa yer vermemek için iki devletin sınırı altı ay içinde tespit edilip iki tarafa bildirilecekti. Londra'da imzalanan ikinci protokole göre İngiltere Kralı IV. George'nin akrabası olan Saxe-Cobourg ailesinden Prens Leopold, Yunanistan'ın hükümdar prensi olarak seçilmişti. Üçüncü protokole göre de, Yunan Devleti sınırlarında bulunan

[177] Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri,* C.I, Ankara 1953, s.279-292.
[178] Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması", *DTCFD,* C.IX, sy.1-2, Ankara 1951. s.142-143.
[179] Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi, C.V,* s.2916.
[180] John S. Koliopoulos – Thanos M. Veremis, *Modern Greece a History since 1821,* s.25, New Jersey/ABD 2009.

Katoliklerin mezheplerini serbestçe yaşama ve ayin yapma haklarını özgürce kullanabilmeleri bir esasa bağlanmıştı.[181]

Bu kararları içeren 3 Şubat Protokolü, 8 Nisan 1830 tarihinde bir nota ile üç büyük devlet elçileri tarafından Bab-ı Ali'ye bildirilmesi üzerine Reisülküttap, Rus elçisi Ribeaupierre ile gayri resmi bir görüşme yaparak Yunanistan'ın bağımsızlığının kabul edilemez olduğunu belirtip, Rusya'nın bu protokol üzerinde bazı düzenlemelerde bulunmasını istemişti. Rus elçisi de, Londra'da yapılacak görüşmelerde Osmanlı İmparatorluğu lehine bazı düzeltmeler için uğraşacağını belirtmişti. Ayrıca Rus elçisi, 3 Şubat Protokolü ve Yunanistan'ın bağımsızlığının on beş gün içerisinde kabul edilmesi şartıyla Rusya'ya ödenecek olan bir milyon Macar altınını indirtebileceğini de vaat etmişti. Lakin reisülküttabın bütün girişimlerine rağmen Rusya, Osmanlı İmparatorluğu yanında yer almaya ikna edilememişti. Başka çaresi kalmayan Osmanlı yönetimi, 24 Nisan 1830 tarihli bir nota ile Ruslar'a ödenecek savaş tazminatında indirim yapılması şartıyla Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmasına razı oldu.[182]

[181] Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması" s.143-144.
[182] Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C.V,* s.350.

SONUÇ

"Osmanlı Kronikleri Işığında 1821 Mora Ayaklanması" başlıklı bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş olan Muhammed Mansur, Melek Bey, Abdülhak Molla gibi devlet adamları ve dönemin önemli simalarının yazmış oldukları kronikler incelenerek 400 yıl boyunca Osmanlı yönetimi altında, Müslümanlarla iç içe huzurlu bir şekilde yaşayan Rum halkının niçin silahlanarak devlete karşı ayaklanma çıkarttıkları sorularına cevap aramaya çalıştık. Yapılan çalışmanın neticesinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Başta Yunan kaynakları olmak üzere Batı devletleri kaynaklarına bakıldığında 1821'de Memleketeyn ve Mora'da başlayan Yunan Ayaklanması, objektiflikten uzak şekilde anlatılmıştır. Bu eserlere bakıldığında söz konusu ayaklanma haklı görülmüş, ayaklanma esnasında Müslümanlara karşı yapılan katliam ve zulümler göz ardı edilmiştir. Ancak ayaklanmanın yaşandığı esnada olaylara birebir şahit olup gördüklerini kroniklerinde kaleme aktaran canlı şahitler, yaşanılanların esasında batılı kaynakların anlattığı gibi olmadığını kanıtlar niteliktedir. İncelenen kronikler arasında özellikle Moralı Mir Yusuf'un yazmış olduğu kronik çok daha büyük önem arz etmektedir. Zira kendisi ayaklanmanın yaşandığı esnada Mora'nın öneli yerleşim merkezlerinden biri olan Anabolu'da bir kalede 20 ay esir olarak yaşamış ve bu esnada görüp şahit olduğu olayları kroniğinde kaleme almıştır. Yine incelenen kronikler sayesinde ayaklanmanın yerel çetesel örgütlenmeler neticesinde başlamadığı sonucu elde edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda mutasarrıflık görevinde bulunmuş Melek Bey, yazmış olduğu kroniğinde örgüt mensubu olan ve aynı zamanda kurucuları arasında da yer alan tüccarlar, avukatlar, doktorlar olduğu görülmüştür. Bunların yanı sıra köylü halkın örgüte katılanlar arasında zengin, nüfuzlu kesime oranla azınlık miktarınca kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, ayaklanmanın batı kaynaklarında belirtildiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun sözde zulmünden usanan köylü halkın isyan etmesi olmadığını, ayaklanmanın programlı bir şekilde hazırlanarak devlet kurma hayali içerisinde olan nüfuzlu kimselerce örgütlendiği sonucunu vermektedir.[183] Esasında

[183] Dimitris Kitsikis, Türk-Yunan İmparatorluğu, İstanbul 1996, s. 172.

kuruluş amacı Hıristiyan Osmanlı tebaasının eğitimiyle meşgul olmak ve kültürlerinin gelişmesine yardım etmek olarak görülen Filik-i Eterya Cemiyeti'nin gerçek amacını ise Bab-ı Ali'de Tercüme Odası katipliği görevinde bulunmuş olan Mehmed (Muhammed) Mansur, yazmış olduğu kroniğinde şu şekilde ifade etmiştir: Rum patriğinin idaresi altında eski Bizans İmparatorluğu'nu canlandırmak ve bu gayenin temini için de Rum bağımsızlığı uğruna mücadele etmekti. Gerçekten de Mehmed Mansur'un ifade ettiği örgütün gizli gayesi hayata geçirilmiş ve Rum bağımsızlığı elde edilmişti.

Yunanlıların Yunan düşünsel dünyasındaki gelişmeler ile birlikte Avrupa'da, "Yunanlıların, Hellenlerin torunu olduğu" fikrinin işlenmiş olması, başlatılan Yunan ulusal bağımsızlık mücadelesine yönelik Avrupa kamuoyunda sempatinin oluşmasını sağlamıştır. Yunanlıların antik Hellenlerin torunu olduğu iddiası, Yunanlıların Batı medeniyetinin kurucusu gibi algılanmasına yol açmıştır. Avrupa tarafından Yunanlılara atfedilen bu kimlik, dönemin Yunan entelektüelleri için eşi bulunmaz bir fırsat olmuştur. 1821 yılında önce Eflak'ta daha sonra Mora'da Rumlar tarafından başlatılan ayaklanma hareketleri bağımsız bir Yunanistan devletinin kurulması sonucunu doğurmuştur. Gerek Yunan topraklarının Doğu Akdeniz'de sahip olduğu stratejik konum, gerek Avrupalı önde gelen devletlerin bu stratejik topraklarda kurulacak yeni devlet üzerinde nüfuz sahibi olma hesapları ve gerekse de 18.yüzyılda hız kazanarak antik Yunan'a duyulan sempatiden kaynaklanan Yunan hayranlığı, sonuçta büyük güçlerin dikkatini bu bölgeye çekti. Bu ilgi neticesinde İngiltere, Fransa ve Rusya, ortak hareket ederek Yunan Devleti'ni siyaset sahnesine çıkarmayı başardılar. Kurulan bu yeni devlet, hukuken bağımsız bir devlet olarak gözükmekle birlikte fiilen bahsedilen bu üç devletin denetimi ve gözetimi altında kalmıştır.

Osmanlı idaresi altında bulunan Hıristiyan bir topluluğun Avrupalı büyük güçlerin de desteğiyle ayaklanma çıkararak bağımsızlıklarını kazanması, diğer uluslar için bir örnek oluşturmuş ve bu durum çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir anlamda parçalanma sürecini başlatmıştır. Nitekim Osmanlı idarecileri, 19.yüzyıl boyunca diğer Balkan uluslarının peş peşe çıkardıkları ayaklanmalarla bağımsızlık mücadelesi vermeleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır.

1789 Fransız İhtilali ile birlikte başlayan milliyetçilik akımı diğer bir deyişle ulusların kendi kaderini tayin hakkı, Osmanlı İmparatorluğu'nu derinden etkilemiş bulunmaktaydı. Bu bağlamda bakıldığında Mora'da başlayan ayaklanmanın neticesinde Osmanlı toprakları üzerinde kurulan Yunan Devleti'nin, Osmanlı İmparatorluğu açısından olumlu sonucu da olmuştur. Kozmopolit bir yapıya sahip olan Devlet, egemenliği altında yaşayan ulusları yönetimi altında tutabilmek için reform hareketlerini hızlandırmış, kurum ve kuruluşlarda batı model alınarak köklü düzenlemelere gidilmiştir. Yine bu batılılaşma faaliyetleri doğrultusunda ayrılıkçı hareketleri engellemek amacıyla tüm tebaanın eşit olduğunu gösteren Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) 3 Kasım 1839 yılında kabul edilmiştir. Bu sayede Osmanlı İmparatorluğu, çözülme sürecini engellemek adına başlatmış olduğu geleneği ıslah etme hareketlerinden vazgeçip, batıyı model alan reform çalışmalarına başlamıştır.

Kurulduğu süreçte, kurucu devletlerinin kendisine çizdiği sınırlardan memnun olmayan Yunan Devleti, yayılmacı bir politika izlemiştir. Bu yayılmacı politikanın altında yatan esas amaç ise Megali İdea'yı canlandırmaktır. Yeni devletin yöneticilerinden olan Ioannis Kolettis'in 1844 yılında kurucu meclis önünde yaptığı şu açıklamaları Megali İdea ülküsünü anlatır nitelikteydi:

> *Yunan Krallığı tüm Yunanistan değil, yalnızca onun en küçük ve en eksik parçasıdır. Doğma büyüme Yunanlı olan kimse yalnızca bu krallık içerisinde yaşayan değil, aynı zamanda İyonya'da, Teselya'da, Serez'de, Adrianopolis'te (Edirne), Konstantinopolis'te (İstanbul), Trabzon'da, Girit'te, Samos'ta (Sisam) ve Yunan tarihi ya da Yunan ırkıyla ilişkili herhangi bir toprakta yaşayandır…*[184]

Kolettis'in bu ifadeleri doğrultusunda bakıldığında Yunanistan Devleti, gerçekten de kurulduğu andan beri bu ülküyü gerçekleştirme hayaliyle mücadele vermiş ve 1922 yılında, henüz yeni kurulmuş olan Türkiye Devleti'ne karşı giriştiği mücadele neticesinde hezimete uğrayarak Megali İdea ülküsünün gerçekleşemeyeceğini kabullenmek zorunda kalmıştır.

---

[184] Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul 1997, s.66.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BOA, BEOAYN.d, No: 610, s. 66. Tarih H-27-06-1237 / M-21-03-1822

BOA, C.ML, 771/31447. Tarih H-29-07-1236 / M-02-05-1821

BOA, HAT, 402/21079. Tarih H-05-01-1236 / M-13-10-1820

BOA, HAT, 398/20993-A. Tarih H-20-04-1236 / M-25-01-1821

BOA, HAT, 1143/45465. Tarih H-08-06-1236 / M-13-03-1821

BOA, HAT, 857/38270 Tarih H-23-06-1236 / M-28-03-1821

BOA, HAT, 1146/45548. Tarih H-23-06-1236 / M-28-03-1821

BOA, HAT, 862/38456. Tarih H-15-07-1236 / M-18-04-1821

BOA, HAT, 1148/45586. Tarih H-07-12-1236 / M-05-09-1821

BOA, HAT, 295/17530. Tarih H-29-12-1236 / M-27-09-1821

BOA, HAT, 1159/45950. Tarih H-29-12-1236 / M-27-09-1821

BOA, HAT, 1195/46932. Tarih H-29-12-1236 / M-27-09-1821

BOA, HAT, 1199/47083. Tarih H-29-12-1236 / M-27-09-1821

BOA, HAT, 704/33830 Tarih H-15-01-1237 / M-12-10-1821

BOA, HAT, 934/40428. Tarih H-11-02-1237 / M-07-11-1821

BOA, HAT, 398/20977. Tarih H-21-01-1237 / M-18-11-1821

BOA, HAT, 1155/45803. Tarih H-11-04-1237 / M-05-01-1822

BOA, HAT, 1069/43765. Tarih H-29-04-1237 / M-23-01-1822

BOA, HAT, 1236/48085. Tarih H-17-05-1237 / M-04-02-1822

BOA, HAT, 1150/45680. Tarih H-29-12-1237 / M-16-09-1822

BOA, HAT, 657/45731. Tarih H-29-12-1238 / M-06-09-1823

BOA, HAT, 892/39379. Tarih H-29-12-1243 / M-12-07-1828

BOA, HAT, 1021/42632. Tarih H.29-12-1244 / M-02-07-1829

KRONİKLER VE YAZMA ESERLER

ABDÜLHAK MOLLA, Tarih-i Liva, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma Eserler, İstanbul 1248.

AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevded,* C.VII-XII, İstanbul 1309.

AHMED MUHTAR, *1244-1245 (1828-1829) Türkiye – Rusya Seferi ve Edirne Muahedesi,* C.I-II, Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, 1928.

KAMİL PAŞA, *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye,* C:III, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1909.

MEHMED (MUHAMMED) MANSUR, *Rum Fetretine Dair Tarih,* Millet Yazma Eser Kütüphanesi, A.E. Tarih Bölümü, No: AETrh303, İstanbul 1288.

MEHMED NEŞRİ, *Kitab-ı Cihan-Nüma, Neşrî Tarihi,* I-II, Haz. Faik Reşit Unat -Mehmed A.Köymen, TTK Yay., Ankara 1987.

MELEK BEY, *Mora İhtilali Tarihi,* TTK Kütüphanesi Yazma Eserler, No:30.

MORA VAK'ASINA DA'İR, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, A.E. Tarih Bölümü, No: AETrh565, Yazılma tarihi: 15 Muharrem 1247.

MORALI AHMED PAŞAZADE MİR YUSUF, *Mora Vak'asına Dair Bazı Ma'lumat,* Millet Yazma Eser Kütüphanesi, A.E.Tarih Bölümü, No: AETrh564.

ŞANİ-ZADE MEHMED 'ATA'ULLAH EFENDİ, *Şani-Zade Tarihi,* I-II, Haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Yay., İstanbul 2008.

VAK'ANÜVİS AHMED LÜTFİ EFENDİ TARİHİ, C.I, Haz. Ahmet Hezarfen; C.II, Haz. Yücel Demirel, YKY, İstanbul 1999.

VAK'ANÜVİS ES'AD EFENDİ TARİHİ (Bahir Efendi'nin Zeyl ve İlaveleriyle) 1821-1826, Haz. Ziya Yılmazer, OSAV, İstanbul 2000.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

ADIYEKE, Nuri, "Osmanlı Millet Sistemine Dair Tartışmalar ve Siyasal Bir Uzlaşma Modeli Olarak Osmanlı Millet Sistemi", *Yeni Türkiye Dergisi,* sy.60, s.345-357, Ankara 2014.

AFYONCU, ERHAN, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Konikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* Cilt 1, sy. 2, s. 101-172, İstanbul 2003.

AFYONCU, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi,* Yeditepe Yay., İstanbul 2016.

AKMAN, Halil, *Paylaşılamayan Balkanlar,* s.110-130, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006.

AKTEPE, M. Münir, "Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfi Efendi ve Tarihi Hakkında Bazı Bilgiler", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* sy.10-11, İstanbul 1981, s.132-134.

ALEXANDER, John – KIEL Machiel, "Mora", *DİA*, C.XXX, İstanbul 2010, s.280-290.

ARMAOĞLU, Fahir, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* Alkım Yay., Ankara 1995.

ATASOY, Emin, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası,* Ezgi Kitabevi Yay. İstanbul 2010.

BAYRAK, Meral, *1821Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Eskişehir 1999.

BAYRAK, Meral,"Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu",*Osmanlı Ansiklopedisi,*Ankara 1999, C.2, s.71-86.

BEYDİLLİ, Kemal, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı,* İstanbul 2017.

_____, "Şark Meselesi", *DİA.,* c.XXXVIII, İstanbul 2010, s.352-353.

_____, "Tepedelenli Ali Paşa", *DİA*, c.XXXX, İstanbul 2011, s.476-479.

BÖREKÇİ, Mehmet Çetin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi,* Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2001.

CASTELLAN, Georgeos, *Balkanlar'ın Tarihi,* çev. Ayşegül Yaraman, Doğan Kitap, İstanbul 1995.

CEZAR, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi,* c.I-VI., TTK, Ankara 2010.

ÇELİK, Yüksel, *Şeyhü'l-Vüzera Koca Hüsrev Paşa – II. Mahmud Devrinin Perde Arkası,* TTK, Ankara 2013.

DANİŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* c.I-VI. Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2011.

DERİNGİL, Selim, "II.Mahmud'un Dış Siyaseti ve Osmanlı Diplomasisi", *Sultan II.Mahmud ve Reformları Semineri*, s.59-70, 28-30 Haziran 1989, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990.

CLOGG, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi,* çev. Dilek Şendil, İletişim Yay. İstanbul 1997.

DEMİRCAN, Yasemin, "Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti", *Türkler,* c.IX Ankara 2002, s.368.

DEMİRHAN, Hasan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı,* İdil Yay. İstanbul 2016.

DURSUN, Haluk, *Osmanlı Coğrafyasında Yolculuk,* Timaş Yay. İstanbul 2007.

ERİM, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri,* c.I, Ankara Ünv. Hukuk Fak. Yay., Ankara 1953.

ERYILMAZ, Bilal, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi,*Risale Yay., İstanbul 1996.

EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatname, Haz. Seyit Ali Kahraman, YKY, İstanbul 2017.

FAROQHİ, Suraiya, Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya, Çev. Ayşe Berktay, Kitap yay., İstanbul 2007.

FINDLEY, Carter V., Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform, Babıâli (1789-1922), Çev. Latif Boyacı-İzzet Akyol, İstanbul 1994.

GÜNGÖRDÜ, Ersin, *Devletler Coğrafyası (Siyasi – Fiziki – Beşeri ve Ekonomik Yönü ile),* Aslı Yayın Dağıtım, İstanbul 2010

GÜREL, Şükrü Sina, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993,* İmge Kitabevi Yay., Ankara 2018.

GÜRKAYNAK, Muharrem, "Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi,* C.IX, S.2,s.275-290, Isparta 2003.

HAMMER, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi,* C.I-X., Üçdal Neşriyat, İstanbul 2003.

HATİPOĞLU, Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 yılı (1821-1922),* Türk Kültürünü Araştırma Enst. Yay, Ankara 1988.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye Klasik Dönem (1302-1606),* Türkiye İş Bankası Yay. c.I, İstanbul 2011.

_____, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul 1993, s.16.

JORGA, Nicolae, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C.I-V, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.

KARAL, Enver Ziya*, Osmanlı Tarihi,* C.V, TTK, Ankara 1983.

KİTSİKİS, Dimitris, Türk-Yunan İmparatorluğu, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

KOLOĞLU, Orhan, "Osmanlı Döneminde Balkanlar", *Balkanlar,* Obiv Yay. İstanbul 1993.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu,* Alfa Yay. İstanbul 2016.

KURAT, Akdes Nimet, Türkiye ve Rusya – XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919), *TTK,* Ankara 2011.

MANSEL, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi,* TTK, Ankara 2014.

MİLLAS, Herkül, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar,* İletişim Yay.,İstanbul 1994.

MİRMİROĞLU, Vladimir, *Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları,* Belediye Matbaası, İstanbul 1946,

OKÇU, Naci, "Keçecizade İzzet Molla", *DİA.,* c.XXIII, s.565, İstanbul 2010.

ORTAYLI, İlber, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Türkler Ansiklopedisi,* C.X, s.216-220, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

ÖRENÇ, Ali Fuat, "1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması", *Tarih Dergisi,* s.37-84, İstanbul 2009.

ÖZEY, Ramazan, "Balkanların Coğrafi Yapısı", *Balkanlar El Kitabı,* C.I, s.25, Akçağ Yay., Ankara 2017.

ÖZEY, Ramazan, *Dünya ve Ülkeler Coğrafyası,* Aktif Yay., İstanbul 2005.

ÖZTUNA, YILMAZ, *II. Sultan Mahmud,* Babıali Kültür Yay., İstanbul 2011.

ÖZTÜRK, NECDET, *İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları – Osmanlı Tarihçileri,* Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.

PRYOR, John, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş,* çev. Füsun – Tunç Tayanç, İstanbul 2004.

RÖMERAN, Gabriyel, *Şarkın Büyük Simaları Tepedelenli Ali Paşa*, İkbal Kitabevi, Ankara 1939.

SANCAR, Erdinç, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi,* IQ Kültür Sanat Yay, İstanbul 2006.

SARICA, Murat, *Siyasal Tarih,* Filiz Kitabevi, İstanbul 1980.

SHAW, Stanford J., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri", *Türkler,* C.XII, s.609-628, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

SERTOĞLU, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi,* TTK, Ankara 2011.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2012),* Der Yay., İstanbul 2013.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi,*TTK, Ankara 1988.

TURAN, Şerafettin, "1829 Edirne Antlaşması", *DTCFD,* c.IX, sy.1-2, s.142-143, Ankara 1951.

UYANIK, Feyzullah, "II. Mahmud Dönemi Osmanlı İdaresinde Eflak – Boğdan", *Trakya Ünv. Sos.Bil.Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi,* s.202, Edirne 2018.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* Ülken Yay, İstanbul 2005.

YAŞAR, Filiz, "Yunan İsyanında Osmanlının Rumeli'de ve Anadolu'da Aldığı Güvenlik Önlemleri: Tedâbîr-i Osmâniyye", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* XXXII/2, s. 277-297, Ankara 2015.

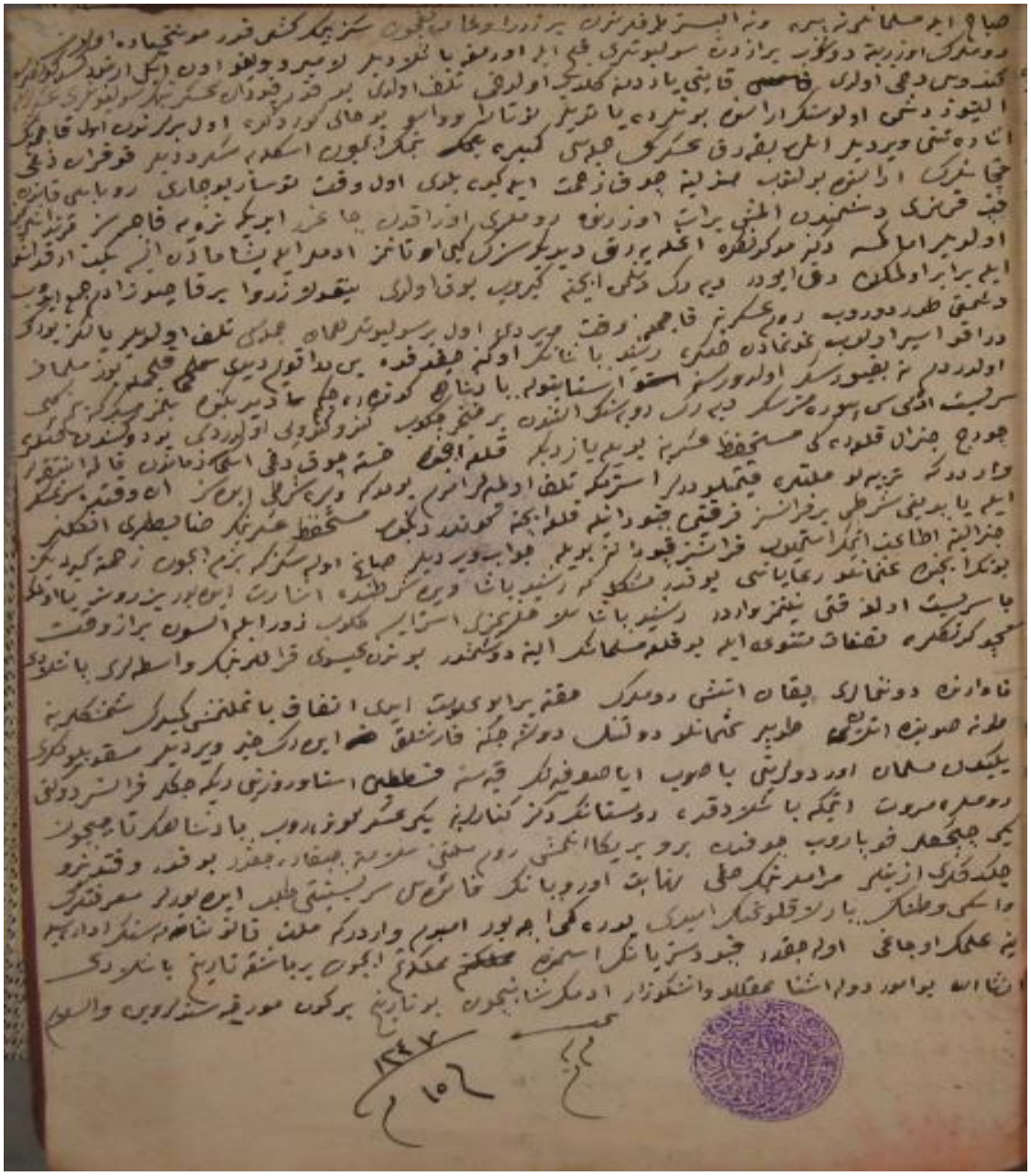
YENİDÜNYA, Süheyla, "Halet Efendi'nin Tepedelenli Ali Paşa İsyanındaki Rolü", *Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu Bildirileri,* s.261-277, Arnavutluk – Tiran 8-10 Nisan 2010.

YÜKSEL, Ahmet, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı,* Kitap yay. İstanbul 2017.

EKLER

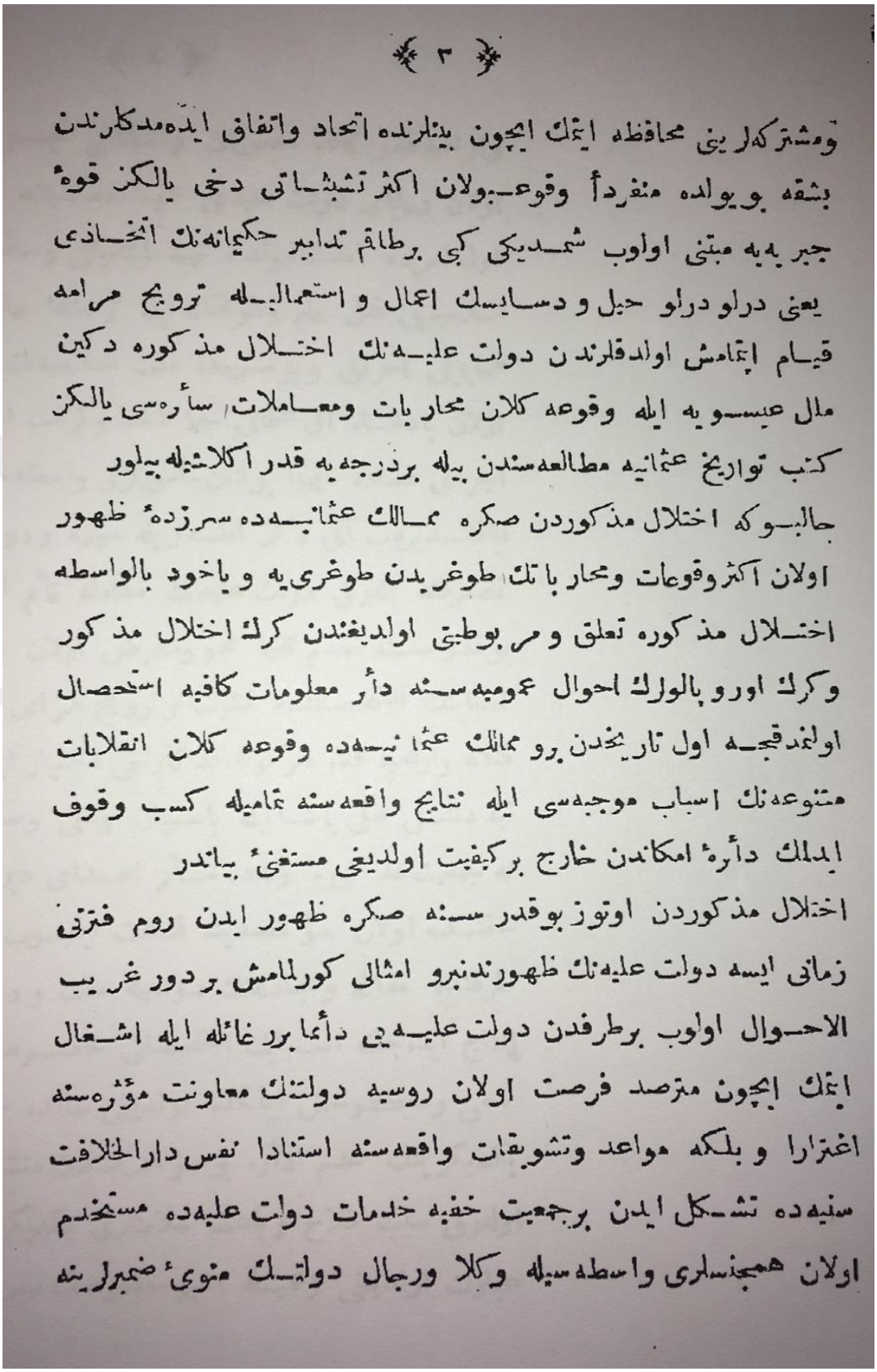
Ek – 1:

Mora Vak'asına Dair **adlı anonim eserin son sayfası.**

Ek – 2:

Mehmed Mansur'un Rum Fetretine Dair adlı eserin 3.sayfası.

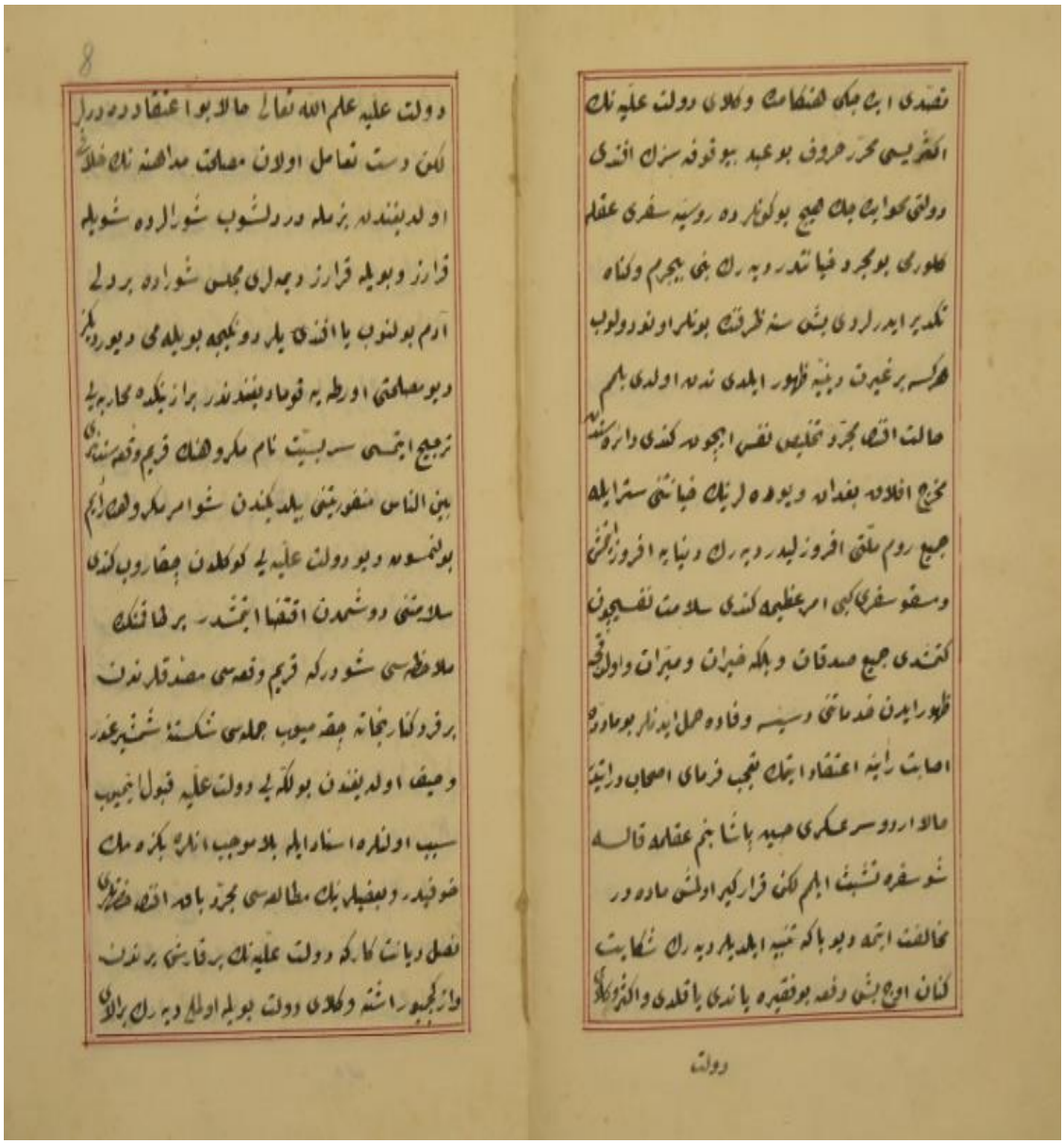

﴿ ٣ ﴾

ومشترکه‌لرینی محافظه ایتمك ایچون بینلرنده اتحاد واتفاق ایده‌مدکلرندن
بشقه بویوله منفرداً وقوعه‌بولان اکثر تشبثاتی دخی یالکز قوهٔ
جبریه‌یه مبتنی اولوب شمدیکی کبی برطاقم تدابیر حکیمانه‌نك اتخاذی
یعنی درلو درلو حیل و دسایسك اعمال و استعمالیله ترویج مرامه
قیام ایتمامش اولدقلرندن دولت علیه‌نك اختلال مذکوره دکین
مال عیسویه ایله وقوعه کلان محاربات ومعاملات سائره‌سی یالکز
کتب تواریخ عثمانیه مطالعه‌سندن بیله برذرجه‌یه قدر اکلاشیله بیلور
جالبوکه اختلال مذکوردن صکره ممالك عثمانیه‌ده سرزدهٔ ظهور
اولان اکثر وقوعات ومحاربات طوغریدن طوغریه و یاخود بالواسطه
اختلال مذکوره تعلق و مربوطیتی اولدیغندن کرك اختلال مذکور
وکرك اورو پالولرك احوال عمومیه‌سنه دائر معلومات کافیه استحصال
اولنمدقجه اول تاریخدن برو ممالك عثمانیه‌ده وقوعه کلان انقلابات
متنوعه‌نك اسباب موجبه‌سی ایله نتایج واقعه‌سنه تمامیله کسب وقوف
ایدلمك دائرهٔ امکاندن خارج برکیفیت اولدیغی مستغنیٔ بیاندر
اختلال مذکوردن اوتوز بوقدر سنه صکره ظهور ایدن روم فترتی
زمانی ایسه دولت علیه‌نك ظهورندنبرو امثالی کورلمامش بر دور غریب
الاحوال اولوب برطرفدن دولت علیه‌یی دائما برر غائله ایله اشغال
ایتمك ایچون مترصد فرصت اولان روسیه دولتنك معاونت مؤثره‌سنه
اغترارا و بلکه مواعد وتشویقات واقعه‌سنه استنادا نفس دارالخلافت
سنیه‌ده تشکل ایدن برجمعیت خفیه خدمات دولت علیه‌ده مستخدم
اولان همجنسلری واسطه‌سیله وکلا ورجال دولتك منویٔ ضمیرلرینه

Ek – 3:

Keçecizade İzzet Molla'nın Sultan II. Mahmud'a yazdığı layihada Ruslarla savaşılmaması gerektiğini anlattığı kısımlar.

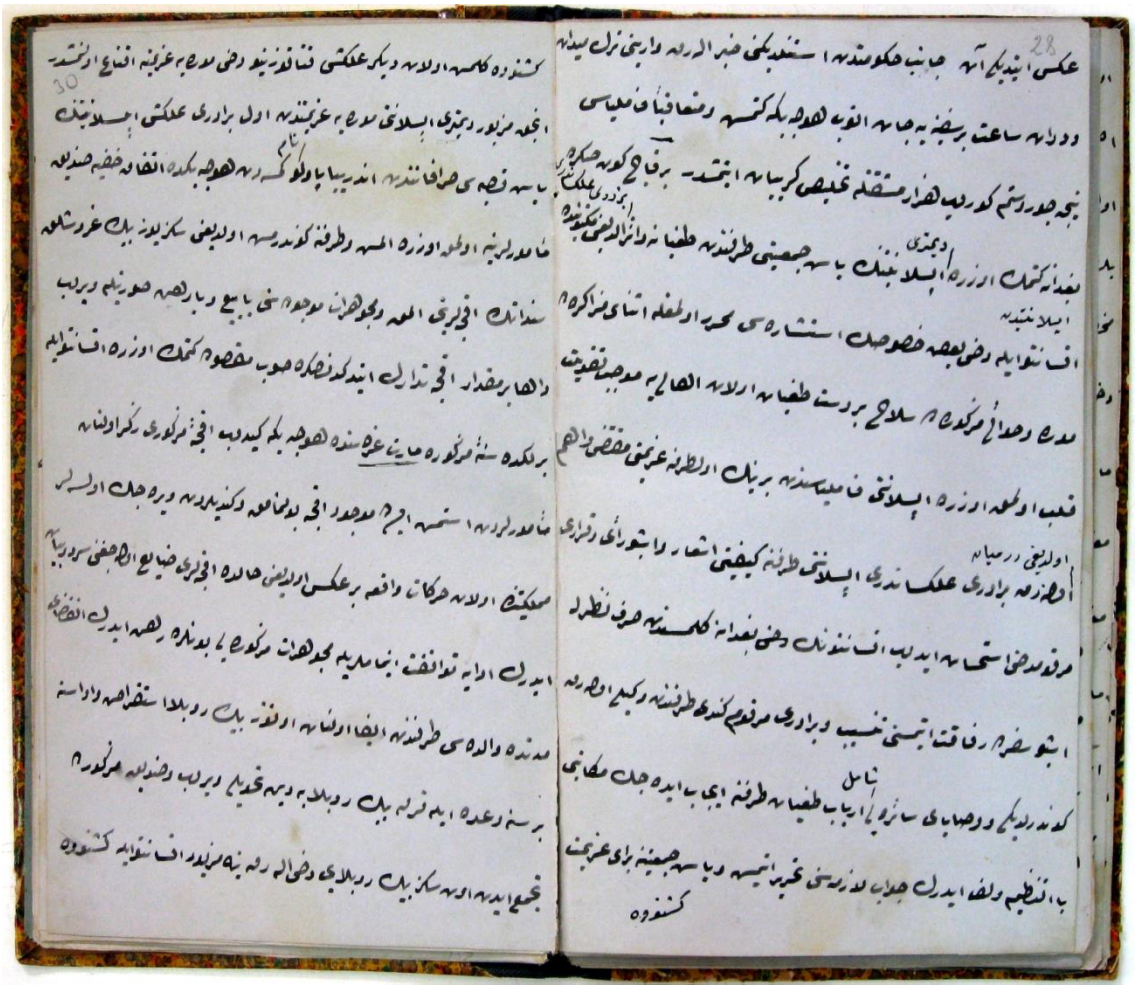
احقاق مظهر ستایش اولمقدن عبارتدر ایجاب
بونی ایکن اظهار شجاعت وبهادرلغی بوندن بویله
مرتبه زیاده ایدی سبب شوایدیکه الجیلر القده
نقاریر مخصوصه ایله ساعدنده قونارمی قویه ایدرلر
ایدی انلرلکه کدنصکره کلیاً دول مقهوره یه خاطرده
حقاردقه رمضان شریف کویا کاورلرم بزمله
اوچ طوتمه یورکی سرکیلرده ال اله ذوق صحبت
ایله وقت کچردیلر تمام اعلاً محاربه ایتدکلری وقت
عقلمه باشنه کلدی ویرازی الان کلدی اولکی
کوستردیکمز شدته نظراً رمضانی اورتهم طوتوقی
اقتضا ایدردی بوصورتله بدایت محاربه ده سوء
تدبیرلریمزه نمایان اولدی بخاری کورن آدم نوجیله
محاربه یه راضی اولور ولو سلم بزده محاربه طرفدارلکم لم
اکرچه ایچ یوزلرایسه بیله اون عجزه اتباعی
نه قادر بیچ اولور مثلا صدوده یوزالتی یوز
مصالحی اون یوز ذخیره ایله حاضر بولنوب مصالحه
طالب اولورسه انلری اسکان ایله محاربه جی ایتمک

دین

دین و دولته خدمتدر لکن عجزه ودهء برقاچ آدمی
اضافه ایله محاربه جی ایتمک ظهور ایتمسه واین حال
محذوراتک دفعنه جاک ایدرمی والله العظیم بلکه اکثر
خطاردیو بولنه یغرصورت شتی عصاردیو رأی
سابقدن عدول ایله ازجان ودل محاربه جیلره
التحاقه ایتمش ایدم سکزماه مقدمی صبرایلدم کوردیکم
محاربه جیلرده برقرآدم بدنلدن یوزآدم یازوب
بورحال شوامر دینه بن کیدرم دیرا ولدی بوندن
تحمین ایلدیکم یومعاملهلر یالکز لشاکر نصرت دیله
عاجز فتوحات جلیله اولوب آفرین المدن عبارت
ایمش عجبا بکجه یارن پادشاهمزدن قلی دوشدیکی
کلمه مزی قومشمز دیوب سفرلر وقوعنه اعذار
بهانه قیلمش ایله سفره کتمکلری کیبی عاوارض
قهریون کتمکلری هپاسی اقدی اق کرمان مصالحه سنی
بیلمز رأیلک خلافنه سفره مأمور وجاوش باشی
نجیب افندی بزم اعتقادمزده در واروب قاچسی
اسعد افندی بزمله یاتوب یاقلامزدندر عالم وارمله

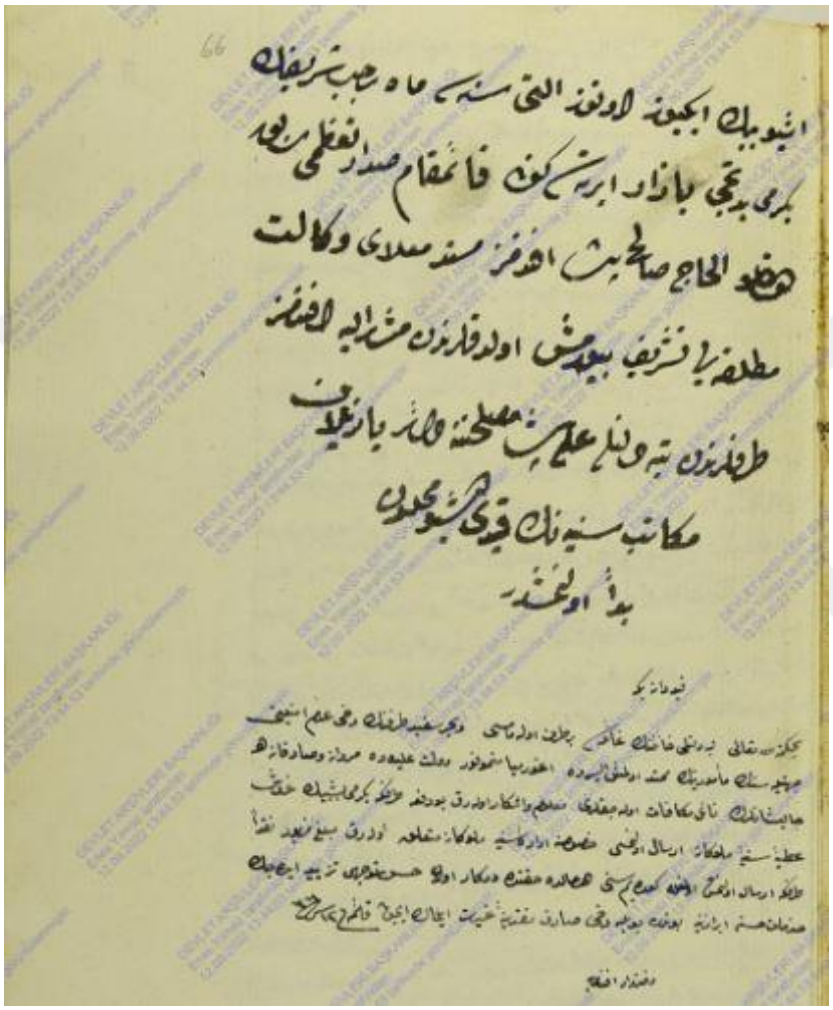
Ek-4

Melek Bey'in *Mora İhtilali Tarihi* adlı eserinin 28.sayfası.

Ek – 5

Tepedelenli Ali Paşa meselesine dair Hatt-ı Hümayun (BOA, BEIAYN.d, No:610, s.66. Tarih H-27-06-1237(1822)

DİZİN

A

Ahmed Cevdet, 4, 7, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38

Ahmed Lütfi, 4, 8, 39, 40, 41, 45, 46, 65

Ahmet Muhtar, 4

Akkerman Sözleşmesi, 39

Aleksandr İpsilanti, 27, 32, 34, 36

Aleksi Orloff, 46

Amiral Codrington, 41, 42

Amiral de Rigny, 41

Arnatol çeteleri, 30

Arnavutluk, 12, 27, 29, 70

Arsevek Germanos, 36

Atina, 19, 37

Avlonya, 29, 36

Avrupa, 5, 6, 11, 12, 13, 20, 21, 25, 38, 39, 40, 48, 50

Avusturya, 33, 40, 42, 46, 47

B

Bab-ı Ali, 6, 7, 25, 27, 28, 30, 31, 35, 36, 39, 44, 45, 47, 48

Berkofçalı Yusuf Paşa, 33

Bizans, 6, 9, 14, 15, 17, 19, 22, 25

Boğdan, 30, 31, 32, 33, 34, 46

Bulgaristan, 12

Bükreş Antlaşması, 39

C

Canib Efendi, 28, 29

Ç

Çarı I. Aleksandr, 39

D

Dimitri İpsilanti, 36

Divan-ı Hümayun, 6

Dobruca, 43

Domaniç, 15

E

Edirne, 17, 22, 43, 44, 45, 47, 48, 51, 64, 70

Eflak, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 46, 50

Eğinli Salih Paşa, 45

Emanuil Ksantos, 25, 26

Es'ad Efendi, 7, 28, 29, 31

Evliya Çelebi, 14, 15

F

Fatih Sultan Mehmed, 16, 19, 20, 22, 23

Fetret Devri, 15

Filik-i Eterya, 24, 25, 26, 30, 31, 35

Fransa, 4, 5, 22, 40, 41, 42, 47, 50

G

Girit, 22, 25, 38, 39, 40, 51

Grek, 8, 9, 14

Grekofonlar, 8

H

Halet Efendi, 8, 28, 29, 31, 70

Hellen, 8

Hurşid Ahmed Paşa, 30, 31, 34

I

II.Mahmud, 27, 28, 29, 43, 66

İ

İbn-i Havkal, 14

İbrahim Paşa, 29, 38, 41, 42

İnebahtı, 22, 36

İngiltere, 31, 32, 39, 40, 41, 42, 45, 47, 48, 50

İzzet Mehmed Paşa, 44

K

Kafkasya, 44

Kalavrita, 35, 36

Karlıeli, 30, 36

Karpatlar, 11

Kars, 44

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 27

Keçecizade İzzet Molla, 4, 8, 44, 60, 69

Kıbrıs, 22, 25

kleftler, 30

Korent, 13, 17, 18, 19, 22

Koron, 22

Köstence, 43

Kuban Nehri, 44

Kutsal İttifak, 40

L

Luka, 28

M

Manuel Kantakuzenos, 17

Megali İdea, 9, 25, 51

Mehmed Mansur, 4, 6, 7, 25, 26, 33, 34, 55

Metternich, 40, 42

Mısır, 38, 39, 42

millet sistemi, 23, 24

Miloş Obrenoviç, 32

Mohaç, 34

Mora, 4, 6, 7, 9, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 50, 52, 62, 64, 65

Moralı Mir Yusuf, 6, 34, 38

Moskova, 26

Mudon, 22

Musolink, 38

N

Navarin, 22, 36, 38, 41, 42, 43

Neşri, 20

Nikola Maruzi, 31

O

Osmanlı İmparatorluğu, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 19, 23, 24, 26, 27, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 66, 67, 68, 69

P

Paris, 26

Paşo İsmail Bey, 29

Patras, 14, 16, 17, 21, 36, 38

Patrik Gregoryus, 35

Peleponnes, 11

Pindus, 11

Prens Leopold, 48

Prut, 39, 43, 46

R

Rodos, 22

Roma, 4, 9, 14, 22

Rumeli, 27, 29, 30, 39, 43, 45, 46

Rumlar, 5, 23, 24, 31, 32, 36, 38, 50

Rus, 7, 8, 24, 26, 27, 33, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 68
Rusya, 5, 13, 24, 26, 32, 33, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 64, 68

S

Sadık Efendi, 46
Sakız, 22, 37
Selim Mehmed Paşa, 43
Sırbistan, 17, 20, 30, 32, 39, 46
Sisam, 22, 37, 51
Söğüt, 15
Sparta, 14
St. Petersburg Protokolü, 40

Ş

Şark Meselesi, 5, 66

T

Temeşvar, 34
Tepedelenli Ali Paşa, 7, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 69, 70
Teselya, 17, 30, 51
Tripoliçe, 14, 35, 36, 38
Tudor Vladimirescu, 33

Ü

Üsküp, 20

V

Varna, 44
Viyana, 5, 26, 28, 34

Y

Yanya, 27, 28, 30, 31, 36
Yeniçeri Ocağı, 28, 43
Yıldırım Bayezid, 15
Yugoslavya, 11
Yunan, 6, 7, 8, 9, 14, 22, 25, 26, 32, 38, 39, 41, 42, 44, 48, 50, 51, 67, 68
Yunanistan, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 19, 20, 25, 27, 31, 32, 37, 40, 41, 45, 47, 48, 50, 51, 66, 68

Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler

Ad Soyad : Enes Yılmaz

Eğitim Durumu

Lisans : Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü, 2014

İletişim

E-posta